

Innhold:

VALUTARESERVER

ENERGIMELDINGEN

KOORDINERING AV ØKONOMISK
POLITIKK

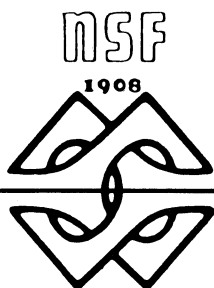
ARBEIDSLØSHET

RÅVAREFOND

DEBATT

BOKANMELDE

SOSIALØKONOMEN

SOSIALØKONOMEN

Nr. 5 1980 årgang 34

Redaksjon:

Michael Hoel
Arne Jon Isachsen
Morten Reymert

Redaksjonsutvalg:

Tormod Andreassen
Finn Anonsen
Jarle Bergo
Kristen Knudsen
Knut Arild Larsen
Jørn Rattsø
Henning Strand
Steinar Strøm
Arild Sæther
Aina Uhde
Per Halvor Vale
Stein Østre

SOSIALØKONOMEN

ISSN 0038-1624

Utgitt av

Norske Sosialøkonomers
Forening

Formann:

Leif Asbjørn Nygaard

Utkommer med 10 nummer
pr. år, den 15. hver måned
unntatt juli og august

Sekretariat:

Storgt. 26 IV

OSLO 1

Telefon 20 22 64

Abonnementpris kr. 115.-
pr. år. Enkeltnummer kr. 13,-

INNHold

LEDER

Valutareserver 3

AKTUELL KOMMENTAR

SVEIN LONGVA:

Forbruksprognosene i energimeldingen 4

ARTIKLER

KJELL ANDERSEN:

Bedre koordinering av nasjonal økonomisk politikk 8

KARL OVE MOENE:

Klassisk eller Keynesiansk arbeidsløshet 17

ARNE JON ISACHSEN og PER OLAF LIA

Prisstabilisering gjennom råvarefond 25

DEBATT 32

BOKANMELDELSE 38

ANNONSEPRISER (EKSKL. MOMS):

1/1 Side 1 325,-

3/4 side 1 050,-

1/2 side 700,-

1/3 side 500,-

1/4 side 400,-

Farvetillegg: kr. 600,- pr. ekstra farve.

Tillegg for utfallende format: 10%

Bilagspriser oppgis på forespørsel.

Prisene er eksklusive klisjearbeid.

Tidsfrist: Innen 5. i utgivelsesmåneden.

Klisjeraster: Omslag 40 linjer.

Innmat 48 linjer.

Omslag: 154 gr. kunsttrykk.

Innmat: 90 gr. Silverstar.

Trykt i offsett.

Reklametrykk A.s, Bergen

NORSKE SOSIALØKONOMERS FORENING
i samarbeid med Sosialøkonomisk institutt
innbyr til etterutdanningskurs om

«Kvantitative metoder»

Kurset holdes på Universitetet på Blindern i tiden 9.–11. juni 1980.

PROGRAM

MANDAG 9. JUNI

09.00–09.15 **ÅPNING**

Forsker Eilev S. Jansen, Statistisk Sentralbyrå, Oslo

09.15–10.45 Professor Fritz C. Holte, Norges Landbrukshøgskole, Ås:

Noen grunnlagsproblemer i økonometri.

11.00–12.15 Dosent Arne Amundsen, Sosialøkonomisk institutt, Oslo:

Når må økonometrikerne gi opp fordi data er for dårlige?

12.15–13.15 LUNSJ

13.15–14.15 Førsteamanuensis Yngve Willassen, Sosialøkonomisk institutt, Oslo:

Noen problemer ved statistisk analyse av økonometriske data.

14.30–16.00 Professor Leif Johansen, Sosialøkonomisk institutt, Oslo:

Regresjoner og estimering i lineære modeller: En intuitiv tilnæringsmåte.

TIRSDAG 10. JUNI

09.00–10.30 Forsker Erik Biørn, Statistisk Sentralbyrå, Oslo:

Nyere utviklingslinjer i økonometri.

10.45–12.00 Dosent Finn R. Førsund, Sosialøkonomisk institutt, Oslo:

Beskrivelse og analyse av næringsstruktur – nye metoder basert på bedriftsdata.

12.00–13.00 LUNSJ

13.00–14.30 Forsker Eilev S. Jansen, Statistisk Sentralbyrå, Oslo:

Analyse av fem årganger med løpende forbruksundersøkelser – plan og metode i et prosjekt med store datamengder.

14.45–16.00 Vitenskapelige assistent Jørgen Aasness, Sosialøkonomisk institutt, Oslo:

Estimering av engel-funksjoner – noen økonometriske problemer og tolkning av empiriske resultater.

ONSDAG 11. JUNI

09.00–10.15 Forsker Sigurd Tveitereid, Statistisk Sentralbyrå, Oslo:

Makroøkonometriske modeller – erfaringer med bruk av den interaktive programpakken TROLL.

10.30–12.00 Professor Tørje Hansen, Norges Handelshøyskole, Bergen:

Lineær programmering – i teori og praksis.

12.00–13.00 LUNSJ

13.00–14.15 Cand.oecon. Terje Ruud, Norconsult AS, Oslo:

Anvendelse av økonometri i en kommersiell sammenheng – eksempler med mikrodata fra inn- og utland.

14.30–16.00 Phil.cand. Bjørn Hårsman, Tekn.dr. Folke Snickars, Temaplan AB, Stockholm:

Kvantitative metoder i by- og regionøkonomiske planleggingsmodeller.

Påmelding innen 2. juni til Norske Sosialøkonomers Forening, Storgt. 26, Oslo 1 – tlf. (02) 20 22 64.
Kursavgiften er kr. 650,00 og inkluderer lunsj alle dager.
Avgiften kan innbetales over bankgirokonto 6001.05.13408, postgirokonto 516 78 87, eller pr. sjekk.

Valutareserver

Valutareservene i vår sentralbank består av gull, valuta og trekkrettigheter på Det internasjonale pengefond.

Tradisjonelt har hovedtyngden av Norges offisielle valutareserver vært holdt i form av rentebærende dollarfordringer. En diversifisering på andre valutaslag har vært vanskelig fordi andre lands sentralbanker ikke har ønsket at sine respektive valutaer skulle spille rollen som reservevaluta. På dette punktet er det nylig skjedd en endring. Både Vest-Tyskland og Sveits har, på grunn av press på sine respektive valutaer, åpnet opp for at utenlandske sentralbanker etterspør deres valuta.

For Norges Bank betyr den økte frihet i sammensetning av valutareservene at man kan vurdere å re-

ducere dollarens relative vekt, og dermed oppnå redusert risiko på den samlede beholdning av valutareserver, uten at forventet avkastning trenger å synke.

Pengefondets spesielle trekkrettigheter kan ses som en ubenyttet kassekreditt. Opprinnelig ble land som anvendte SDR belastet med 1,5 prosent rente, men nå beregnes renter som 8/10 av den veide markedrenten for fem store lands statskassseksler. Anvendelse av SDR innebærer derfor fremdeles en subsidiert rente. En forutsetning for å bruke SDR er at landet har underskudd på driftsregnskapet. I de senere år har denne forutsetningen vært mer enn godt oppfylt for Norge. Om også innværende år skulle gi et underskudd, er det verdt å vurdere om vi, som bl.a. USA og Storbritannia

tidligere har gjort, skal anvende denne rimelige kredittordningen.

Ved de periodiske innbetalingene av skatter og avgifter fra oljeselskapene, oppstår det svingninger i den innenlandske likviditeten. Dette skyldes at innbetalingene er betydelige, og at de foregår i norske kroner. Ettersom oljeselskapenes inntekter hovedsakelig er i dollar, er det et spørsmål om ikke innbetalingen til staten også burde foregå i dollar. Svingningene i kronelikviditeten ville da bli redusert og behovet for sentralbankens intervensjoner i markedet ville rimeligvis bli mindre. En omveksling av dollarfordringer til andre valutaer kunne sentralbanken foreta, uten at det fikk innvirkning på den interne likviditeten i landet.

AKTUELL KOMMENTAR

Forbruksprognosene i energimeldingen

AV
SVEIN LONGVA

St. meld. nr. 54 (1979–80) om Norges framtidige energibruk og produksjon er et omfangsrikt dokument som tar opp en rekke spørsmål knyttet til norsk energipolitikk. I debatten har det særlig vært retningslinjene for prispolitikken og forbruksprognosene som har vært i søkelyset. I det følgende skal jeg drøfte en del av de eksplisitte og implisitte forutsetninger som ligger bak de forbruksanslag for alminnelig forsyning som Regjeringen har lagt til grunn for energipolitikken i 1980-årene.

I meldingen legger Regjeringen fram et basialternativ for utviklingen i totalt energiforbruk og fordelingen mellom ulike energibærere. For elektrisitet og oljeprodukter er tallene gjengitt i tabell 1.

Som vi ser regner Regjeringen med en betydelig vekst i energiforbruket i årene framover. Elektrisitetsforbruket er antatt å vokse med om lag 50 prosent fra 1977 til 1990, mens oljeforbruket stiger med nær 25 prosent. Dette betyr også at elektrisitet vil utgjøre en økende andel av energiforbruket.

I forbindelse med Regjeringens arbeid med energimeldingen ble det satt ned et eget energiprognoeutvalg. Utvalget har utarbeidet flere alternative utviklingsbaner basert på ulike forutsetninger om (i) økonomiske vekstmuligheter og (ii) energiprisutvikling. I tillegg til pris- og vekstforutsetninger vil de antagelser som ligger bak beskrivelsen av hvordan økonomien tilpasser seg endringer i ytre forhold være av vesentlig betydning for forbruksanslagene. I forbindelse med prognoser for energibruk vil spesielt forutsetningene om sammenhengen mellom produksjon og forbruk, energipriser og energietterspørsel stå sentralt.

Regjeringens basialternativ for utviklingen i energiforbruk er i samsvar med en av de utviklingsbaner som er beregnet av energiprognoeutvalget. I det følgende skal jeg drøfte de økonomiske vekstmuligheter, den energiprisutvikling og de økonomiske

sammenhenger som ligger til grunn for de framlagte beregningsresultater.¹⁾

Prisforutsetninger

I Norge står det offentlige helt sentralt i fastleggingen av priser på energi. Jeg skal ikke drøfte de konkrete styringsmulighetene eller begrunnelser for at det offentlige bør stå for en slik markedsstyring av energi, men nøye meg med å slå fast at dette pålegger det offentlige et spesielt ansvar for rasjonell bruk av disse ressurser. De tall som gis om framtidig prisutvikling på energi vil virke som signaler for produsenter og forbrukere når disse skal tilpasse sitt produksjonsutstyr, oppvarmingssystem osv., samt det løpende forbruk.

For oljeprodukter går Regjeringen inn for å anvende alternativverdi-prinsippet, dvs. at prisene settes slik at de reflekterer verdien i alternative anvendelser. I klartekst betyr dette at innenlandske priser på oljeprodukter skal fastsettes i samsvar med verdensmarkedets priser. Holdes innenlandske priser for oljeprodukter under verdensmarkedets priser, vil det nemlig i praksis bli staten som direkte eller indirekte bærer utgiftene. Bortsett fra visse avvik, som f.eks. for våtgassen til Rafnes-anleggene, anvendes i dag alternativverdi-prinsippet i Norge.

For elektrisitet legges det opp til en ny politikk idet Regjeringen går inn for at alternativverdi-prinsippet også følges her. Prisen (korrigert for ulike overføringskostnader og brukstider) skal være lik for alle brukere og den skal settes slik at markedet klareres. I tillegg er det en målsetting å heve prisene på all fastkraft slik at den blir lik kostnadene ved å framskaffe ny og mer kraft (langtidsgrensekost). Med det utbyggningsprogram det legges opp til og med den vekst i betalingsvilligheten som vi vil få i årene framover, regner Regjeringen med at langtidsgrensekost for elektrisk kraft vil bli lik markedsklaringsprisen i 1985. Etter 1985 skal utbyggingen tilpasses slik at prisen tilnærmet følger utviklingen i langtidsgrensekost.

Spørsmålet om eksport av fastkraft og bruk av verdensmarkedspriser også på innenlandsmarkedet, er ikke vurdert. Nå er det flere grunner til at dette er

¹⁾ Regjeringen hevder i meldingen at basialternativet for energibruk også samsvarer med et sett av forutsetninger der den økonomiske vekst er lavere og oljeprisstigningen er høyere enn i energiprognoeutvalgets beregning. Så vidt jeg kan se er dette ikke riktig, med de alternative pris- og vekstforutsetninger burde f.eks. oljeforbruket vært satt hele 1 mill. tonn lavere i 1990. Jeg har derfor valgt å se bort fra dette alternativet i den videre drøfting.

Tabell 1. *Regjeringens basisalternativ for forventet brutto energiforbruk i alminnelige forbrukssektorer.*

	Elektrisitet, TWh				Oljeprodukter, Mill. tonn			
	1977	1978	1985	1990	1977	1978	1985	1990
Alminnelige forbrukssektorer, forventet forbruk	46,4	48,4	59	70	7,3	7,4	8,2	9,0

mindre aktuelt. Den viktigste årsaken er trolig at det bare er i et forholdsvis kort tidsrom at langtidsgrensekost i Norge vil ligge under verdensmarkedspriser for fastkraft. Jeg mener imidlertid at det er en svakhet ved meldingen at disse spørsmål ikke gis en grundig drøfting.

Det forløpet for priser på elektrisk kraft og råolje som etter Regjeringens forutsetninger samsvarer med basisalternativet for vekst i energiforbruk, er gjengitt i tabell 2.

Tabell 2. *Energipriser. 1977-kroner.*

	1977	1978	1979	1985	1990
El-prisen i husholdninger, øre pr. kWh (inkl. avgifter) ...	11,6	14,5	15,8	17,5	18,6
Råolje-prisen, \$ pr. fat, (ekskl. avgifter)	12,7	11,7	15,0	18,5	21,4

Som vi ser er langtidsgrensekost ved forbrukers vegg anslått til 17,5 øre pr. kWh i 1977-kroner (19 øre i jan. 1980-kroner).

I vurderingen av tallene for pris på råolje må det tas hensyn til at hovedarbeidet med prognosene i energimeldingen var avsluttet før doblingen av prisene mot slutten av 1979. Det er klart at meldingens forutsetninger på dette punktet er fordelt, uten at jeg vil gi meg ut på å lage en velbegrunnet alternativ utviklingsbane.

Som det framgår av tabellen er det forutsatt en meget rask realprisstigning både for elektrisitet og råolje. Prisen på kraft levert til husholdninger er forutsatt å stige med 50 prosent mellom 1977 og 1985 og med ytterligere 6 prosent fram til 1990. Råoljeprisene er forutsatt å stige med 46 prosent fram til 1985 og med 16 prosent mellom 1985 og 1990. Mens prisen på energi sett under ett bare steg svakt i perioden 1965–1977, vil prisen på energi totalt stige med anslagsvis 60 til 70 prosent i perioden 1977–1990. Det synes klart at dette vil få vesentlig betydning for veksten i totalt energiforbruk i årene framover.

Realøkonomiske forutsetninger

Som nevnt er basisalternativet (tabell 1) antatt å samsvare med energiprisutviklingen i tabell 2. De

samhørende tall for makroøkonomiske variable er gjengitt i tabell 3.

Tabell 3. *Makroøkonomiske hovedtall. Nivå tall 1977 og årlige vekstrater i volum.*

	Mill. kr. 1977	1977– 1985	1985– 1990
Privat forbruk	106 390	2,0	2,5
Offentlig forbruk	35 464	3,1	3,7
Bruttoinvestering	69 279	–0,8	3,4
Eksport	76 397	6,8	4,2
Import	96 607	2,2	3,0
Bruttonasjonalprodukt	189 475	3,5	3,7
Bruttonasjonalprodukt utenom olje og skipsfart	174 053	2,6	3,1

Det makroøkonomiske utviklingsbildet Regjeringen her legger til grunn for 80-årene må regnes som høyst foreløpig. Regjeringen skal legge fram et langtidsprogram neste vår og først da vil det foreligge et gjennomarbeidet dokument som på mer fullstendig måte vil gi uttrykk for Regjeringens planer og antakelser for 1980-årene på det økonomiske området. Jeg skal her bare antyde ett moment som på vesentlige punkter kan endre det gitte bildet av norsk økonomi. Det gjelder innpassingen av oljevirk-somheten og oljeinntektene. Noe standpunkt til dette kan jeg vanskelig se er innarbeidet i tallene i tabell 3. Det samme gjelder betydningen av den doblingen av oljeprisene som har funnet sted. I meldingen hevdes det riktig nok at en høyere oljepris fører til lavere økonomisk vekst i Norge p.g.a. svikt i verdensøkonomien. Dette må bygge på den oppfatning at de økte oljeinntektene ikke skal brukes i Norge men akkumuleres i utlandet. Etter min oppfatning er dette en lite realistisk og heller ikke særlig fornuftig politikk. En mer rimelig forutsetning vil være at oljeinntektene i stor utstrekning vil bli brukt, med de konsekvenser dette vil få for vekstraten og for strukturen i næringslivet.

Tempoet i oljeutvinningen i Nordsjøen bør tilpasses slik at oljeinntektene blir omtrent så store som de vi ønsker å bruke innenlands. Å flytte vår oljeformue fra gode lagringsplasser i Nordsjøen til usikre plasseringer i utlandet kan etter min oppfatning ikke være fornuftig politikk. Avhengig av hvordan oljeinntektene tenkes brukt tror jeg langtidsprogrammet neste vår vil gi et såpass avvikende bilde av den økonomiske utvikling i 80-årene at energiprognosene av den grunn må revideres.

Sammenheng mellom økonomisk utvikling, energipriser og energibruk

For det framlagte basisalternativ er de antatte sammenhenger mellom økonomisk utvikling, energipriser og energibruk av fundamental betydning. Vi skal i det følgende se litt nærmere på de sammenhenger som er lagt til grunn i energimeldingen.

I beregningsarbeidet er det ikke lagt vekt på de virkninger økte energipriser vil få på økonomisk vekst, bortsett da fra virkningen av høyere oljepriser på den internasjonale økonomiske utvikling. De temaer som for en stor del preger debatten internasjonalt, som virkningen av økte energipriser på teknisk framgang og på bruk av arbeidskraft og kapital, er ofret liten oppmerksomhet i meldingen. Dette må sies å være en vesentlig svakhet, men skyldes vel det faktum at det finnes lite av slike studier for Norge.

I meldingen er det virkningen av økonomisk vekst (inntektsvekst) og økte energipriser på energibruk som står i fokus. De makrosammenhenger som ligger implisitt i Regjeringens prognoser kan på en enkel måte framstilles slik jeg har gjort det i tabellene 4 og 5. Tallene, som er avrundet, kan med litt regning avledes fra tabellene 7.3.c og 7.3. d i energimeldingen. Jeg holder meg hele tiden til perioden 1977–1990 fordi det er 1990-prognosen det har vært mest debatt om.

Tabell 4. Implisitte inntektselastisiteter 1977–1990.

	Regjeringens inntektsvekst- alternativ (46 prosent)
Elektrisitet	1,1
Olje	0,7

Som det framgår av tabellen er de implisitte gjennomsnittlige inntektselastisiteter for elektrisitet og olje henholdsvis 1,1 og 0,7. For energi totalt er elastisiteten 0,9. I beregningene av tallene er energiprisene holdt konstante og bruttonasjonalproduktet uten om olje og skipsfart er brukt som inntektsmål. Med konstante realpriser på energi er det realistisk å vente at energiforbruket og bruttonasjonalproduktet omtrent vokser i takt. De fleste undersøkelser peker i den retning. Ser vi f.eks. på perioden 1965–1977, hvor realprisen på energi i Norge bare viste ubetydelig vekst, finner vi at veksttakten for energibruken og bruttonasjonalproduktet er nokså lik.

De framlagte beregningsresultatene impliserer imidlertid et vesentlig fall i inntektselastisitetene, særlig for elektrisitet, når en går fra lavere til høyere inntektsvekst. Med om lag halvparten så stor inntektsvekst som det Regjeringen forutsetter i basisalternativet (22 prosent istedenfor 46 prosent) er den gjennomsnittlige inntektselastisitet for elektrisitet 1,5

mens den er omkring 0,6 ved endring fra 22 til 46 prosent inntektsvekst. En slik fallende tendens har noe for seg, men meldingens implisitte forutsetninger på dette punkt er klart overdrevet. Selv om de gjennomsnittlige inntektselastisiteter i Regjeringens basisalternativ synes å være realistiske vil derfor beregningsopplegget være lite egnet til å studere effekten av endrede vekstforutsetninger. F.eks. vil betydningen for elektrisitetsforbruket av en noe lavere økonomisk vekst enn det Regjeringen forutsetter bli vesentlig undervurdert.

Tabell 5. Implisitte priselastisiteter 1977–1990

	Elektrisitet	Olje
Elektrisitet	– 0,20	0,15
Olje	0,20	– 0,20

De implisitte priselastisiteter er gjengitt i tabell 5. I første linje står elastisitetene m.h.p. endring i elektrisitetsprisen, i andre linje elastisitetene m.h.p. endring i oljeprisen. I forhold til hva det er vanlig å regne med i foreliggende internasjonale analyser er spesielt de direkte elastisitetene meget lave. Krysselastisitetene synes å være mer realistiske. På grunnlag av tallene i tabell 5 og vektfordelingen mellom elektrisitet og olje kan elastisiteten for total energibruk m.h.p. total energipris skjønnsmessig anslås til – 0,05.

Meldingen har helt rett i at virkningen av endrede energipriser er meget svakt behandlet i de nåværende norske modeller for energiprognoiser. Det er derfor rimelig å føre noe av ansvaret for de lave elastisitetene tilbake til et sviktende metodisk grunnlag. Det finnes imidlertid en del analyser, både for Norge og andre land, som drøfter forholdet mellom energibruk og energipriser. Etter min oppfatning vil et realistisk anslag for den direkte priselastisiteten for f.eks. elektrisitet ligge vesentlig over de –0,2 meldingen regner med. F.eks. har den amerikanske økonomen Pindyck i en analyse basert på data for 9 land anslått elastisiteten for Norge til hele –0,65. Brukes Pindyck's anslag må basisalternativet for elektrisitetsforbruk reduseres med om lag 10 TWh i 1980. Dette viser hvor følsom Regjeringens basisalternativ er for endringer i forutsetningen om denne priselastisiteten. For energi totalt vil et realistisk anslag for priselastisiteten ligge i området –0,2 til –0,5.

Med slike elastisiteter som er gjengitt i tabell 5, vil utviklingen i energiprisene i hovedsak bare få betydning for den relative fordeling på de to energibærere olje og elektrisitet, og ikke påvirke utviklingen i energibruken totalt i særlig utstrekning. Hvis oljeprisen blir høyere enn det Regjeringen regnet med sommeren 1979, noe det er all grunn til å forutsette,

²⁾ Overgangen fra olje til elektrisitet i basisalternativet skyldes hovedsakelig høyere i inntektselastisitet for elektrisitet enn for olje (se tabell 4). I basisalternativet endrer de relative energipriser seg forholdsvis lite (se tabell 2).

vil dette ytterligere forsterke overgangen fra olje til elektrisitet²). En oljepris på omtrent dagens nivå i 1990 (\$ 30 pr. fat i 1977-kroner) betyr f.eks. at basialternativet for elektrisitetsforbruket må heves med rundt 5 TWh, hvis elektrisitetspris- og vekstforutsetninger ikke endres.

Konklusjon

Ut fra det tallmaterialet som forligger i meldingen må en trekke den konklusjon at Regjeringen mener at den planlagte reelle stigning i energiprisen *ikke* vil virke nevneverdig inn på det totale energiforbruket i perioden fram til 1990. Dette er høyst overraskende fordi «etter Regjeringens syn er energiprisene det viktigste og mest effektive virkemiddel til å påvirke utviklingen i totalt energiforbruk» (side 93 i meldingen). Andre steder i meldingen argumenteres det da også med at det ikke er noen fast sammenheng mellom veksten i et lands energibruk og bruttonasjonalproduktet fordi reelle endringer i energiprisene vil påvirke omfanget av energibruken. Dette belyses med historiske tallserier for Norge. Det er derfor grunn til å slå fast at det er lite samsvar mellom Regjeringens syn på saksforholdet og den prognosemetode som er nyttet til å anslå energiforbruket

framover. En må også kunne spørre seg om hvorfor energiprisene skal opp når de ikke antas å virke inn på etterspørselen.

Forbruksanslagene skal tjene som grunnlag for å planlegge energiforsyningen, spesielt kraftutbyggingen, framover. Bygger vi ut for mye vil markedsklaringsprisen for elektrisitet, på samme måte som i dag, bli liggende under langtidsgrensekost. Bygger vi ut for lite vil prisen komme til å ligge over. De framlagte prognosene kan brukes som et utgangspunkt for et videre arbeid med å forbedre forbruksanslagene, men er neppe tjenelig som et endelig grunnlag for den videre kapasitetsutbygging i 80-årene.

Anslagene for oljeprisstigningen er alt modne for revisjon, de realøkonomiske vekstforutsetningene vil trolig bli revidert i det kommende langtidsprogram og det er vesentlige svakheter i beregningsopplegget. Vi bør derfor alt neste år være innstilt på endringer i de foreliggende energiprogner. Så vidt jeg forstår er det meningen å opprette et permanent utvalg for energiprogner. Dette vil kanskje gjøre at forståelsen for prognosenes betingede og foreløpige karakter og de forskjellige former for usikkerhet, bli større. Dessuten bør utvalget medvirke til forbedringer i det prognoseopplegget som er brukt i energimeldingen.

KRISTIANSAND KOMMUNE

Økonomikonsulent

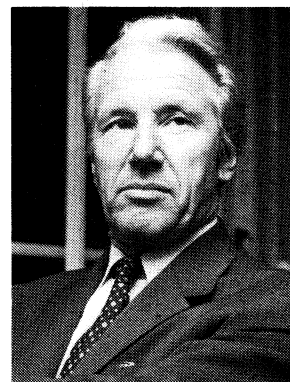
Under forutsetning av bystyrets godkjenning vil det bli ledig en nyopprettet stilling som økonomikonsulent ved sosialkontorets administrasjonsavdeling. Konsulenten vil få hovedansvaret for å lede sosialsektorens økonomifunksjon, og skal arbeide med økonomisk planlegging og analyse, budsjettarbeid, regnskapsarbeid, refusjoner osv. Under sosialadministrasjonen sorterer 3 distriktssosialkontorer, avdeling for hjemmehjelp, barnehageavdeling, A-senteret, Utekontakten, Eldresenteret, 8 syke- og aldershjem m.v. Sosialetatens bruttobudsjett for 1980 er på vel 100 mill. kr.

Det vil bli stilt krav om evne til å arbeide selvstendig og til samarbeide med etatens ledelse, kontorets øvrige personale og kommunens sentraladministrasjon. Konsulenten skal inngå i kommunens fellesøkonomigruppe.

Stillingen ønskes besatt med en sosial- eller siviløkonom, gjerne med erfaring fra tilsvarende oppgaver. Lønn etter kvalifikasjoner i ltr. 23 eller 24. Lønnen vil etter det foreliggende, men ennå ikke vedtatte forslag utgjøre kr. 120.206/127.818. Pensjonsordning.

Nærmere opplysninger om stillingen fås ved henvendelse til
Sosialsjefen, tlf. 042/22800.
Søknad sendes kommunens personalavdeling,
postboks 427, 4601 Kristiansand
innen 29. mai.

Bedre koordinering av nasjonal økonomisk politikk.

Muligheter – begrensninger – virkninger i lys av den internasjonale økonomiske situasjon¹⁾

AV
DIREKTØR KJELL ANDERSEN, OECD

Kjell Andersen diskuterer i denne artikkelen enkelte av de erfaringer som OECD har gjort med å koordinere medlemslandenes økonomiske politikk. Det samarbeidsprogram som OECD's Ministerrådsmøte vedtok våren 1978 karakteriseres som et av de mest vellykkede eksemplene på internasjonalt samarbeid. – Inflasjonen er blitt et stort problem for de fleste OECD-landene. Mens prisstigningen gikk raskt tilbake i tidligere nedgangskonjunkturer har dette ikke vært erfaringene i 70-årene. I vid forstand kan inflasjonsproblemet tilskrives redusert fleksibilitet i OECD-landenes økonomier. – Lav vekst i tilbudet på energi vil virke begrensende på den økonomiske veksten som OECD-landene kan oppnå fram mot 1985. OECD regner med at både etterspørsels- og tilbudselasticiteten på energi er svært lav, den siste fordi det tar lang tid å utvikle alternative energikilder.

Red.

I. Innledning.

Oppdelingen av verden i mange – stort sett små – suverene nasjonale enheter har vist seg mindre og mindre egnet til å håndtere de problemer en står overfor. En kan undre seg over at begrepet nasjonal suverenitet har endret seg så lite over de siste hundre år når en tenker på den raske utvikling som har funnet sted på andre områder:

- ikke bare teknisk og kommunikasjonsmessig slik at en idag kan nå ethvert punkt på jorden i løpet av noen timer;
- men også politisk og sosialt slik at omfanget av en regjerings virksomhet idag, graden av intervensjon i samfunnsmaskineriet, har lite å gjøre med det som eksisterte for bare hundre år siden.

Selvom det har skjedd en hel del for å skape en viss orden på relasjonene mellom nasjonene også, er det idag en sjokkerende kontrast mellom ambisjonsgraden i nasjonal politikk og den lille grad av suverenitet som eksisterer for å løse internasjonale

problemer. Vi er langt fra idealet En Verden og én verdensregjering. Det vil nok ta tid før vi kommer så langt, og i mellomtiden må vi – som en mager erstatning – klare oss med mer eller mindre maktesløse internasjonale organisasjoner.

Som den oppgitte tittel på foredraget angir, skal jeg begrense meg til området *økonomisk* internasjonalt samarbeid, og hva jeg har å si vil selvfølgelig bli sterkt farget av mine 25 års erfaringer fra én av de mange internasjonale organisasjoner. Jeg skal først gi to eksempler på internasjonalt samarbeid fordi resultatet av disse er hovedelementer i den aktuelle økonomiske situasjon. Deretter skal jeg drøfte utsiktene for den nærmeste tid framover; jeg skal komme en del inn på de to hovedproblemer – inflasjon og energi – som begrenser mulighetene for økonomisk vekst, og nødvendigheten av internasjonalt samarbeid for å håndtere energiproblemet. Tilslutt – siden dette er et seminar om valutapolitiske problemer – skal jeg runde av med noen betraktninger om mulige valutapolitiske implikasjoner av utsiktene for de nærmeste årene framover.

II. To Eksempler på Internasjonalt Økonomisk Samarbeid.

Det samarbeidsprogram som OECD's Ministerrådsmøte vedtok våren 1978 er etter min mening et av de mest vellykkede eksempler på internasjonalt økonomisk samarbeid i nyere tid. Dere husker situasjonen. Oppgangen i den økonomiske aktivite-

Kjell Andersen ble cand oecon 1950. Associat ved Sosialøkonomisk institutt ved Universitetet i Oslo 1950–52. Antatt i Økonomiavdelingen i Finansdepartementet 1952–54. Deretter ved ansvarlig for lande-eksaminasjoner, prognosearbeide og andre konjunkturanalyser.

¹⁾ Foredrag holdt på NSF's kurs om «Valutapolitiske problemer» på Morgedal Turisthotell 23.–25. januar 1980.

ten etter nedgangen i 1974/75 var skuffende kortvarig og ufullstendig: den varte 3–4 kvartaler opp til midten av 1976, og før noe i nærheten av full sysselsetting var nådd, falt vekstraten til 3–3½% pr. år i OECD-området som helhet, dvs. en takt vel under vekstpotensialet (ca. 5%) og som derfor førte til høyere arbeidsløshet. De spredte ekspansive tiltak som ble truffet her og der over de neste to årene så ikke ut til å virke, bortsett fra i USA hvor konjunkturoppgangen var noe nær normal. Og overalt var investeringsetterspørselen svak. Alt dette ble forklart med at virkemåten av våre økonomier hadde endret seg, særlig p.g.a. den vedvarende inflasjon. Tilliten til regjeringenes evne til å håndtere situasjonen var sterkt redusert. Folk hadde fått såkalte rasjonelle forventninger; dvs. at forsøk på etterspørselsstimulering ved hjelp av budsjettunderskudd og ekspansiv pengepolitikk ville føre til forventninger om sterkere inflasjon heller enn raskere økonomisk vekst. Folk ville handle deretter, og dermed ville politikken mislykkes. Monetarismen var på moten, ihvertfall i endel toneangivende land.

Det viste seg imidlertid at myndighetene var mer realistiske enn den monetaristiske diskusjon skulle tyde på. OECD-landene vedtok et samarbeidsprogram i juni 1978 som dekket flere områder som f.eks. handelspolitikk og «positive adjustment policies», men differensiert etterspørselspolitikk med sikte på å oppnå høyere vekst var kjernen i programmet.

Programmet var basert på det faktum at OECD-området – i motsetning til de fleste medlemsland – er relativt selvforsynt da importen fra tredje-land bare representerer ca. 5% av totaletterspørselen i området. En stimulans til etterspørselen vil derfor ha en betydelig effekt da «lekkasjen» ut av området er liten. Vi regner med en multiplikator på 2 for en typisk utgiftsøkning. Det er da et enkelt regnestykke at for å få veksten i området opp på – la oss si 4½ – 5% pr. år fra den 3½% rate som var sannsynlig uten stimulerende tiltak – trengtes det bare en initialøkning på 0.5 – 0.7% av bruttonasjonalproduktet. Da ikke alle land var i en situasjon som tillot en mer ekspansiv politikk, måtte noen land føre en mer ekspansiv politikk enn dette, men likevel ble ikke noe land bedt om å treffe tiltak som oversteg 1½% av BNP.

Høsten 1978 ble så tiltak av den foreslåtte art og størrelsesorden satt i verk. Særlig var det viktig at Japan og Tyskland – de to største bidragsytere – oppfylte sin del av programmet; endel mindre land som Sveits og Benelux-landene var mer forsiktige. USA skulle etter programmet føre en restriktiv politikk p.g.a. inflasjons- og betalingsbalanseproblemer. Dessuten skjedde det viktige valutakursendringer, først og fremst en kraftig appresiering av yen og en depresiering av den amerikanske dollar.

Resultatet av denne politikken kjenner vi nå. Som ventet av oss, førte den til sterkere vekst. Ikke bare var initialøkningen i etterspørselen av den størrelses-

orden en kunne vente, men for første gang siden nedgangen i 1974/75, så en også sterk øking i næringslivets investeringer i mange land. Det viste seg at når kapasitetsutnyttelse og fortjeneste nådde opp på det nivå som tidligere – i 1960-årene – hadde ført til høyere investeringer, så gjorde de det nå også. Og valutakursendringer supplert med differensiert etterspørselspolitikk førte til en markert reduksjon – nesten en eliminering – av viktige ulikevekstposisjoner i de løpende betalingsbalanser innenfor OECD-området; ulikevekstposisjoner som hadde bestått over en år-rekke.

Jeg har gått litt inn på dette programmet fordi det er viktig av flere grunner:

- Utviklingen siden høsten 1978 har vist at våre økonomier i viktige henseender stort sett virker som før: reaksjonen på stimulerende tiltak – stort sett skattesenkninger og høyere offentlige utgifter – var omtrent som ventet; det samme var virkningene av valutakursendringer; og kapasitetsutnyttelse og fortjeneste er fortsatt viktige bestemmelsesfaktorer for næringslivets investeringer. Monetaristenes påstander om at Keynesianisme er depassé var ikke riktige.
- For første gang i OECD's historie hadde en følelse av å styre utviklingen. Dette er en meget viktig erfaring som opplagt vil øke mulighetene for effektivt samarbeid i framtiden.
- Situasjonen ved begynnelsen av 1979 var derfor på mange måter bedre enn før. Produksjonen steg med ca. 4% pr. år; utenfor USA var stigningen enda sterkere. Næringslivets investeringer var kommet igang igjen. Inflasjonen i en rekke land – Japan, Tyskland, Sveits, Benelux-landene – var redusert til en årlig rate på 5% eller mindre, men forble høy i mange andre land, særlig USA, og i OECD-området som helhet var den fortsett på ca. 8%. OECD-områdets løpende betalingsbalanse var i nær balanse, og ulikeveksten innenfor området var sterkt redusert. Alt dette gjorde at en begynte å fatte håp igjen om at det skulle være mulig å få vekstraten opp på et nivå som ville hindre fortsatt øking av arbeidsløsheten, og kanskje endog redusere den.

Men dette håp ble fort tilintetgjort av den energisituasjon som oppsto p.g.a. begivenhetene i Iran, noe jeg kommer tilbake til. For ikke å gi et overdrevent inntrykk av mulighetene for internasjonalt samarbeid, skal jeg kort nevne det som hendte i fjor på energiområdet som et eksempel på meget ufullstendig samarbeid, og de uheldige konsekvenser av dette.

Begivenhetene i Iran førte for en kort periode til en nedgang i oljetilførselen som satte igang en sterk stigning i oljeprisene. Økt tilbud fra Saudi-Arabia og andre produsenter oppveide innen kort tid det meste av nedgangen fra Iran, men en ukontrollert lageroppbygging av olje førte til økt etterspørsel og fortsatt

prisstigning. Over seks måneder opp til OPEC-møtet i juni steg oljeprisene med nesten 60%, og innen utgangen av året var stigningen kommet opp i over 100%. I forhold til BNP var økingen i oljeprisen av samme størrelse som i 1973/74. Den hadde en betydelig direkte virkning på pris-stigningen i oljeimporterende land, og kan også ha hatt en indirekte virkning via sterkere inflasjonsforventninger. Den økonomiske politikk, særlig pengepolitikken, ble derfor strammet til i de fleste land, med sterk stigning i nominelle og noen stigning i reelle rentesatser. Likevel steg konsumprisene i OECD-området i løpet av 1979 med ca. 12% mot ca. 8% i 1978.

Det er temmelig klart at mye av stigningen i oljeprisen ifjor var selvforskyldt og kunne vært unngått ved nærmere energi-samarbeid i OECD. Det er skremmende at ingenting ble gjort for å koordinere lageroppbyggingen av olje enda det var klart hva som foregikk, ihvertfall i de siste 4-5 måneder av året, og at dette førte til ytterligere stigning i oljeprisen. Dette kan bare forklares ved det enkelte lands ønske om å sikre seg; om nødvendig på bekostning av andre. En må håpe at konsekvensene av denne erfaring – som er meget alvorlige – vil føre til bedre forståelse for nytten av samarbeid. Hvordan dette enn kan være, er det klart at stigningen i oljeprisen og tilstrammingen av den økonomiske politikk har ført til en dramatisk endring i konjunktursituasjonen.

III. Den Aktuelle Situasjon og Utsiktene Framover.

Den nåværende situasjon er karakterisert av to hovedtrekk:

- det ene er en fortsatt forholdsvis god etterspørselssituasjon, stort sett i samsvar med OECD's målsetting: liten eller ingen ekspansjon i USA på grunn av nødvendigheten av å redusere inflasjonen, bedre betalingsbalansen og dermed styrke dollaren, en fortsatt høy – men avtakende – ekspansjon i Japan, Tyskland og land i en liknende situasjon;
- men det andre hovedtrekk er en voksende grad av synkronisering av de faktorer som vil bestemme etterspørselsutviklingen framover, dvs. stigningen av oljeprisen og tilstrammingen av den økonomiske politikk.

Stigningen i oljeprisen over de siste 12 måneder representerer en forverring av OECD-landenes bytteforhold tilsvarende 2-3% av BNP, og derfor en depressiv faktor av dimensjoner. *Hvor* stor virkningen blir vil bl.a. avhenge av utviklingen i sparingen innen OECD-området og hvor stor del av OPEC-landenes økende oljeinntekter som vil bli brukt på økt import.

I fjor regnet vi med at 50% av OPEC-landenes høyere oljeinntekter ville bli brukt på økt import over det første året, men andelen av de siste

oljeprisøkninger vil sannsynligvis bli lavere, kanskje 10-20%. Hvis vi noe vilkårlig tar gjennomsnittet av disse prosentatsene, og antar at spareraten innenfor OECD-området blir uendret – dvs. at det reelle inntektstap på grunn av høyere oljepris slår fullt ut på etterspørselen – kan den depressive virkning – inklusive sekundæreffekter (med en multiplikator på 2) – addere seg opp til 4-5% av BNP.

Noe av denne effekten har nok allerede slått igjennom, men sannsynligvis bare en liten del. Den første reaksjon i mange land – bl.a. USA – har vært en nedgang i konsumentenes sparerate. Hvis spareraten forblir på det lavere nivå, vil den totale depressive virkning av den høyere oljepris bli mindre enn anslått ovenfor. Men det er sannsynlig at spareraten vil stige ihvertfall noe igjen, og i så fall er virkningen på konsumet bare blitt utsatt. Det var dette som skjedde i 1974/75: konsumentenes sparing falt de første 6-12 måneder, men steg så igjen, med sterk virkning på totaletterspørsel og aktivitetsnivå.

Effekten på næringslivets investeringer har vi heller ikke sett mye av hittil. Den vil sannsynligvis komme i løpet av året. Hvor stor den vil bli avhenger av hvordan «tilliten» i næringslivet utvikler seg. Det er rimelig å anta at den økede usikkerhet – både økonomisk og politisk – vil føre til større forsiktighet i næringslivets investeringsvirksomhet. Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på at foretaksektorens finansielle situasjon er mye bedre idag enn i 1974/75. Dessuten er lagersituasjonen vel balansert, og næringslivet vil ha et sterkt insitament til å investere i energi- og særlig oljebesparende kapitalutstyr. Lageretterspørsel og faste investeringer skulle derfor holde seg bedre opp enn i 1974/75. Likevel må en regne med en gradvis svakere investeringsetterspørsel, men neppe en så markert reaksjon som i 1974/75.

I tillegg til virkningen av den høyere oljepris, kommer virkningen av den økonomiske politikken strammet til i de fleste land. Effekten er vanskelig å kvantifisere fordi hovedvekten ligger på pengepolitiske tiltak. Mange land opprettholder den målsetting for veksten i de monetære aggregater som de hadde før, eller har endog strammet til endel. Da prisstigningen er høyere enn før p.g.a. oljeprisstigningen, representerer dette en tilstramming, og de kortsiktige rentesatser har steget ganske kraftig i de fleste land. De lengre rentesatser har steget mye mindre. Finanspolitikken er også strammere, mye p.g.a. automatikken på budsjettens inntektsside.

En ny faktor i bildet, som kan få en viss betydning henimot slutten av året, er økende forsvarsutgifter, særlig i USA. Det er imidlertid for tidlig å spekulere om størrelsen av en slik øking. Sannsynligvis – og forhåpentlig – blir den ikke stor.

Hva kan dette addere seg opp til? Det må en ha en god regnemaskin for å kunne si. Da jeg ikke har en slik maskin, er usikkerheten det som først slår en. Men hvis en skulle være mer kvantitativ, ville jeg si

null vekst i 1980 som helhet, muligens med noe bedring i annet halvår; særlig i USA hvis inflasjonen kommer ned og gir en bedre utvikling i reelle konsuminntekter, og hvis økede forsvarsutgifter begynner å påvirke situasjonen. Men det er opplagt fare for at resultatet kan bli enda dårligere. Næringslivets investeringer kan reagere sterkere enn antatt, og den økonomiske politiken kan bli ytterligere strammet til for å redusere inflasjonen og beskytte betalingsbalansen. Med høyere oljepriser øker inflasjonspresset overalt, og de fleste OECD-land vil ha underskudd på sine løpende betalinger overfor utlandet i 1980; da mange land allerede har lagt seg opp stor utenlandsgjeld vil de nøle med å øke den videre.

Et viktig poeng i denne forbindelse er det faktum at forverringen i betalingsbalansen nødvendigvis må reflekteres i en nedgang i den finansielle sparing i OECD-landene. Jeg diskuterte foran muligheten for at konsumentenes sparing ville falle i en første periode, men at de kanskje ville forsøke å øke den igjen senere. Næringslivets fortjenester – og sannsynligvis også dets finansielle sparing – vil nok også gå ned i en første priode da det er stor treghet i investeringene, men etter hvert vil nok investeringer og lageroppbygging bli redusert og foretakene vil forsøke å rette opp den finansielle posisjon. Men disse forsøk kan bare lykkes hvis myndighetene er villige til å se *sin* finansielle sparing gå ned. Da de offentlige budsjetter i de fleste land allerede viser tildels store underskudd, vil det være liten villighet til å akseptere enda større underskudd. Det kan derfor være fare for en komulativ deflatorisk utvikling ved at hver enkel sektor forsøker å gjenopprette en høyere finansiell sparing ved å redusere sine utgifter, dvs. etterspørsel. Men – som sagt – alle sektorer kan ikke lykkes samtidig i disse forsøk, ihvertfall ikke før etterspørsel og import er falt så mye at en mer akseptabel betalingsbalanse er gjenopprettet.

Vi i OECD-sekretariatet ser det som en hovedoppgave å peke på denne fare og foreslå en politikk som kan unngå en synkronisert nedgang i den internasjonale aktivitet. En slik nedgang ville nemlig være den dyreste måte å håndtere oljeproblemet på – noe jeg skal komme tilbake til.

Dette vil stille internasjonalt samarbeid på en alvorlig prøve. Som et minimum må en forsøke å få landene til å akseptere større underskudd på de offentlige budsjetter som resultat av automatikken i systemet; med liten eller ingen øking i aktiviteter blir det mindre stigning i skatteinntektene; og med høyere arbeidsløshet blir det større utgifter. Men i tillegg må en få ihvertfall *visse* land til å gå lengre og treffe ekspansive tiltak. Det er neppe realistisk å tro at det vil være mange villige kandidater til en slik politikk i den nåværende situasjon. Men nå, som i 1978, er noen land bedre stillet enn andre. Tyskland, Sveits, Nederland og muligens Japan er blant de få jeg kan tenke meg.

Men like viktig som å peke på behovet for større

offentlig budsjettunderskudd er det å antyde *hvilke* ekspansive tiltak som bør treffes. Det fornuftigste myndighetene kan gjøre i den nåværende situasjon er opplagt å stimulere både konsumenter og foretak til å investere i olje- og energibesparende kapitalutstyr, og mye kan sikkert gjøres i denne retning også innenfor den offentlige sektor. Det er også ønskelig mer generelt å stimulere investeringene da disse har vært lave i de fleste land i de siste årene, men det blir ikke lett å oppnå resultater i den nåværende situasjon. Det kan derfor bli behov for andre tiltak for å holde etterspørselen oppe. Ellers må selvfølgelig alle tiltak som kan redusere mindre viktige former for olje- og energiforbruk på kort sikt ha prioritet: prispolitikk og diverse direkte reguleringer som fartsbegrensninger på veiene, maksimal temperatur i hjemmene etc.

I hvilken grad OECD vil lykkes i sine forsøk på å få gjennomført en fornuftig, internasjonalt koordinert, økonomisk politikk vil vise seg utover våren og forsommeren: på OECD's Ministerrådsmøte i begynnelsen av juni og på toppmøtet av stats- eller regjeringssjefer senere i samme måned. Men endog med en viss grad av suksess i så måte, må en regne med at situasjonen vil forbli vanskelig, med liten vekst over de neste tolv måneder eller så. Dette er under forutsetning av at oljetilgangen ikke blir redusert under nåværende nivå. Men med den labile situasjon som eksisterer i Midt-Østen kan en ikke utelukke at en slik reduksjon vil finne sted. Alt etter hvor stor reduksjonen blir, må en da regne med kollektiv aksjon fra OECD-landene for å redusere olje-importen, og hindre en ytterligere øking i oljeprisen. Det kunne f.eks. bli snakk om en reduksjon av de tak på, oljeimporten – temmelig rommelige sådanne – som ble fastsatt i desember. Kriterier for hvordan en slik reduksjon kunne foretas studeres nå i OECD

I den nåværende situasjon har det liten hensikt å diskutere utsiktene videre framover – for de neste 3–4 årene – i form av sannsynligheter. Det som *kunne* ha noe for seg, ville være å analysere en rekke alternative utviklingsforløp på grunnlag av forskjellige forutsetninger. Det er det imidlertid ikke tid til i dette foredrag. Hva jeg *kan* gjøre er å si noe om de to hovedproblemer – inflasjon og energitilgang – som på avgjørende måte vil prege utviklingen framover, bl.a. hvilken vekstrate OECD-landene vil kunne tillate seg, og i hvilken grad internasjonalt samarbeid kan bidra til løsning av disse problemer.

IV. Inflasjonsproblemet.

Det er et slående faktum at inflasjonstakten over de siste årene er forblitt høy på tross av den aktive anti-inflasjonspolitik som er blitt ført i de fleste land. I 1978 da olje- og andre råvarepriser var fallende, var inflasjonsraten i OECD-området ca. 8% (konsumprisene). Dette var mindre enn den

13–14%-stigningen vi hadde i 1974 da olje- og råvareprisene steg sterkt. Men det er en god del mer enn 5½%-stigningen ved begynnelsen av 1970-tallet da arbeidsløsheten var en god del lavere enn nå. Noen land har fått inflasjonen mye lenger ned, men dette skyldes nok i noen grad det eksisterende valutasystem som har aksentuert både suksess og mangel på sådan i anti-inflasjonspolitikken. Og selvom prisstigningen varierer en god del fra land til land, er det likevel slående at den gjennomsnittlige rate i OECD-området fortsatt er høy og, for øyeblikket, aksellerende igjen.

De siste års erfaringer med sterk inflasjon i en situasjon med høy og stigende arbeidsløshet, står i sterk kontrast til hva som hendte i begynnelsen av 1950-årene – etter Korea-krigen. Knappheten på råvarer under den sterke konjunkturoppgangen i 1950/51 – en periode som har mye til felles med 1972/73-boomen – ledet til sterk inflasjon i de fleste land. I OECD-området – som omfattet Vest-Europa og Nord-Amerika – steg konsumprisene med rundt 10% i 1951 da konjunkturtoppen ble nådd. Men allerede i annet halvår 1952 var en høy grad av prisstabilitet gjenopprettet – ja inflasjonen var praktisk talt eliminert – og kostnadene i form av arbeidsløshet og tapt produksjon var mye mindre enn i 1974/75. Etter sterk oppgang i 1950 og 1951, steg produksjonen lite (ca. 1½%) i 1952 – men det var ikke et absolutt fall – og allerede i 1953 var det bra fart oppover igjen (5%) mens prisene forble stort sett stabile. Det viste seg altså at etterspørselsregulering var et meget effektivt virkemiddel mot inflasjonen.

I 1970-årene, derimot, har en absolutt nedgang i produksjonen over en 18-månedersperiode²⁾ fulgt av flere år med svak produksjonsøking og stigende arbeidsløshet hatt liten virkning på inflasjonen. Det laveste en er kommet for OECD-området som helhet er en årsrate på 8%, og det synes vanskelig å få takten videre ned. Spørsmålet som reiser seg er hvorfor de vestlige økonomier oppfører seg så forskjellig i denne henseende fra hva de gjorde for 25 – 30 år siden; som allerede nevnt ser de ut til å funksjonere bra i andre viktige henseender hvis de bare får lov til å yte sitt beste. Årsaken til inflasjonen er et enormt område, og mye av det er lite utforsket. Jeg kan ikke gjøre mer enn komme med noen personlige antydninger om hvor en muligens kan finne ihvertfall noe av forklaringen.

I videste forstand tror jeg inflasjonen kan tilskrives en mindre fleksibilitet i våre økonomiers virkemåte, en større stivhet i systemet. Denne stivhet kan dels tilskrives den suksess økonomisk politikk har hatt i å opprettholde høy sysselsetting og sterk realøkonomisk vekst etter siste verdenskrig, og oppnåelsen

av mange andre mål, særlig sosiale, som denne utviklingen har gitt grunnlag for. Den større stivhet skyldes nok også den kumulative virkning av mange – hver for seg kanskje relativt små – inngrep i markedsøkonomien og måten den fungerer på; inngrep hvis hensikt har vært å bedre situasjonen i visse henseender – f.eks. hindre uheldige sosiale eller andre konsekvenser av et laissezfaire system – men som kan ha redusert produktivitetsvekst og mobilitet. Parallelt med økonomisk vekst, og sosial framgang, og mer inngrep i samfunnsmaskineriet, har en vært vitne til endringer i folks innstilling og derfor i oppførselsmønstre, og det hele har gitt systemet en inflatorisk bias.

Jeg kan ikke gå systematisk igjennom hele området, men skal peke på visse eksempler som illustrerer hva jeg mener:

a) I første del av etterkrigstiden dro en fordel av et oppførselsmønster som ennå var preget av førkrigstiden, samtidig som elimineringen av massearbeidsløshet og rask realøkonomisk framgang førte til alminnelig tilfredshet med tingenes tilstand. Men ambisjonsgraden hos de forskjellige sosiale grupper økte, kanskje influert av de nye årsgrupper som vokste opp og som ikke kjente førkrigstiden fra annet enn historiebookene. Generasjonsskifte og forskjellig erfaringsgrunnlag er derfor en faktor.

b) Interessegruppene er blitt bedre organisert og setter større makt bak sine krav. Ikke bare blir det tatt for gitt at realinntekten – den disponible sådanne – skal øke hvert år, men det blir også forlangt endringer i relative inntektsposisjoner; den relative øking i jordbrukernes inntekter er et eksempel på en viktig inflasjonsfaktor i Norge.

c) Mekanismen hvorved etterspørselspolitikk tradisjonelt har påvirket lønnskrav var ved frykten for å bli arbeidsløs. Men denne frykten er blitt sterkt redusert ved at arbeidsløshetsstønadene nå i mange land beløper seg til 75–90% av arbeidslønnen. Dessuten kan en arbeidsløs lett få seg småjobber som bringer hans totale inntekt vel over en gjennomsnittslønn. Dette har ført til at fagforeningenes lønnskrav er mindre influert av høy arbeidsløshet enn før, ihvertfall av den størrelsesorden vi har erfart de siste årene.

d) De stadig høyere sosiale kostnader som pålegges næringslivet har ført til høy pris på arbeidskraft i relasjon til prisen på andre produksjonsfaktorer, og derfor mindre etterspørsel etter arbeidskraft. Ifølge en OECD-rapport³⁾ beløp slike kostnader seg til ca. 40% av totale lønnskostnader i Italia, Belgia og Nederland, og til mellom 20 og 40% i de fleste andre OECD-land. Et forhold som det er grunn til å se nærmere på, er i hvilken grad en relativ øking av lønnen på ufaglært arbeidskraft ved minstelønnsordninger eller andre sosiale profiler har bidratt til den

²⁾ BNP i OECD-landene utviklet seg slik (årlig rate):

1974 I	1975 II	1975 I
– 0.3	– 0.8	– 3.6

³⁾ Employment and Manpower Policies as Part of the Adjustment Process, OECD Paris, 1978.

særlige store arbeidsløshet blant ufaglærte, ofte ungdom og kvinner.

e) I hvilken grad er insitamentet til å arbeide og mobiliteten av arbeidskraft blitt påvirket av en liberal praktisering av arbeidsløshetsstrygden, mindre lønnsdifferensialer, sykelønnsordninger og invalidepensjoner? Det er i denne forbindelse slående at i en rekke land er det vanskelig å fylle ledige stillinger selv om arbeidsløsheten er mye høyere enn før.

f) Hva innebærer den sterke vekst i de offentlige utgifter? For det gjennomsnittlige OECD-land steg de offentlige utgifter inklusive overføringer fra 28% av BNP i midten av 1950-årene, til 34% i midten av 60-årene, og 41% i midten av 1970-årene⁴⁾. Denne vekst er skjedd for å tilfredsstille behov for tjenester og krav på inntektsoverføringer. Men en bør kanskje spørre hvor effektivt denne ikke-markedsorienterte aktivitet er organisert, og om det er uheldige virkninger på insentivet til å arbeide og investere. Det samme spørsmål reises selvfølgelig hva angår økingen i skattene som har vært nødvendig for å finansiere utgiftsstigningen.

g) I senere år er en også begynt å stille spørsmål om virkningene av den sterke øking i offentlige reguleringer som har funnet sted i de siste 10–15 år eller så. Reguleringene ble selvfølgelig innført av gode grunner – bedre beskyttelse for konsumentene, helsevern, miljøvern osv. – og det ble alminnelig antatt at de ikke ville medføre store realøkonomiske kostnader. Men nå reises det tvil om denne antakelsen var riktig, og om de ikke har hatt uheldige virkninger på produktivitet, investeringer, strukturell tilpassing, og dermed økonomisk vekst.

Hensikten med denne usystematiske og noe tilfeldige listen over faktorer og forhold som kan ha hatt betydning for virkemåten av våre økonomier, og særlig inflasjonsproblemet, er ikke at det vil være ønskelig å «snu» utviklingen, f.eks. den store sosiale framgang som er skjedd, eller at en skal glemme de hensyn som har ledet til inngripen i markedsøkonomien. Men det er på den annen side klart at en ikke bør løpe risikoen for å skjære over den gren som velferdsstaten sitter på. Det er derfor viktig å klarlegge så langt det er mulig hvordan forskjellige former for velferdspolitik har påvirket virkemåten av våre økonomier, og hvilke implikasjoner dette og endrede oppførselsmønstre bør ha for velferdspolitikken så vel som for den økonomiske politikken. Det kan f.eks. bli spørsmål om å oppnå samme sosiale og velferdspolitiske målsetting på andre måter enn nå. Men det kan også være at det er konflikt mellom økonomisk effektivitet og velferdsorientert målsetting; valget blir i så fall vanskelig. I alle tilfelle er det viktig at en trekker konsekvensene av situasjonen i den økonomiske politikken. En har idag en følelse av en grad urealisme i den økonomiske politikken i mange land. Etterspørselspolitikken er fortsatt det viktigste

virkemiddel for å redusere inflasjonen, selv om en er klar over at dens virkning er mye mindre enn før. I USA f.eks. regner myndighetene med å kunne redusere prisstigningen med bare ett prosentpoeng pr. år med lav vekst og høy (eller høyere) arbeidsløshet i årene framover. Det er derfor en meget dyr politikk.

I andre land er situasjonen enda vanskeligere i den forstand at «the trade-off» mellom arbeidsløshet og prisstigning er enda mer ufordelaktig. Dette ser ut til å være tilfelle i Storbritannia, Frankrike, Italia og andre Middelhavs-land.

Jeg behøver neppe argumentere i dette land for at hva som trengs er bl.a. en større dose inntektspolitikk. Det vil ta tid å utvikle en slik politikk, og selv når en har utviklet de nødvendige institusjoner og prosedyrer, er ikke inntektspolitikken noe sesam-sesam som løser inflasjonsproblemet fra den ene dagen til den andre. Men jeg er overbevist om at den er et *nødvendig* virkemiddel hvis en skal ha *noen* mulighet for å håndtere inflasjonsproblemet samtidig med at en oppnår en rimelig økonomisk vekst. Forskjellen i økonomisk utvikling mellom de land som har en viss kontroll over inntektsiden og de som ikke har det, blir mer og mer slående. En får håpe at dette vil virke ansporende, men jeg er likevel redd for at inflasjonsproblemet vil virke som en bremse på mulighetene for økonomisk vekst i de nærmeste årene framover. Om det blir den *effektivt* begrensende faktor er uvisst, da det også er en annen kandidat, nemlig energisituasjonen.

V. Energiproblemet.

I tiden etter siste verdenskrig er OECD-landenes energibehov steget mye sterkere enn deres energi-produksjon. Den delen av behovet som dekkes av import steg til 20% i begynnelsen av 1960-årene og til 37% i 1977/78. Energiimporten består nesten utelukkende av olje, som er økt sterkt i betydning; den dekker nå mer enn halvparten av OECD's energibehov. Og det faktum at ca. 2/3 av oljebehovet blir importert, illustrerer OECD-landenes sårbarhet overfor forstyrrelser i oljetilførselen.

Et viktig punkt i olje- og energiproblematikken er det forhold at priselastisiteten både på etterspørsels- og tilbudssiden er små på kort sikt, selv om det er en viss uenighet om *hvor* små de er. Men virkningen av en prisendring bygger opp over tiden. Denne strukturen i priselastisitetene reflekterer det forhold at det tar lang tid å utvikle alternative energikilder, selv når en kjenner eksistensen av naturressursene og den teknikk som trengs for å utnytte dem; det trengs selvfølgelig enda lenger tid når hverken ressursene eller en lønnsom teknikk er kjent. På etterspørsels-siden tar det tid å endre kapitalutstyret i bedriftene, oppvarmingsanlegget i hus og hjem, og motorene i biler og båter.

Dette vil si at det maksimale energitilbud over de neste fem år eller så er kjent. De investeringer som

⁴⁾ Jfr. OECD: Public Expenditure Trends, Paris 1978.

settes igang idag vil først modne i tiden *etter* 1985, men det betyr selvfølgelig ikke at ikke slike investeringer bør stimuleres så mye som mulig. På grunnlag av de diskusjoner en har hatt i OECD, kan en regne med en maksimal stigning i energitilbudet på ca. 20% mellom 1978 og 1985, dvs. 2 3/4% pr. år. Det er selvfølgelig stor feilmargin her. Den største usikkerheten angår OPEC-landenes produksjon av olje. I ovenstående anslag er det regnet med en OPEC-produksjon på 33 mbd i 1985, omtrent det samme som potensialet i 1979, men høyere enn den *faktiske* produksjon ifjor, da særlig Iran produserte mindre enn potensialet. Det er opplagt fare for at OPEC's oljeproduksjon blir mindre enn dette:

- enten som resultat av en bevisst politikk; mange OPEC-land har interesse av å beholde oljen i jorden – og dermed strekke de kjente reserver ut over en lengre periode – heller enn å selge den mot tvilsomme finansielle tilgodehavender i vestlige kapitalmarkeder;
- eller som et resultat av ulykker, politiske eller andre.

Det er neppe forsvarlig å ta sikte på en økonomisk vekstrate basert på det *maksimale* energitilbud, men heller legge opp til noe lavere vekst som gir en viss sikkerhetsmargin.

Når tilbudet av energi er gitt, vil den vekstrate en kan tillate seg avhenge av hvor effektivt en utnytter energien. Mellom 1960 og 1973 steg OECD-landenes energibruk i omtrent samme takt som BNP, dvs. forholdet mellom de to vekstrater var ca. 1. Hvis dette forholdstallet skulle forbli uendret, ville 2 3/4% pr. år være den maksimale økonomiske vekst OECD-landene kunne ta sikte på over de neste fem årene. Det viste seg imidlertid at i de nærmeste årene etter den sterke stigningen i oljeprisen i 1973, falt dette forholdstallet til 0.5: dvs. at 1% øking i BNP krevde bare 0.5% øking i energibehovet. I tillegg til høyere oljepris og tiltak for å spare energi, gjenspeilte nok dette tallet også sykliske faktorer, f.eks. en særlig markert nedgang i energi-intensiv produksjon (stål- og kjemi-industri). Etter 1975 er derfor forholdstallet steget igjen til 0.8. Hvis forholdstallet skulle forbli på dette nivå, ville det anslåtte energitilbud kunne tillate en BNP-vekst på 3 1/2% pr. år. Dette forholdstallet er et gjennomsnitt av energielasticiteten i de ulike sektorer. Det er også gjennomsnittet av to effekter: elasticiteten m.h.p. produksjon (eller inntekt) og elasticiteten m.h.p. pris. Hvis en antar at produksjons- eller inntektselasticiteten er 1 – en del økonometriske studier tyder på det – gir differansen mellom 1 og 0.8 et estimat for priselastisiteten. Men da også andre faktorer har spilt en rolle – f.eks. forskjellige direkte reguleringer som påvirker energibruk (fartsgrenser, maksimaltemperaturer, etc.) – er nok priselastisiteten lavere enn dette estimat. For å gjøre en lang historie kort antar en i OECD-sekretariatet – etter diskusjoner med de

enkelte land – at priselastisiteten for råolje er meget lav på kort sikt (–0.035) men at den bygger opp til – 0.1 etter fem år og at den fulle verdi er –0.2. Den store forskjell på kort- og langtidselastisiteten har betydning for hvordan en bør håndtere olje-problemet, noe jeg skal komme tilbake til.

Siden energibruksvaner endrer seg langsomt, er det mulig å definere en energi – bestemt økonomisk vekstrate ("energy-warranted growth rate"). Til en gitt reell oljepris svarer det en energi-bestemt økonomisk vekstrate. Men hvis den reelle oljepris stiger, vil også den energi-bestemte vekstrate stige, ikke så mye på kort sikt, men på lengre sikt. Våre eksperter på området regner med at en 1% øking pr. år i den reelle oljepris over en årrekke vil øke den potensielle BNP-vekstrate med 0.2%, men at denne øking bare vil utvikle seg meget gradvis. Ifølge denne teorien vil økingen i den reelle oljepris på over 100% som fant sted i løpet av fjor-året, ha betydelig virkning på det energi-bestemte vekstpotensialet på sikt, men effekten de nærmeste få årene framover blir sannsynligvis liten, kanskje 3/4%. Men det er klart at en sterk stigning i oljeprisen skaper sine egne problemer: sterkere inflasjonspress, realøkonomisk tap p.g.a. dårligere bytteforhold, og betalingsbalanseproblemer. Spørsmålet som reiser seg er derfor hvilke aksjonsmuligheter som eksisterer hvis økonomisk vekst skulle bli begrenset p.g.a. energimangel.

En måte å håndtere problemet på, ville være å begrense den økonomiske vekst til den rate som energitilgangen gir rom for. Men dette ville være en kostbar politikk. Hvis en antar at 1% reduksjon i BNP-veksten sparer 1% energibruk, er den implisitte verdi på hvert fat olje som blir spart ca. \$240,-, 8 ganger den aktuelle oljepris.

En annen mulighet ville være å opprettholde den ønskede BNP-vekstrate og la tilpassingen skje ved høyere olje- og energipriser. Dette er den klassiske «laissez-faire»-løsning når det oppstår knapphet på en råvare. Men da priselastisitetene på energi – som nevnt – er små, vil prisstigningen bli stor, slik at den høyere BNP-vekst i noen grad vil bli kompensert ved en realinntektsoverføring til OPEC-land. Den implisitte pris på olje i dette tilfelle ville bli ca. \$70,- per barrell (1 mbd i 365 dager ville bli spart til en kostnad av \$ 25 milliarder overført til OPEC) Men dette er et meget vanskelig alternativ da den sterke prisstigningen på olje som må til på kort sikt for å få balanse mellom tilbud og etterspørsel, vil gi sterkere inflasjon og vanskeliggjøre utnyttelsen av de vekstpotential som skapes. Dette kunne lede til strammere økonomisk politikk; og selv om politikken ble uendret, ville høyere oljepris i seg selv virke deflatorisk på etterspørselen. En er da inne i et alternativ som likner det første jeg nevnte.

En tredje mulighet ville være å håndtere problemet ved hjelp av energipolitikk og minimalisere virknin-

gen på det generelle prisnivå. I dette tilfelle ville en bruke både energipriser og ikke – prismessige tiltak:

- den siste gruppen kan inkludere tekniske standarder for motorkjøretøyer, fastsettelse av maksimale tillatte temperaturer i hus og andre bygninger, etc.;
- prismekanismen kunne bli brukt av OECD-landene selv; ved skattepolitiske tiltak kunne en oppnå en jevn stigning i reelle energipriser. Men ved å bruke de høyere skatteinntekter til å subsidiere andre priser kunne en unngå en stigning i det generelle prisnivå.

Det er opplagt at det tredje alternativ er det mest fornuftige, og OECD-landene er vel i prinsippet enige om det. Men likevel er det, som nevnt, mye nøling i mange land. Og for øyeblikket er alle opptatt av å fordøye den sterke stigning i oljeprisen over de siste 12 måneder. Men det er viktig nå å komme igang med en langsiktig energipolitikk og utvikle forsvarsberedskapen for å møte kortsiktig knapphet.

Et nært internasjonalt samarbeid er en *absolutt nødvendighet* for å håndtere energiproblemet rasjonelt. Det mest presserende problem er å utvikle den forsvarsberedskapen jeg nettopp nevnte, da sannsynligheten for ny knapphet antakelig er stor, slik som situasjonen har utviklet seg i Midt-Østen. Og for å redusere muligheten for knapphet er det ønskelig at landene reviderer de tak på oljeimporten i 1980 som de ble enige om i desember, og at takene blir forlenget fremover i tiden. I begge tilfelle må en bli enig om kriteriene for å sette slike tak. Dette blir en vanskelig diskusjon. Situasjonen i utgangspunktet må tas i betraktning; det er f.eks. mye lettere å redusere oljeimporten i USA enn i Japan, da USA har store egne energiressurser, «sløser» mye energi for øyeblikket, og har en oljepris som ligger under verdensmarkedets. Japan importerer nesten hele sitt energibehov, og har allerede gjort mye for å redusere energibehov pr. produsert enhet. Det vil bli viktig å «beskytte» økonomisk vekst, men kanskje ikke vekst under alle omstendigheter, f.eks. i en situasjon med sterk inflasjon; «retten» til å importere olje bør sannsynligvis sees i sammenheng med OECD's kollektive syn på hvilken etterspørselspolitikk det enkelte land bør føre. Dermed ville en premiere ikke-inflasjonistisk vekst, noe som synes ønskelig. Vi er bare ved begynnelsen av slike diskusjoner, og det er for tidlig å si noe om hvor stor villigheten til samarbeid vil være. Fjorårets erfaringer burde imidlertid øke forståelsen for betydningen av samarbeid.

Ser en litt lenger framover i tiden, synes det klart at en bør forsøke å forhandle med OPEC-landene. Våre felles interesser er helt åpenbare. Vi må erkjenne mange OPEC-lands ønske om å «strekke» sine oljereserver, da disse er nesten det eneste mange av dem har. De har behov for plassering av sine finansielle investeringer til en rimelig reell avkastning.

Og fremfor alt trenger de import av teknologi og assistanse på mange områder for å utvikle sine land. OECD-landene har behov for sikre oljeforsyninger, ikke nødvendigvis en sterk øking i disse, men en rimelig grad av sikkerhet både når det gjelder kvantum og pris.

Når tiden vil være moden for slike forhandlinger, er vanskelig å si. For øyeblikket har OPEC liten kontroll med de enkelte medlemsland, og det er så mange politiske aspekter i situasjonen i Midt-Østen at det er vanskelig å vurdere mulighetene. I mellomtiden må en være forberedt å, å møte knapphetssituasjoner og legge opp til en fornuftig langtidspolitik.

VI. Avsluttende Merknader, Med Noen Valutapolitiske Kommentarer.

Det synes klart at de nærmeste årene vil bli vanskelige. Problemene har tårnet seg opp, og det vil nok ta noen tid å komme inn i smulere farvann. Men en skal være forsiktig med å ekstrapolere tendensene i en gitt situasjon. Enhver situasjon bærer i seg kimen til noe nytt. Folk vil etter hvert bli lei av stigende priser og behovet for å «beskytte» den reelle verdi av hva de tjener og eier. Fortsatt høy eller endog stigende arbeidsløshet, vil gradvis bedre mulighetene for å gjøre noe med både arbeidsløshets- og inflasjonsproblemet: Vi har vært, og er fortsatt inne i en ond sirkel hvor inflasjonen og restriktiv politikk demper økonomisk vekst og investeringslyst, noe som i sin tur fører til svakere produktivitetsvekst og press på priser. Våre økonomier har likevel vist seg ganske robuste, og det gir muligheter for å snu utviklingen og komme inn i en *god* sirkel igjen. Det eksisterer en politikk som kan gi rimelig vekst og akseptabel prisutvikling. Det kreves en meget aktiv energipolitikk, differensiert etterspørselspolitikk landene i mellom, og en god dose inntektspolitikk. Behovet for internasjonal koordinering vil øke, og mulighetene for det er også til stede. En skal derfor ikke la pessimismen ta overhånd.

Når det gjelder de valutapolitiske problemer, er det klart at systemet med flytende kurser har budt på visse overraskelser. Systemet har vist seg mer ustabil enn mange ventet, og det har ikke tillatt det enkelte land å føre «sin egen politikk» m.h.t. økonomisk vekst og inflasjon uten å behøve å tenke på konsekvensene for andre land. Det har f.eks. vist seg at det ikke er likegyldig for andre land om Tyskland og Sveits har liten vekst og appresierende valuta eller mer vekst og en stabil valuta. Det har også vist seg vanskelig for land – som f.eks. Storbritannia, Italia og endog USA – å føre en utpreget vekstpolitikk uten å behøve å tenke på betalingsbalansen.

Hvis en skulle forsøke å systematisere litt, kan en kanskje si følgende:

- (i) En valutakursendring fører til justeringer – i penge- og kapitalmarkeder (portfolios og markedrenter) i løpet av *dager eller uker*; – i kostnader og priser i løpet av *uker eller måneder* – i eksport i løpet av *måneder eller år*.
- (ii) En endring i innenlands etterspørsel reflekteres hurtig i utenrikshandelen.
- (iii) Forskjellen i inflasjonstakt reflekteres i valutakurser i løpet av et år eller så.

Innføringen av flytende valutakurser har derfor – redusert overføringer av prisendringer fra land til land, – men har ikke særlig redusert overføringer av etterspørselsendringer fra land til land.

Uheldigvis har det vist seg at en valutakursendring har en tendens til å gå lenger enn nødvendig, og en har sett både «gode» og «onde» sirkler utvikle seg. En valutakursendring har ført til press på landets priser og lønninger – opp eller ned avhengig av retningen av kursendringen. Dette har ført til forventninger om fortsatt bevegelse i kurser i samme retning. Disse forventninger blir fort virkeliggjort, hjulpet av det forhold at den første virkning på betalingsbalansen (driftsbalansen) er pervers (J-curve effect). De ønskelige volumendringer kommer mye senere, og i mellomtiden har importprisene satt i gang en pris – lønnesspiral som reduserer eller eliminerer den endring i relative kostnader som valutakursendringen skapte. Selv om systemet som regel er dempet og ikke eksplosivt, kan det føre til betydelig ustabilitet.

Det har

- aksentuert forskjeller i inflasjonstakt, og kanskje også økonomisk utvikling mer generelt, da land med depresierende valuta ser seg nødt til å føre en restriktiv politikk, mens land med appresierende valuta kan tillate seg en mer ekspansiv politikk, og er også internasjonalt blitt oppfordret til dette.
- men det har gjort det lettere for land med forskjellig inflasjonstakt å ko-eksistere;

Det er blitt hevdet at flytende valutakurser kan ha forverret stagflasjonsproblemet.

- a) Det ser ut til at stigningen i kostnader som følge av depresiering reflekterer hurtigere og mer fullstendig i innenlandske priser enn kostnadsdempende virkninger av appresiering.
- b) Det kan også være mangel på symmetri i virkningen på etterspørselen, særlig hvis valutakursendringer går lenger enn «nødvendig». I land med en depresierende valuta er næringslivet redd for virkningen av inflasjon på fortjenester og konkurransedyktighet slik at nedgang i reelle husholdningsinntekter og privat konsum – som til

dels var hensikten med devalueringen – ikke blir oppveiet av øking i investeringene. En restriktiv økonomisk politikk kan også ramme investeringsaktiviteten.

I land med appresierende valuta er næringslivet redd for at kursendringen kan gå for langt med uheldige konsekvenser for eksport og fortjenestemarginer, noe som kan føre til nedgang i investeringer som ihvertfall delvis oppveier en øking i husholdenes reelle inntekter og konsum.

Det kan være noe i dette, særlig *inflasjonsvirkningen*. Jeg tviler imidlertid på om netto-effekten på *etterspørselen* er negativ. Det er riktig at de første årene med flytende valutakurser falt sammen med svak investeringsaktivitet i de fleste land, både appresierende og depresierende sådanne. Men jeg tror svak investeringsetterspørsel var resultatet av lavt aktivitetsnivå og dårlig kapasitetsutnyttelse mer enn av valutakursendringer. Vi så da også i 1978 og 1979 da ekspansjonstakt og kapasitetsutnyttelse kom opp på et høyere nivå, at investeringene kom igang igjen, som jeg nevnte tidligere.

Jeg har diskutert, eller spekulert, ganske fritt og freidig om virkningene av flytende kurser. Men det trenges en mer rigorøs analyse for å kunne si noe mer bestemt om dette; kanskje mine spekulasjoner kan stimulere noen til å se mer seriøst på problemet.

Jeg vil også legge til at selv om flytende valutakurser kan ha hatt uheldige virkninger i visse retninger, vil det ikke nødvendigvis si at det finnes et bedre system. Jeg tror det er helt urealistisk å tenke på å gjeninnføre faste kurser. Den ustabilitet dette system førte til i kapitalbevegelser, og de vanskeligheter dette skapte for pengepolitikken under forhold med mye mindre ulikevekt i de underliggende betalingsbalansesituasjoner og mindre forskjell i inflasjonstakt enn idag, synes å utelukke et slikt skritt. Når en tenker på de enorme påkjenninger det internasjonale pengesystem har vært utsatt for i de siste 6–7 årene siden den første oljekrisen, er det vanskelig å tenke seg et annet valutasystem som kunne ha funksjonert bedre. En fordel med det aktuelle system – framfor et system med faste kurser – er at endringer i kursene – særlig en devaluering – er blitt de-politisert. Med de påkjenninger en forsiktigvis må regne med i årene framover, synes det mer realistisk å forsøke å forbedre det eksisterende system enn å gå tilbake til *faste kurser*.

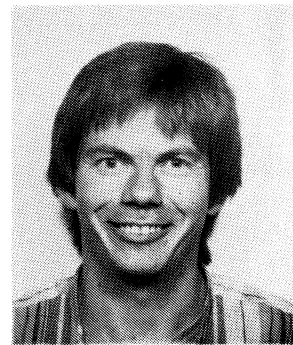
En ting synes sikker: hovedproblemene i OECD-landene idag – arbeidsløshet, inflasjon, energi – kan ikke håndteres på fornuftig måte uten et nært internasjonalt samarbeid. Eksisterende institusjoner og prosedyrer for slikt samarbeid er heller primitive og tungrodd, og det kan være grunn til å tenke på hvordan de kan forbedres. På samme måte som en innenfor det enkelte land finner det vanskelig å

Forts. side 24.

Klassisk eller Keynesiansk arbeidsløshet?¹⁾

AV

VITENSKAPELIG ASSISTENT KARL OVE MOENE
SOSIALØKONOMISK INSTITUTT
UNIVERSITETET I OSLO

I såkalte ulikevektmodeller drøftes særlig to typer ubalanser med arbeidsløshet; klassisk (eller kostnadsbestemt) arbeidsløshet og Keynesiansk (eller etterspørselsbestemt) arbeidsløshet.

Hvilken av de to arbeidsløshetssituasjonene økonomien befinner seg i, har viktige politiske følger for «store» beslutningstakere. Men det trengs klarere kriterier for å observere hvilken ubalanse som faktisk gjelder på et bestemt tidspunkt. Sju mulige informasjonskilder diskuteres når bedriftene har «putty-clay» produktionsstruktur.

Identifikasjonen må bli svak og svært usikker som en makro-beskrivelse. Dessuten vil arbeidsløshetssituasjonen ofte kunne betraktes som en klassisk-Keynesiansk bastard.

Innledning

Er arbeidsløsheten klassisk eller Keynesiansk? Den såkalte ulikevektsteorien og dagens arbeidsløshetsproblemer har igjen aktualisert denne problemstillingen.

Den historiske bakgrunnen for disse betegnelsene er trolig den bitre striden som foregikk på trettitallet. Nyklassiske økonomer – de som Keynes i en fotnote «foreldet» til klassiske økonomer – mente arbeidsløsheten skyldtes for høyt kostnadsnivå. Problemene kunne løses ved lønnsreduksjon. Mot dette sto Keynes og andre. De framsatte den effektive etterspørselens rolle. Lønnsreduksjon ville gjøre galt verre. Bare en etterspørselsstimulerende finanspolitikk ville øke aktivitetsnivået.

Ordbruken kan virke forvirrende siden diskusjonen ikke har noe å gjøre med de egentlige klassikerne som Smith, Ricardo o.a. Men siden klassisk og Keynesiansk arbeidsløshet allerede er etablerte begreper i ulikevektslitteraturen, er det lite hensiktsmessig å bruke andre betegnelser. Egentlig siktes det ikke til noe annet enn om arbeidsløsheten er kostnadsbestemt eller etterspørselsbestemt.

Karl Ove Moene tok sosialøkonomisk embetseksamen 1977. Han har siden vært ansatt som vit.ass. ved Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo hvor han har arbeidet med arbeidsløshetsspørsmål og konjunkturteori.

¹⁾ Jeg vil takke J. C. Andvig og M. Hoel for kritiske merknader.

Moderne ulikevektsteori har imidlertid vist at ufri-villig arbeidsløshet både av klassisk og Keynesiansk type er teoretisk mulig innenfor samme statiske fast-prismodell. Ifølge ulikevektsteorien dreier saken seg altså ikke om antagonistiske teorier, slik en kunne få inntrykk av på trettitallet, men om to mulige likevektssituasjoner med arbeidsløshet som økonomien kan havne i.

Marxistisk teori har et liknende skille og tilsvarende en ikke helt ulik diskusjon. En forklaring på lavkonjunkturen framhever fall i profittraten, en annen legger vekt på overproduksjon. Dette er drøftet av P. M. Sweezy og J. C. Andvig.

Enten en er opptatt av strategi for arbeidernes klassekamp eller makroøkonomiske styringsproblemer, vil karakteriseringen av arbeidsløsheten ha viktige politiske implikasjoner. Jeg skal med utgangspunkt i ulikevektsteorien diskutere mulighetene for å identifisere om det er klassisk eller Keynesiansk arbeidsløshet som preger den økonomiske situasjonen i et land på et gitt tidspunkt.

Ulikevektsteori

Ulikevektsteorien bygger på en forutsetning som ifølge forfatterne er et observerbart faktum: Endringer i tilbuds- og etterspørselsforhold gir i første omgang kvantumsvirkninger, mens virkningene på prisene først kommer etter en tid og på en mindre direkte måte. Prisene justeres ikke momentant slik at

markedene automatisk blir klarert. Alle aktørene får derfor ikke realisert sine planlagte transaksjoner i markedet. Det kan oppstå forskjellige typer ubalanser på grunn av ufleksible priser.

På bakgrunn av dette undersøkes egenskapene til forskjellige typer likevekter hvor prisene forutsettes helt faste. Som en følge av prisstivheten kan aktørene bli utsatt for rasjonering i forskjellige markeder alt etter hvordan ubalansene er. 70-åras inflasjon gjør det fristende å tolke forutsetningen om prisstivhet til bare å gjelde relative priser, men modellene bygger eksplisitt på rigiditet i de absolutte prisene.

I de enkleste ulikevektsmodellene er det bare to markeder; et godemarked og et arbeidsmarked. (Jfr. f.eks. Barro & Grossman, E. Malinvaud og M. Hoel.) Arbeiderne selger arbeidskraft og kjøper forbruksgoder. Produksjonsutstyret er gitt i den kortsiktige tilpasningen. Bedriftene kjøper bare arbeidskraft og selger goder. Samlet etterspørsel er summen av arbeidernes forbruksvarekjøp og en autonom etterspørselskomponent.

Det kan skilles mellom fire typer likevekt med rasjonering.

A. Keynesiansk arbeidsløshet

hvor det er overskuddstilbud både i godemarkedet og arbeidsmarkedet.

B. Klassisk arbeidsløshet

hvor det er overskuddsetterspørsel i godemarkedet og overskuddstilbud i arbeidsmarkedet.

C. Undertrykt prispress

hvor det er overskuddsetterspørsel både i godemarkedet og arbeidsmarkedet.

D. Underforbruk

hvor det er overskuddstilbud i godemarkedet og overskuddsetterspørsel i arbeidsmarkedet.

E. Malinvaud og Barro & Grossman opererer ikke med lagerhold i bedriftene. Det er lett å vise at type D over derfor er logisk umulig i deres modell.

Som jeg skal komme litt tilbake til nedenfor vil virkningene av statlig finanspolitikk og fagforeningenes lønnskamp naturlig nok være forskjellige alt etter hvilken av ubalansene A–D som gjelder. Om teorien har noe for seg, er det derfor av interesse for «store» beslutningstakere som regjeringen, LO, NAF, politiske partier osv. å vite hva slags tilstand økonomien befinner seg i. Men når det gjelder slike identifikasjonskriterier er ulikevektsforfatterne nokså sparsomme med tips. I den sammenheng har L. Johansen påpekt:

«For at teorien skulle bli mer slagkraftig når det gjelder nytte og anvendelse, ville det også være nødvendig å gi klarere kriterier for når de forskjellige typer av ubalanse eksisterer. Med slike kriterier mener jeg «oppskrifter» for hvordan en skal kunne observere situasjoner og ut fra det avgjøre om økonomien befinner seg i den ene eller den

andre – eller den tredje, eller den fjerde – av de typiske situasjoner som teorien rommer muligheter for. Det er ikke nok å påvise teoretisk at både klassisk arbeidsløshet og keynesiansk arbeidsløshet er logisk mulig; en må ha kriterier som gjør det mulig å stille diagnose for situasjonen i et bestemt land på et bestemt tidspunkt.» (s. 7)

Før mulige identifikasjonskriterier kan diskuteres, må vi se litt nærmere på hva som kjennetegner de to arbeidsløshetssituasjonene i teorien.

Det teoretiske grunnlaget for både klassisk og Keynesiansk arbeidsløshet i ulikevektsmodellene er en noe mer generell nytte- og profittmaksimering enn den som blir servert i tradisjonelle lærebøker. Hver aktør har en oppfatning av hvilke rasjoneringskvoter eller skranker som kan bli aktuelle i de forskjellige markedene. Målfunksjonene maksimeres så med disse antatte skrankene for andre markeder enn det vi nå ser på som bibetingelser. Resultatet av denne maksimeringen gir den effektive transaksjonen som aktøren ønsker å foreta i det aktuelle markedet. Dette gjentas så for alle markeder. Et eksempel kan være en arbeider som ønsker å selge mer av arbeidskraften sin – men får ikke jobb. På basis av denne informasjonen omkalkulerer hun ifølge teorien sine planlagte kjøp i andre markeder. Den effektive etterspørselen i disse andre markedene vil følgelig bli en funksjon av både prisene og de kvantumssignalene eller skrankene som hun møter i arbeidsmarkedet. På liknende måte vil en bedrifts tilpasning være et resultat av både pris og kvantumssignaler. Etterspørselen etter arbeidskraft vil avhenge av pris- og lønnsforhold og/eller av en eventuell skranke på salget av det ferdige produktet.

Det som oppfattes som skranker av en aktør er resultater av andre aktørers økonomiske tilpasning. I likevekt (og alle statiske modeller krever en eller annen form for likevekt) må naturligvis settet av oppfattede skranker være konsistent – hvis ikke ville aktørene ha motiv for å endre tilpasning. Slik konsistens er betinget av en forutgående læreprosess ved prøving og feiling. For vår problemstilling er det viktig å peke på at teorien beskriver *tilstanden* etter at disse justeringene er foretatt. Men samtidig kan en jo undres over hvorfor en slik tidkrevende prosess bare leder til konsistente skranker, mens prisene forblir uendret og forskjellig fra likevektsprisene. Slike lite rimelige trekk ved teorien har selvsagt implikasjoner for hvor godt egnet den er til å karakterisere faktiske ubalanser i markedene.

La oss se litt på noen typiske trekk ved de to situasjonene hver for seg.

Klassisk arbeidsløshet

En økonomi som gjennomgående har klassiske ubalanser vil ifølge teorien preges av følgende kjennetegn.

- a) Bedriftene har ikke salgsvansker.
- b) Bedriftene har ikke problemer med å skaffe seg den ønskede arbeidskraftinnsatsen.
- c) Siden bedriftene ikke møter bindende skranker kan de foreta en «fri» tilpasning til de gitte prisene slik at læreboksatsen; grenseproduktivet lik reallønn, gjelder. Bedriftene kan altså selge mer, men det lønner seg ikke å øke produksjonen.
- d) Siden det er overskuddsetterspørsel på ferdigvaremarkedet må noen bli rasjonert. Til de gitte prisene får disse aktørene ikke kjøpt det ønskede kvantum og kan bl.a. bli tvunget til å spare mer enn planlagt. Hvis det ikke samtidig er overskuddsetterspørsel på det internasjonale markedet kan selvsagt (noe av) den innenlandske overskuddsetterspørselen tilfredsstilles via importen. Men som A. Rødseth har pekt på kan selvsagt et lite land bli rasjonert på verdensmarkedet på samme måte som en bedrift kan bli det på sitt marked. (Jfr. bensinrasjoneringen i 1973.)
- e) Noen arbeidere møter bindende skranker i arbeidsmarkedet. De får ikke solgt den arbeidskraften de tilbyr.
- f) En økning i statens varekjøp vil ikke føre til noen endring i produksjon og sysselsetting som begge er bestemt av reallønnens størrelse. Men fordelingen endres hvis det ikke er mulig å øke importen. Ved en eller annen rasjoneringsordning kan da arbeiderne få mindre forbrugsgoder når staten legger beslag på mer. Denne tilstrammingen av skranken i godemarkedet kan føre til at det effektive tilbudet av arbeidskraft går ned. Selv om sysselsettingen er gitt, kan altså arbeidsløsheten reduseres. Et annet ytterpunkt er det tilfellet hvor hele økningen i statens varekjøp representerer økt import.
- g) En økning i lønnsnivået vil føre til redusert etterspørsel etter arbeidskraft og redusert godetilbud fra bedriftenes side. Sysselsettingen går ned og arbeidsløsheten øker.

Keynesiansk arbeidsløshet

En økonomisk tilstand som gjennomgående har denne ubalansen kan i teorien karakteriseres ved en tilsvarende punktvis oppramsing.

- a') Bedriftene har salgsvansker.
- b') Bedriftene møter ikke effektive skranker i arbeidsmarkedet.
- c') Siden bedriftene møter salgsskranker i produktmarkedet, vil den effektive etterspørselen etter arbeidskraft naturlig nok bli påvirket av salgsvanskene. Den effektive etterspørsel etter arbeidskraft som nå gir maksimal profitt, bestemmes av at den enkelte bedrift produserer det etterspurte produktkvantum (pluss eventuelt lagerøkning) på billigste måte. Denne sysselsettingen vil være lavere enn ved en tilpasning til de samme prisene uten salgsvansker. Følgelig vil

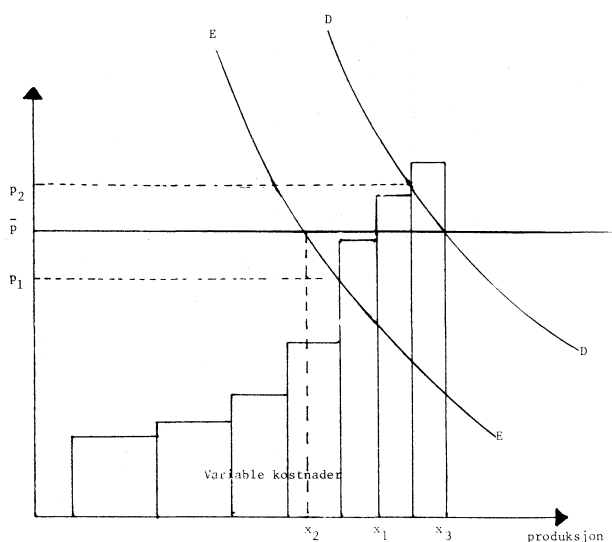
grenseproduktiviteten være større enn reallønnen. I og for seg lønner det seg for bedriftene å produsere mer, men de får ikke solgt ytterligere kvantum til de gitte prisene.

- d') Arbeiderne er ikke rasjonert i godemarkedet.
- e') Noen arbeidere møter bindende skranker i arbeidsmarkedet. Denne rasjoneringen virker selvsagt tilbake på etterspørselen deres i godemarkedet.
- f) En økning i statens varekjøp fører nå på «vanlig måte» til økt sysselsetting og produksjon. Vi får den velkjente multiplikatorvirkningen. Tidligere arbeidsløse får økt inntekt samtidig som skranken på salg av arbeidskraft slakkes – noe som begge deler bidrar til økt forbruksvareetterspørsel som igjen gir økt sysselsetting og slakere skranker osv. På vanlig måte svekkes multiplikatorvirkningen av importlekkasje.
- g') Siden sysselsettingen er bestemt av etterspørselen etter ferdigvarer, vil ikke en lønnsøkning føre til noen reduksjon i bruken av arbeidskraft i bedriftene. Derimot vil sysselsettingen i bedriftene øke som følge av økt forbruksvareetterspørsel fra arbeiderne. På liknende måte som i punkt f') får vi en positiv multiplikatorvirkning både for sysselsetting og produksjon. Men arbeidsløsheten vil bare reduseres dersom tilbudet ikke øker mer enn etterspørselen etter arbeidskraft som følge av lønnstillegget. Blir lønnsøkningen tilstrekkelig stor kan økonomien vippe over i en klassisk ubalanse.

Av punktene c) og c') over framgår det at bedriftenes tilpasningsstrategi kan variere. Slike forhold er drøftet av T. Haavelmo lenge før ulikevektsmodellene kom på moten. I Haavelmos terminologi tilsvarende «strategi A» at bedriftene står overfor klassisk ubalanse og «strategi B» at bedriftene står overfor Keynesiansk ubalanse (jfr. Haavelmo; 1960 s. 205 og 1966 s. 111). I tråd med dette er det viktig å peke på at bedriftene velger strategi på grunnlag av hvordan de selv oppfatter markedsforholdene som omgir dem. Uten at vi skal gå nærmere inn på det, vil derfor identifikasjonskriterier for hvilken ubalanse som etableres også ha relevans for bedriftenes valg av tilpasningsstrategi.

En illustrasjon

I figur 1 skal de tilhørende ubalansene i produktmarkedene illustreres i et Heckscher-Salter diagram når det er h.h.v. klassisk og Keynesiansk arbeidsløshet. Vi antar at hvert produksjonsanlegg har faste, men ikke nødvendigvis like fabrikkasjonskoeffisienter. Produktfunksjonene kan tenkes å være av putty-clay typen med substitusjonsmuligheter ex ante og faste koeffisienter ex post. Anleggets kapasitet fastlegges på investeringstidspunktet av dimensjoneringen av det faste produksjonsutstyret. Denne forutsetningen vil i alle fall for industriproduksjon være

Figur 1: Heckscher-Salter diagram.

mer realistisk enn «glatte» produktfunksjoner med fulle substitusjonsmuligheter hele veien. Dessuten er dette opplegget nyttig for å presisere noen mulige identifikasjonskriterier.

I figurdrøftingen ser vi bort fra lagerendringer. Med faste fabrikasjonskoeffisienter og gitt kapasitet blir bedriftenes kortsiktige driftsbeslutning svært enkel: Anlegg som gir negativt dekningsbidrag til faste kostnader og profitt (negativ kvasirente) tas ut av drift, mens anlegg som gir positiv kvasirente kjøres enten for fullt eller til den kapasitetsutnytting som etterspørselen tilsier.

I figur 1 er produksjonsanleggene ordnet etter stigende variable enhetskostnader. Høyden på hver «boks» måler disse enhetskostnadene. Bredden angir samlet produksjonskapasitet til anlegg med den aktuelle variable enhetskostnaden. Figuren kan tolkes som en makrobeskrivelse eller – slik vi skal gjøre her – som en illustrasjon av produksjonsstrukturen innenfor en sektor.

I tråd med forutsetningen foran er produktprisen p gitt og konstant. Den effektive etterspørselskurven (f.eks. E–E eller D–D) vil som nevnt ikke bare bestemmes av de relative prisene, men også av eventuelle kvantumssignaler (tvungne substitusjonseffekter) fra andre markeder. Kurven er derfor ikke uavhengig av hvilke ubalanser som alt i alt vil karakterisere situasjonen til slutt. Samtidig er kurven med på å bestemme ubalansen f.eks. i faktormarkedene til den aktuelle sektoren vi ser på. Poenget er at samtlige tilpasninger skjer simultant, noe som ikke framgår av figur 1.

Vi ser at til den gitte prisen $\bar{p}$ vil en produktmengde x_1 kunne produseres med ikke-negativ kvasirente. Når den effektive etterspørselen til prisen $\bar{p}$ er større eller lik x_1 , vil x_1 bli produsert og omsatt. Er den

effektive etterspørselen til prisen $\bar{p}$ mindre enn x_1 , vil bare det etterspurte kvantum produseres i likevekt. Så lenge prisen er fast og lik for alle bedriftene, vil det da være likegyldig for etterspørerne om de kjøper fra et anlegg med høy eller lav produktivitet. Sektorens ledige kapasitet som gir positiv kvasirente ($x_1 - x_2$), vil derfor i prinsippet fordele seg på alle anleggene i drift.

Figuren kan illustrere en situasjon med Keynesiansk arbeidsløshet når etterspørselsfunksjonen er E–E og en situasjon med klassisk arbeidsløshet når etterspørselsfunksjonen er D–D. I det klassiske tilfellet er det bare bedriftenes lønnsomhetsberegninger til den gitte pris og kostnadsstrukturen som fastlegger produsert og omfattet kvantum x_1 . Den effektive etterspørselen vil i dette tilfellet være $x_3 > x_1$. En eller annen rasjoneringsordning må følgelig etableres overfor etterspørerne. I det Keynesianske tilfellet blir det produserte og omsatte kvantum lik x_2 , mens det effektive tilbudet blir $x_1 > x_2$. En fullstendig determinert modell krever en fastlegging av hvordan produksjonen blir fordelt på anleggene til venstre for x_1 . Men det skal vi ikke ta opp her.

Av figuren framgår det at produktprisen er for lav i forhold til kostnadene i den klassiske ubalansen, mens produktprisen er for høy i forhold til kostnadene når ubalansen er Keynesiansk. *Partielt* betraktet vil henholdsvis p_2 og p_1 være likevektsprisene som gir balanse i markedene i de to tilfellene.

Ved klassisk ubalanse produseres produktmengden på billigste måte innenfor den gitte tekniske strukturen. Som nevnt vil dette normalt ikke være tilfelle ved Keynesiansk ubalanse. Det vil ikke være noen mekanisme som sikrer at den etterspurte mengden produseres i de mest effektive anleggene. I ulikevektsmodellene forutsettes det som regel at den samlede produktmengden alltid produseres effisient innenfor hver sektor også når bedriftene har salgsvansker. Selv om jeg godtar de analytiske grunnene til denne forenklingen i teorien, er det av hensyn til realisme nyttig å sløyfe den for vår problemstilling.

En kan sammenlikne to situasjoner med henholdsvis klassisk og Keynesiansk arbeidsløshet når samme produktmengde produseres i de to tilfellene. Det følger av det som er sagt ovenfor at arbeidsløsheten da blir størst ved den klassiske ubalansen.

Hvilke muligheter gir denne noe omstendelige diskusjonen til å skille de to ubalansene fra hverandre i praksis? Vi tenker oss da at en bestemt arbeidsløshet er observert og at den synes å ha en viss varighet. Prinsipielt vil en ha to forskjellige typer informasjonskilder. På den ene siden har vi karakteristiske trekk som preger den aktuelle «fastlåste» arbeidsløshetssituasjonen. På den andre siden kan en hente informasjon fra forhold som har vært framtreddende i overgangen til denne arbeidsløshetssituasjonen. Noen ganger vil en ha data som karakteriserer både overgangsfasen og den nye likevektssituasjonen.

Noen mulige informasjonskilder

1. En kan spørre bedriftene.

En god spørsmålsformulering krever at en setter seg i bedriftsledelsens sted og forsøker å se hva som er karakteristisk for de to situasjonene. Har bedriften salgsvansker, er det en uoverensstemmelse mellom bedriftens lønnsomhetskalkyler for optimal produksjon til gitte priser og salgets størrelse. Hvis bedriften ikke har salgsvansker er det full overensstemmelse her. En kunne derfor spørre: «Hvis lønnen (eller andre variable kostnader) gikk ned vil det da bli produsert mer?» Svarer bedriften nei tyder det på at den har salgsvansker, mens ja skulle tyde på ingen salgsvansker.

Metodisk er dette kanskje naivt. Satt på spissen ønsker bedriften nesten alltid å meddele almenheten at lønnsnivået er for høyt og etterspørselen for lav. Dessuten kan bedriften være tilbøyelig til ikke å betrakte lønn og salgpris som uavhengige størrelser når den svarer. Hvis bedriften generelt opererer med et slikt lønn-pris samband, brytes selvsagt noe av grunnlaget for teorien. Men en framtidig lønnsreduksjon kan for den enkelte bedrift fortone seg som en mulighet til å øke salget gjennom prisreduksjon selv om prisen i dag betraktes som gitt. At en slik løsning ikke trenger å virke i makro, er for den enkelte bedrift en helt annen sak. Resultatet blir at en lett kan få «klassiske» svar på «Keynesianske» problemer. Endelig kan bedriften betrakte de avgitte svarene som taktikk i et spill om å påvirke politikken til de «store» beslutningstakerne.

Men la oss se bort fra at bedriften har slike motiv for bevisst å gi feilinformasjon. Vi står like fullt overfor et problem med tolkningen av en slik undersøkelse. De bedriftene som allerede har positiv kvasirente i sine anlegg vil ikke ønske å endre tilpasning ved lønnsreduksjon. Ved klassisk ubalanse produserer de med full kapasitetsutnyttning, mens de ved Keynesiansk ubalanse produserer så mye som etterspørres. Bare bedrifter med tidligere ulønnsomme anlegg som etter den eventuelle kostnadsreduksjonen gir positiv kvasirente vil ønske å øke produksjonen. Slik vil det være uansett hvilken av de to ubalansene som gjelder. Det er derfor vanskelig å skille en klassisk situasjon fra en med Keynesiansk ubalanse. I begge tilfellene vil det bare være en prosentvis liten del av de spurte bedriftene som oppriktig kan svare at kostnadsnivået er den begrensende faktoren.

I overensstemmelse med figurdøftingen foran får en derimot lettere tolkbar informasjon ved å spørre etter hvordan kapasitetsutnyttningen er i *de anleggene som er i drift*. Preges svarmaterialet av full kapasitetsutnyttning i disse anleggene skulle det tyde på at situasjonen er klassisk. En jevnt over lavere kapasitetsutnyttning i anleggene som er i drift vil derimot tyde på Keynesiansk arbeidsløshet.

Statistisk Sentralbyrå publiserer en intervjuundersøkelse i Konjunkturtendensene hvor en spør etter hvilke faktorer – om noen – som begrenset pro-

duksjonen i bergverks- og industriforetak siste kvartal. I alt er det 17 svaralternativ. Alternativ 11 angir produksjonskapasiteten i foretaket. Men svarprosenten her gir bare delvis informasjon til å belyse vår problemstilling. Det er ikke skilt mellom produksjonskapasitet som er lønnsom å drive til gjeldende prisforhold og kapasitet som er ulønnsom i drift til disse prisene. Undersøkelsen inneholder dessuten svaralternativene; 1. Mangel på ordre og salg og 5. Lave priser/høye kostnader/liten lønnsomhet – som potensielt begrensende faktorer. Alternativ 5 oppnår jevnt over lav svarprosent mens alternativ 1 oppnår 20–25%. For vårt formål er det imidlertid lite gunstig at en kombinasjon av alternativ 1 og 5 (pluss noen til) er en svarmulighet. Denne kombinasjonen oppnår omtrent samme svarprosent som alternativ 1.

2. En kan se på produktiviteten til bedrifter som har foretatt innskrenkninger.

Ved klassisk arbeidsløshet vil det som nevnt være en tendens til at bare de eldste og minst produktive produksjonsanleggene har gått midlertidig eller varig ut av drift, mens en ved Keynesiansk arbeidsløshet ikke vil vente å finne slike systematiske forskjeller. Etterspørselssvikten vil da i prinsippet kunne ramme bedrifter med høy produktivitet like fullt som bedrifter med lav.

Dette må modifiseres noe dersom bedriftene har flere produksjonsanlegg. De vil da selvsagt først innskrenke ved de anleggene som har lavest produktivitet også ved Keynesiansk arbeidsløshet. Kartelldannelser og mer uformelle konkurranseregulerende avtaler innenfor en sektor vil kunne ha en liknende effekt. En annen kilde til feilinformasjon er at bedrifter med «høy» produktivitet vil ha større økonomiske muligheter enn de med «lav» til å øke reklameinnsats o.l. når problemene er Keynesianske. Disse innvendigene gjelder selvsagt også punkt 1.

I den generelle konjunkturovervåkingen vil de «store» beslutningstakerne vanligvis være interessert i å få informasjon om en mulig overgang til en situasjon med (ny) ubalanse så snart den er sannsynlig. En bør derfor på forhånd ha en oversikt over produktivitetsfordelingen over de eksisterende anleggene. Når det foretas innskrenkninger et sted, skal en da straks kunne plassere det aktuelle anleggets produktivitet i forhold til de andres. Har det aktuelle anlegget lav produktivitet og ligger langt mot høyre i figur 1, får en ikke automatisk noen informasjon om det gjelder en «naturlig» økonomisk foreldelse eller om det foregår en for rask foreldelsesprosess som kan gi klassisk arbeidsløshet.

Så vidt jeg vet inneholder primærmaterialet til industristatistikken data som kan nyttes til å lage en slik produktivitetsfordeling á la figur 1 for de enkelte næringsgruppene. Men selv uten en slik fullstendig produktivitetsoppstilling vil dette kriteriet trolig kunne nyttes på mer intuitiv basis.

3. En kan se på bedriftenes lagerpolitikk.

Hvor store lagerbeholdninger bedriftene ønsker å holde i de enkelte likevektssituasjonene vil bl.a. avhenge av hvilke forventninger bedriftene har om framtidige prisforhold og markedsubalanser. Dette er inkorporert i en fastprismodell av Muellbauer & Porters, men de diskuterer ikke lagerets størrelse eksplisitt. Overskuddsetterspørsel i framtiden skulle isolert motiveres til økt optimalt lager i dag, mens forventninger om overskuddstilbud isolert skulle motivere til redusert lagerhold.

Siden lagerholdet på denne måten er så avhengig av forventninger og usikkerhet og siden det ikke er noen direkte sammenheng mellom fastprislikevekten i dag og den ubalansen bedriftene forventer i « neste periode », vil forskjeller i lagerhold trolig ikke være noe godt identifikasjonskriterium.

Men dersom en har tilgang på informasjon fra justeringsprosessen når den nye fastprislikevekten stabiliseres, vil en trolig finne systematiske forskjeller. Ved etablering av klassisk arbeidsløshet vil det være lønnsomt å selge mer, men ikke å øke produksjonen. Det kan derfor være en tendens til en eventuell midlertidig reduksjon i bedriftenes lagerhold. Når den Keynesianske ubalansen etableres, kan det derimot finne sted en lageroppbygging på grunn av tregheter i informasjonsoverføringen fra f.eks. detaljister til produsenter og underleverandører. Endringer i lagerets størrelse i forhold til omsetningen kan derfor i innledningsfasen til arbeidsløshetssituasjonen være en mulig informasjonskilde om hvilken ubalanse som etableres.

4. En kan se på eventuelle kødannelse og importendringer.

Etter teorien vil det være overskuddsetterspørsel på godemarkedet ved klassisk arbeidsløshet. En kan derfor vente en viss kødannelse ved denne type ubalanse. I noen tilfeller vil dette være nokså vanskelig å observere systematisk. I andre tilfeller kan det være lettere som når bedriftene leverer etter ordre. Beholdningen av ordrer i forhold til årsproduksjonen vil da være et mulig identifikasjonskriterium. Klassisk arbeidsløshet skulle innebære at denne beholdningen er høyere enn normalt, mens den ved Keynesiansk arbeidsløshet skulle være lavere. Lengden på leveringstiden kan på liknende måte være et aktuelt kriterium.

For varer som er mulige å importere vil overskuddsetterspørsel gi seg utslag i økt import. Størst importøkning kan en da vente på varer som de hjemmekonkurrerende næringene produserer. Ved Keynesiansk arbeidsløshet skal en i prinsippet ikke observere slike systematiske endringer i enkelte importkomponenter.

5. Vi kan se på reallønnsutviklingen.

Selv om priser og lønninger er forutsatt faste i teorien, vil det i praksis oppstå et press som gradvis kan utløses i markedene. Presset vil være forskjellig alt etter hvilken ubalanse som gjelder. Reallønnens

utvikling kan være et mulig identifikasjonskriterium i den sammenheng.

Begge situasjonene har arbeidsløshet. Likevel er det rimelig å anta at fagforeningene kan presse opp nominallønnen noe. I alle fall har dette vært tilfelle i mange land på 70-tallet. Vi er følgelig interessert i endringer i bedriftenes prisfastsetting og muligheter for kostnadsovervelting ved de to ubalansene.

K. J. Arrow har pekt på at aktørenes strategiske stilling m.h.t. prisfastsetting vil variere alt etter om det er overskuddsetterspørsel eller overskuddstilbud i markedene. Ved klassisk ubalanse vil hver bedrift ha en egen etterspørselskurve rettet mot seg. I prinsippet kan bedriftene tilpasse salgsprisen som om hver bedrift var monopolist. At dette ikke blir gjort momentant, kan skyldes usikkerhet og mangel på informasjon. Slike forhold kan ha gitt en midlertidig fastprislikevekt. Men etter en tid vil bedriftene bli oppmerksomme på sin potensielle markedsrett, noe som vil lede til prisøkninger i det klassiske tilfellet. Høyst sannsynlig vil en da også kunne observere forskjellige priser på samme produkt. Prisstigningseffekten vil være sterkest i skjermete næringer og svakere jo mer importkonkurrerende næringene er. Samtidig kan bedriftene på grunn av deres strategiske stilling ved overskuddsetterspørsel relativt lett velte over lønnsøkninger i prisene. Alt i alt vil en derfor kunne vente reallønnsnedgang ved klassisk arbeidsløshet.

Siden konsentrasjonen vanligvis vil være størst på selgersiden, er det ikke like lett for etterspørerne å utnytte sin potensielle monopsoniststilling ved Keynesiansk ubalanse. Bedriftenes strategiske stilling kan da ifølge T. Negishi i store trekk betraktes som i tilfellet med den brukne etterspørselskurve. På grunn av salgsvanskene vil etterspørselsetastisiteten være mye høyere ved prisøkning enn ved prisreduksjon. Grenseinntakskurven vil følgelig ha et diskontinuerlig sprang i tilpasningspunktet som er gitt fra fastprislikevekten. Som kjent vil bedriftene i et slikt tilfelle ikke ha noe motiv for å endre prisene selv ved lønnsøkninger. Resultatet kan derfor bli reallønnsøkning ved Keynesiansk arbeidsløshet.

For at reallønnens utvikling skal kunne gi informasjon om hvorvidt det er klassisk eller Keynesiansk arbeidsløshet, må selvsagt denne utviklingen ikke alene være styrt av statens inntektspolitikk.

6. En kan se på forhistorien til arbeidsløshetsproblemene.

Både klassisk og Keynesiansk arbeidsløshet kan betraktes som avvik fra en dynamisk likevekt med balanse i alle markeder. En balansert utvikling vil være kjennetegnet av at det etterspurte kvantum i hver sektor produseres med full kapasitetsutnyttelse i alle anlegg som gir ikke-negativ kvasirente. (Jfr. fig. 1.) Etablering av nye anlegg og utrangering av gamle må da hele tiden skje slik at denne balansen opprettholdes. Dette krever prisleksibilitet. Stivhet i prise-

ne gir ubalanse, men om ubalansen blir klassisk eller Keynesiansk avhenger av andre forhold.

Klassisk ubalanse kan være forårsaket av en forutgående

- a) lav produktivitetsvekst
- b) sterk kostnadsøkning.

Lav produktivitetsvekst i ex ante produktfunksjonen vil innebære at relativt få nye anlegg vil kunne oppnå den ønskete kapitalavkastning til de gitte prisene og prisforventningene. Derfor kan nyetable-ringene bli for små i forhold til etterspørselen.

Sterk kostnadsøkning vil føre til innskrenkning i den samlede produksjonskapasitet som gir positiv kvasirente. På samme måte vil en for lav «disembodied» produktivitetsvekst i eksisterende anlegg føre til for rask økonomisk foreldelse.

a) og b) over kan derfor skape overskuddsetter-spørsel ved at for få nye anlegg kommer til og for mange gamle anlegg blir utrangert.

Den aktuelle produksjonskapasiteten blir for lav i forhold til den gitte etterspørselskurven. Dette kan derfor lede til klassisk ledighet i arbeidsmarkedet.

Keynesiansk arbeidsløshet kan være forårsaket av en forutgående

- c) høy produktivitetsvekst,
- d) reallønnsnedgang,
- e) reduksjon eller for svak vekst i autonom etterspørsel.

Stor teknologisk framgang i det nykonstruerte kapitalutstyret kan føre til stor tilvekst av ny produksjonskapasitet. Samtidig vil høy produktivitetsvekst i eksisterende anlegg «forsinke» den økonomiske foreldelsen. Reallønnsnedgang vil ha samme effekt ved at avgangen av gamle anlegg blir mindre enn ellers. Samtidig vil forbruksvareetterspørselen reduseres ved reallønnsnedgang. c) og d) vil derfor kunne skape for stor produksjonskapasitet i forhold til etterspørselen til de gitte prisene. Reduksjon eller for svak vekst i utenlandsetterspørsel, investeringsvareetterspørsel, offentliges varekjøp o.l. vil kunne gi et liknende gap mellom kapasitet og etterspørsel innenfor enkelte sektorer.

Alt i alt kan derfor c) til d) over skape Keynesiansk arbeidsløshet. Tilfelle c) kunne kalles teknologisk-Keynesiansk arbeidsløshet. Bedriftene får da salgsvansker p.g.a. økt produktivitet, noe som igjen kan lede til reduksjon i etterspørselen etter variable innsatsfaktorer – et resultat som igjen kan forsterke de generelle salgsvanskene og lede til arbeidsløshet.

7. Vi kan se på profitten og profittmarginene.

Nedgang i profitten i forhold til den balanserte utviklingen vil generelt ikke være noe godt identifikasjonskriterium. Ved klassisk ubalanse vil den samlede profitten være lavere enn ved full balanse på grunn av «for høy» reallønn, mens den i det Keynesianske tilfellet både kan være høyere og lavere. I det siste tilfellet vil «for lav» reallønn isolert innebære en økning i profitten samtidig som «for lav» omsetning bidrar til en reduksjon.

Endringer i de gjennomsnittlige profittmarginene eller kvasirente pr. produsert enhet kan være et noe bedre kriterium. I forhold til full balanse vil en ha lavere profittmarginer i det klassiske tilfellet, mens en ofte kan vente høyere profittmarginer ved Keynesiansk arbeidsløshet p.g.a. «for lav» reallønn. Synkende profittmarginer kan derfor være en mulig om enn noe svak indikasjon på klassisk ubalanse.

Avsluttende merknader

Selv en nokså overflatisk prøving av disse kriteriene på den aktuelle økonomiske situasjonen i Norge vil vise at de fort kommer til kort når en skal gi en karakteristik av situasjonen i makro. F.eks. skulle kriteriene 2, 3 og 6e isolert tyde på Keynesiansk arbeidsløshet, mens kriteriene 4, 6a, 6b og 7 kan tyde på klassisk arbeidsløshet.

Muligens gjenspeiler dette noe reelt. En økonomi med flere markeder vil selvsagt kunne ha flere ubalanser samtidig (noe som kan være et argument for bruk av selektive virkemidler fra statens side og desentraliserte lønnsforhandlinger). Kanskje ville en få et riktigere bilde av situasjonen ved å bruke kriteriene for hver sektor isolert. I tillegg til kriterier for klassisk og Keynesiansk arbeidsløshet bør en da ha kriterier for de andre typene ubalanser (C og D foran).

Som en følge av inntektsstoppen er det et undertrykt prispress i den norske økonomien ved utgangen av 1979 (ubalanse C). Høyst sannsynlig er innslaget av «demand-pull» i dette presset forholdsvis moderat. «Cost-push» eller «profit-push» elementer dominerer. Dette peker på en annen årsak til at identifikasjonen må bli svak og usikker. Lønns- og prisstivhetene som skaper ubalansene i ulikevektsmodellene er noe som blir pådyttet aktørene utenfra. Stivhetene følger ikke som et resultat av aktørenes handlinger. En mer realistisk modell hvor ubalansene i større grad ble et endogent resultat av modellen, ville muligens gi klarere identifikasjonskriterier. En ville da ha flere holdepunkter når en visste hvorfor aktørene ikke endret prisene i den ene eller andre retning. Men samtidig ville modellene da fort bli svært kompliserte, noe som isolert sett kunne gjøre dem mindre operasjonelle.

Trolig vil Keynesianske ubalanser være mer stabile enn klassiske. Jeg har tidligere nevnt muligheten for prisøkninger i det klassiske tilfellet. Disse mulighetene vil riktignok ikke være like store i en åpen økonomi som den norske. I tillegg kommer forventningenes rolle. Neary & Stiglitz har vist at når aktørene venter en bestemt ubalanse i neste periode øker muligheten for at denne ubalansen vil inntreffe allerede i inneværende periode. Siden Keynesiansk ubalanse er den arbeidsløshetssituasjonen aktørene trolig kjenner best til av erfaring, vil kanskje klassiske problemer skape forventninger om arbeidsløshet med salgsvansker i framtiden. På denne måten øker sannsynligheten for at en situasjon med klassisk arbeidsløshet vil

flyte over i en Keynesiansk situasjon. Arbeiderne vil oppleve den økte arbeidsløsheten som et usikkerhetsmoment samtidig som de eventuelt justerer sine forventninger om framtiden i mer pessimistisk retning. Begge deler kan føre til økt sparing. Bedriftene vil på sin side justere forventningene og lønnsomhetskalkylene nedover. Investeringslysten avtar. Uavhengig av utløsende årsak kan økonomien etter en tid lett havne i en situasjon som preges av salgsvansker selv om de bakenforliggende forhold har klassisk karakter.

En slik klassisk-Keynesiansk bastard kan være vanskeligere å hamle opp med enn de mer ektefødte. Nytt staten typiske Keynesianske virkemidler, vil de klassiske problemene som ligger bak raskt bli effektive igjen og virke som en sperrehake. Klassiske oppskrifter som reallønnsnedgang vil forsterke bedriftenes salgsvansker.

Tidligere har det vært en viss diskusjon om noe av årsaken til arbeidsløshetsproblemene i Norge skyldtes en binding av valutakursen gjennom Slangesamarbeidet. Innenfor vårt fastprisopplegg vil dette representere klassisk ubalanse hvis utenlandsprisene er gitte og det ikke er salgsrestriksjoner ute til disse prisene. En for lav pris på utenlandsk valuta regnet i norske kroner vil da innebære at de minst effektive anleggene i eksportsektoren må gå ut av drift på grunn av negativ kvasirente. Er derimot prisene regnet i norske kroner gitte og eksportbedriftene har salgsvansker på verdensmarkedet, vil situasjonen være Keynesiansk. For lave valutakurser vil da innebære at etterspørselen ute blir lavere enn den ville blitt uten bindingen til Slangen. I begge tilfellene vil imidlertid en devaluering virke ekspansivt.

Hvilken av de to alternativene – hvis noen – som gir en god beskrivelse av de faktiske forholdene for

norsk utenrikshandel, er ikke så lett å avgjøre. At eksportsektoren jevnt over hadde salgsvansker og i en viss utstrekning produserte for lager i det aktuelle tidsrommet, skulle tyde på at Keynesiansk ubalanse kanskje er den mest dekkende karakteristikken av de to.

REFERANSER:

- Andvig, J. C. (1974): «Kriser i kapitalismen», Skriftserie no 1, Foreningen for Marxistisk økonomi, Oslo.
- Arrow, K. J. (1958): «Toward a theory of price adjustment», i «*The Allocation of economic resources*», Stanford University Press, Stanford.
- Barro, R. & Grossman, H. I. (1971): «A general disequilibrium model of income and employment», *The American Economic Review*.
- Hoel, M. (1979): «Pris og lønnsstivhet i noen enkle makroøkonomiske modeller», Memorandum fra Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo, 26. okt.
- Haavelmo, T. (1960): «*A study in the theory of investment*», The University of Chicago Press, Chicago 1961.
- Haavelmo, T. (1966): «*Orientering i makro-økonomisk teori*», Universitetsforlaget, Oslo 1969.
- Johansen, L. (1979): «Relevansen og nytten av nyere makroøkonomisk teori», *Sosialøkonomen* 7/79.
- Malinvaud, E. (1977): «*The theory of unemployment reconsidered*», Basil Blackwell, Oxford.
- Muellbauer, J. & Porters, R. (1978): «Macroeconomic models with quantity rationing», *Economic Journal*.
- Neary, J. P. & Stiglitz, J. E. (1979): «*Towards a reconstruction of Keynesian economics: expectations and constrained equilibria*», upublisert notat.
- Negishi, T. (1976): «Unemployment, inflation and the micro foundations of macroeconomics», i Artis, M. J. & Nobay, A. R. ed: «*Essays in economic analysis*», Cambridge University Press, London.
- Rødseth, A. (1979): «*Fixed-price equilibria in an open economy*», upublisert notat, Sosialøkonomisk institutt.
- Sweezy, P. M. (1942): «*The theory of capitalist development*», Modern Reader, New York 1968.

Bedre koordinering av nasjonal politikk

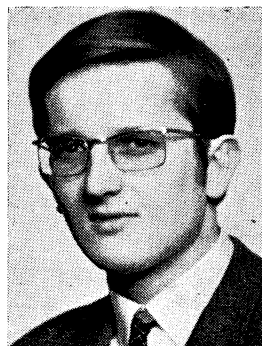
Forts. fra side 16.

forene desentraliserte avgjørelser med hensyn til priser og inntekter med full sysselsetting og prisstabilitet, er det vanskelig internasjonalt å forene fullstendig nasjonal suverenitet med en vel-funksjonerende, åpen markeds-orientert verdensøkonomi, da et slikt system nødvendigvis fører til større gjensidig avhengighet landene imellom. Men noen radikal endring i suverenitetsfordeling kan en neppe vente seg i nær framtid. Mye vil derfor avhenge av landenes villighet til å samarbeide, og denne villighet avhenger i høy

grad av deres evne til å se litt lenger enn deres egen stuedør: se de fordeler som samarbeidsløsninger kan føre til for *alle* deltakere i relasjon til en løsning hvor hvert land går sin egen vei. Det er en viktig oppgave for de internasjonale sekretariater i OECD og andre organisasjoner å analysere samspillet i verdensøkonomien, og dermed overbevise de nasjonale myndigheter om at en koordinert økonomisk politikk gir de beste helhetsløsninger.

Prisstabilisering gjennom råvarefond

AV
FORSKER ARNE JON ISACHSEN
NORSK UTENRIKSPOLITISK INSTITUTT
OG
STUDIEREKTOR PER OLAF LIA
BEDRIFTSØKONOMISK INSTITUTT

Prisstabilisering ved etablering av et felles fond for finansiering av bufferlagring av en rekke råvarer er et sentralt krav fra u-landene i debatten om en Ny Økonomisk Verdensordning.

En del vestlige industriland, bl.a. Norge, har stilt seg velvillig til tanken om å opprette et slikt felles fond. Denne støtten synes fullt ut gitt på u-landenes premisser, og ut i fra en implisitt antakelse om at stabilisering av råvarepriser automatisk vil bety en fordel for u-landene.

I et markedssystem vil imidlertid fastlåsing av en variabel, prisen, slå ut i økt variasjon i andre variable av stor betydning for markedsdeltakerne.

Når prisvariasjonene i markedet skyldes ustabil tilbudsside, vil prisstabilisering under visse forutsetninger medføre: destabilisering av produksjon, økning av samlet eksportinntekt og stabilisering av konsum. Når prisvariasjonene i markedet skyldes ustabil etterspørselsside, kan det tilsvarende vises at prisstabilisering vil medføre reduksjon av samlet eksportinntekt, stabilisering av eksportinntekter over tid og destabilisering av konsum.

Endel av disse effektene må sies å være uheldige for u-land, men synes ikke å ha preget den norske debatten om ønskeligheten om stabilisering av råvarepriser.

1. Innledning

Prisstabilisering ved etablering av et felles fond for finansiering av bufferlagring av en rekke råvarer var et sentralt krav fra 77-landsgruppen (u-landene) på UNCTAD-4 konferansen i Nairobi i 1976. Først i mars 1979 ble det oppnådd enighet om etableringen av et slikt felles fond, og pr. 1.1. 1980 er avtaleopplegget for én av råvarene som skal være med i ordningen (naturgummi) ferdig behandlet.

En del vestlige industriland, bl.a. Norge, har stilt seg velvillig til tanken om å opprette et slikt felles fond. Denne støtten synes fullt ut gitt på u-landenes premisser, og ut i fra en implisitt antakelse om at stabilisering av råvarepriser automatisk vil være en fordel for råvareprodusentene (u-landene).

Arne Jon Isachsen er forsker ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt. Han er siviløkonom fra Norges Handelshøyskole i 1969, og har graden Ph.D. i Economics fra Stanford University i 1975. Tidligere har han vært tilknyttet Sosialøkonomisk Institutt i Oslo, og Institutt för Internationell Ekonomi i Stockholm.

Per Olaf Lia tok Sosialøkonomisk embetseksamen i 1975. Forsker ved seksjon for eksternt handel ved Fondet for markeds- og distribusjonsforskning 1975–1977, førstekonulent i Vestfold fylkeskommune 1977–1979 og hovedlærer ved Bedriftsøkonomisk Institutt fra september 1979. Studierektor fra februar 1980.

I denne artikkelen vil vi på et rent teoretisk-økonomisk grunnlag analysere forskjellige virkninger av prisstabilisering under ulike markedsforhold.

Analysen konkluderer med at når prisvariasjonene i markedet skyldes ustabil tilbudsside, vil prisstabilisering medføre:

- destabilisering av produksjon
- økning av samlet eksportinntekt
- stabilisering av konsum

Analysen konkluderer videre med at dersom prisvariasjonen skyldes ustabil etterspørselsside, vil prisstabilisering medføre:

- stabilisering av produksjon
- reduksjon av samlet eksportinntekt
- stabilisering av eksportinntekter over tid
- destabilisering av konsum

Disse konklusjoner blir trukket under forutsetning av stigende tilbudskurver og fallende etterspørselskurver. Under forutsetning av fallende tilbuds- og etterspørselskurver blir enkelte av konklusjonene endret, jfr. avsnitt 6.

Fastlåsing av én variabel, prisen, får altså konsekvenser for andre variable av betydning for markedsdeltakerne. Denne i og for seg selvsagte økonomiske konklusjon, synes ikke i tilstrekkelig grad å ha preget

den norske debatten om etablering av et felles fond for finansiering av bufferlagere og stabilisering av råvarepriser.

2. Råvaremarkeder

Markeder som karakteriseres som råvaremarkeder, er på ingen måte identiske. Forhold på tilbuds- og etterspørselssiden er ofte svært forskjellig, og pris- og kvantumstilpasningen påvirkes av en rekke ulike faktorer.

Vi skal i denne artikkelen foreta en forenkling og si at råvaremarkeder kan karakteriseres som 2 prinsipielt forskjellige typer markeder:

- a) *Markeder med ustabil tilbudsside og stabil etterspørselsside.* For u-landenes råvareeksport faller de fleste matvarer som matkorn, kaffe, bananer og te i denne gruppen. Tilbudet av disse råvarene er sterkt avhengig av skiftende meteorologiske forhold. Lav inntektselastisitet for disse varer i i-land betyr imidlertid at skiftende konjunkturer i importlandene har relativt lite å si for etterspørselen. De kortsiktige priselastisiteter, både i tilbud og etterspørsel, er små.¹⁾ Dette betyr at endringer i tilbudt kvantum leder til betydelige prisvariasjoner for at markedene skal klareres. Under slike forhold er det ikke uvanlig at en temporær prisøkning på grunn av dårlige avlinger i en periode, leder til økt produksjon og sterkt prisfall i neste periode.²⁾
- b) *Markeder med stabil tilbudsside og ustabil etterspørselsside.* I denne gruppen råvaremarkeder finner vi metaller og mineraler. Slike råvarer har sin hovedanvendelse i produksjonen av investeringsvarer. Da investeringene viser store fluktasjoner over konjunkturforløpet, blir variasjonene i etterspørselen etter metaller og mineraler særlig stor. Mens altså konjunkturforløpet i industrilandene har stor betydning for etterspørselen, vil tilbudet eller produksjon vanskelig kunne varieres mye på kort sikt fordi mye kapital er bundet i faste anlegg.³⁾ Endringer i etterspørselen vil da i stor grad resultere i prisfluktasjoner, om markedene skal klareres.

Morton og Tulloch (1977) går ut over denne todelingen, idet de opererer med en tredje type marked der både tilbuds- og etterspørselssiden er preget av

¹⁾ For de som liker å se markedet i diagrammer, betyr dette bratte tilbuds- og etterspørselskurver, en fastliggende kurve for etterspørselen, og stadig parallell-skiftende for tilbudet.

²⁾ Dette er det velkjente «edderkopp-spinn»; produsentene planlegger produksjonen i en periode ut fra forrige periodes priser og resultatet kan lett bli motsatte sykler i pris og kvantum. Kindleberger (1968, s. 170) uttrykker dette poenget enkelt; «... planting can take place in response to one set of price signals, and the harvest occur under different circumstances».

³⁾ Bedriftsøkonomisk vet vi at produksjon er lønnsom på kort sikt så lenge variable kostnader dekkes. I produksjon av metaller og mineraler vil de variable kostnadene utgjøre en liten del (i u-land både fordi arbeidskraft er billig, men også fordi det ofte anvendes en kapitalintensiv teknologi).

hyppige skift. Denne tredje gruppen omfatter råvarer fra jordbruket, som gummi, sisal, bomull og jute. Mens tilbudet påvirkes av værforholdene, vil etterspørselen gjerne svinge med konjunkturerne i importlandene. For mange varer i denne gruppen finnes syntetiske substitutter (f.eks. gummi og kunstfibre). Dette kan resultere i at skift i tilbuds- og etterspørselsforhold får mindre destabiliserende virkning på prisen.

Porter (1969) har gjennomført en større økonometrisk undersøkelse vedrørende prisfluktasjoner for 46 råvarer i etterkrigstiden. Han konkluderer med at for ca. halvparten av de undersøkte råvarer må ustabil tilbudsside tillegges hovedansvaret for prisfluktasjonene. For et forholdsvis lite antall råvarer bærer etterspørselssiden hovedansvaret, mens ansvaret for prisfluktasjonene for ca. 1/3 av råvarene ifølge Porter må tillegges tilbuds- og etterspørselssiden forholdsvis likt.

3. Analysen

Litteraturen på området er i hovedsak sentrert rundt prisstabiliseringens velferdsvirkninger, representert ved begrepene produsent- og konsument overskudd. Massel (1969) sier innledningsvis:

«It is the purpose of the present paper to integrate the Waugh and Oi results and to consider the welfare affects of price stabilization in a model containing both producers and consumers. Following Waugh and Oi, we shall use a measure of gain: (a) for producers, the expected value of producer surplus, and (b) for consumers, the expected value of consumer surplus. We thus ignore the effect of price stabilization on the variances of the variables involved.»

Som antydnet i avsnitt 1 skal vi i denne artikkelen konsentrere oppmerksomheten om prisstabiliseringens effekter på realøkonomiske variable som produksjon og konsum samt finansøkonomiske variable som størrelsen på samlet eksportinntekt og variasjonen i denne.

For å få et analytisk grep på spørsmålet har vi innført drastiske forenklinger. Vi rendyrker poenget med to typer markeder (markeder av typen 2a og 2b) ved å basere oss på en lineær modell hvor ustabiliteten representeres ved konstante (additive) skift i henholdsvis tilbuds- og etterspørselsrelasjonen. Videre baserer vi oss på en to-periode analyse hvor akkurat «riktig» mengde av varen er kjøpt opp til lager i første periode. Dette innebærer en implisitt forutsetning om at «markedsadministratoren» er i stand til å estimere langsiktig pristrend korrekt.

Først analyseres virkningene av stabilisering av råvareprisen i markeder med stigende tilbuds- og fallende etterspørselskurver. Deretter presenteres resultatene fra samme analyse under antakelsen om en fallende tilbudskurve, dvs. at tilbudt kvantum øker når prisen synker. Dette er det motsatte av hva man

normalt tenker seg. I en økonomi der mange lever nær eksistensminimum, kan imidlertid en slik antakelse være rimelig; tapet i inntekt som et fall i prisen medfører, kan søkes kompensert ved å øke kvantum tilbudt.

Det kan innvendes at lineære tilbuds- og etterspørselskurver er urealistiske, og at konklusjoner trukket på grunnlag av disse ikke kan gies generell gyldighet. Turnovsky (1976) påpeker imidlertid at overgang fra lineære til ikke-lineære tilbuds- og etterspørselsrelasjoner kun fører til mindre modifikasjoner så lenge ustabiliteten skyldes additive skift i relasjonene. Innføring av en modell hvor skiftene skyldes multiplikative tilfeldige forstyrrelser, fører imidlertid til en rekke nye konklusjoner. Turnovsky oppsummerer konklusjonene på følgende måte:

«Thus perhaps the main conclusion to emerge from the present analyses, and most particularly from its contrast with the additive model, is that the nature of the stochastic disturbances becomes an important issue in assessing the distributional effects of stabilization policies. Clearly, unless the policy-maker has reliable information on this question, any stabilization policy may have undesirable effects on the group it is intended to assist.»

Turnovskys konklusjon om forholdsvis liten sensitivitet overfor valg av funksjonsform så lenge ustabiliteten skyldes additive skift, gjelder ikke alle variable. Eksempelvis blir konklusjonene som trekkes i denne artikkelen vedrørende samlet eksportinntekt lett endret ved valg av andre funksjonsformer, mens de øvrige resultater er mer «robuste».

Hovedhensikten med denne artikkelen er imidlertid å påvise at prisstabilisering under de gitte forutsetninger har en del uheldige, men også gunstige konsekvenser, for u-landene. Hvor stor vekt disse ulike konsekvenser bør tillegges, og hvilke varer de er aktuelle for, kan kun avdekkes ved en nærmere økonomisk undersøkelse.

Debatten om muligheten for og ønskeligheten av prisstabilisering er gammel. Keynes tok opp denne diskusjonen i 1942. Senere har Waugh (1944), Nurdse (1958), Oi (1961), Prebisch (1962), Snape og Yamey (1963), Grubel (1964), Porter (1969), Massel (1969), Turnovsky (1974, 76), og Johnson (1976) publisert viktige arbeider på dette feltet.

Etter 1976 har problemstillingen fått fornyet interesse i forbindelse med debatten om en Ny Økonomisk Verdensordning. Hallwood (1977), Cuddy (1978), Brook, Grilli og Wallbroeck (1978) og Newbery og Stiglitz (1979) har i løpet av de 3 siste årene bidratt med vesentlige arbeider.

Listen over norske bidrag på området er sparsom. Isachsen (1976) har tatt opp problemstillingen på et teoretisk-økonomisk grunnlag. Videre har PRIO (Fredsforskningsinstituttet i Oslo) på et statsvitenskapelig grunnlag engasjert seg i debatten.

Denne artikkelen tar utgangspunkt i Isachsens ar-

beid, men går videre i den forstand at en del økonomiske virkninger som bare implisitt berøres i Isachsens opprinnelige arbeid, her tas opp til eksplisitt drøfting.

4. Prisstabilisering ved skift i tilbud

Vår to-periode analyse baseres på følgende forutsetninger:

1. Produksjon (x_1) er større enn konsum (y_1) i periode 1. Differansen $x_1 - y_1 = L$ lagres.
2. Konsum (y_2) er større enn produksjon (x_2) i periode 2. Overskuddsetterspørselen dekkes av bufferlageret.
3. Bufferlageret er tomt ved slutten av periode 2, det vil si $x_1 + x_2 = y_1 + y_2$.
4. Produsentpris er lik konsumentpris.
5. Det er lineære tilbuds- og etterspørselskurver.
6. Endring i tilbudsstruktur skjer ved parallelle skift i tilbudskurven.
7. Hele produksjonen eksporteres.

Disse forutsetninger er gjengitt i figur 1.

Symboler:

- D – etterspørselskurve
- S_1 – tilbudskurve i periode 1
- S_2 – tilbudskurve i periode 2
- $x_i = y_i$ ($i = 1, 2$) produsert og konsumert kvantum uten lagring
- p_i – ($i = 1, 2$) pris uten lagring
- p – pris ved bufferlagring
- y – konsum ved bufferlagring
- x_i ($i = 1, 2$) produksjon ved bufferlagring
- L_k – kjøp til lager i periode 1
- L_s – salg fra lager i periode 2

Vi kan umiddelbart trekke en rekke konklusjoner ut fra denne enkle modell:

1. *Prisen stabiliseres.* I periode 1 med gode produksjonsforhold, virker lageretterspørselen prisdrirende. Prisen øker fra p_1 til p . I periode 2 med dårlige produksjonsforhold virker lagertilbudet prisdempende. Prisen reduseres fra p_2 til p . En slik prisstabilisering synes å være den primære målsetting med et råvarefond.

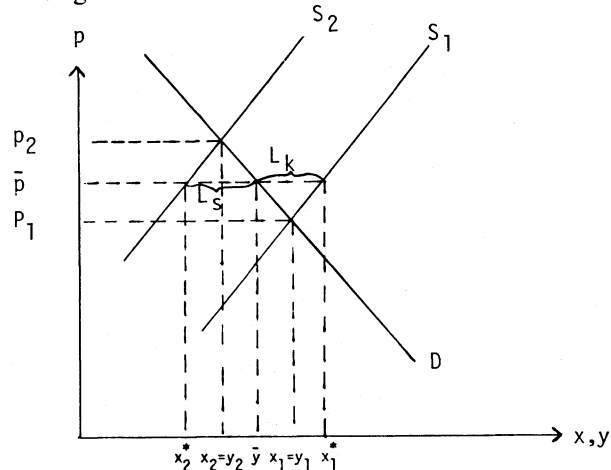

Fig. 1: Skift i tilbud.

2. *Konsumert kvantum stabiliseres.* I periode 1 med gode produksjonsforhold virker lageretterspørselen prisdrivende slik at etterspurt kvantum til konsum reduseres fra y_1 til y . I periode 2 med dårlige produksjonsforhold virker lagertilbudet prisdempende slik at etterspurt kvantum til konsum økes fra y_2 til y . En slik stabilisering av råvareleveranser til konsumentlandene vil av de fleste vurderes som en gunstig virkning av støtputelageret.

3. *Produsert kvantum destabiliseres.* I periode 1 med gode produksjonsforhold virker lageretterspørselen prisdrivende og produsentene øker tilbudt kvantum fra x_1 til x_1^* . I periode 2 med dårlige produksjonsforhold virker lagertilbudet prisreducerende og produsentene reduserer tilbudet fra x_2 til x_2^* . Av figur 1 ser vi at dette betyr økt variasjon i produsert kvantum. Et system med bufferlager kan dermed virke destabiliserende på sysselsettingen.

Dette forholdet er lite påaktet i diskusjonen om stabilisering av priser ved råvarefond. Mindre stabil produksjon og sysselsetting som følge av stabilisering av råvarepriser bør betraktes som uheldige «bivirkninger» for de aktuelle land.

Spørsmålet om samlet eksportinntekt økes eller reduseres ved bufferlagring og prisstabilisering vil av mange bli tillagt større betydning for produsentlandene enn bufferlagringens innvirkning på prisen. Dette spørsmålet kan lettest drøftes med utgangspunkt i en matematisk analyse.

Samlet eksportinntekt er lik summen av eksportinntektene i de to periodene. I en situasjon uten bufferlagring (det vil si ved fri tilpasning), blir samlet eksportinntekt (A_F):

$$(4.1) \quad A_F = p_1 x_1 + p_2 x_2$$

Tilsvarende blir uttrykket for samlet eksportinntekt ved bufferlagring (A_B) slik:

$$(4.2) \quad A_B = \bar{p}\bar{x} + \bar{p}\bar{x} = 2\bar{p}\bar{x}$$

På grunn av lineæriteten i modellen, har vi følgende sammenheng:

$$(4.3) \quad \bar{p} = \frac{p_1 + p_2}{2}$$

og

$$(4.4) \quad \bar{x} = \frac{x_1 + x_2}{2}$$

Når det er tilbudskurven som viser skift, skjer tilpasningen langs den lineære etterspørselskurven som er på formen:

$$(4.5) \quad p = ax + b \quad a < 0$$

Dersom vi setter inn fra (4.5) i (4.1) og (4.2) får vi:

$$(4.6) \quad A_F = (ax_1 + b)x_1 + (ax_2 + b)x_2 \\ = a(x_1^2 + x_2^2) + b(x_1 + x_2)$$

$$(4.7) \quad A_B = 2\left(\frac{x_1 + x_2}{2} \cdot \frac{p_1 + p_2}{2}\right)$$

For at samlet eksportinntekt ved bufferlagring skal være større enn samlet eksportinntekt uten bufferlagring, må A_B være større enn A_F . Spørsmålet blir altså hva betingelsene er for at:

$$(4.8) \quad A_B - A_F > 0$$

Etter noe regning får vi følgende betingelse:

$$(4.9) \quad -\frac{1}{2}a(x_1 - x_2)^2 > 0$$

Når a er negativ, vil denne ulikheten være tilfredsstillt. Det betyr fallende etterspørselskurve. Ettersom fallende etterspørselskurve er det normale, det vil si at etterspurt kvantum stiger når prisen synker, kan vi konkludere med at det analyserte tilfelle der prisvariasjoner i det frie marked skyldtes skiftninger i tilbudet, vil prisstabilisering ved bufferlagring bety at produsentlandets samlede eksportinntekter stiger.

En viktig komponent som er utelatt i vår analyse, er lagringskostnader. For enkelte varer vil muligens u-landenes andel av lagringskostnadene kunne overstige u-landenes gevinst ved bufferlagring.

Spørsmålet om produsentlandenes eksportinntekter⁴⁾ stabiliseres eller destabiliseres er avhengig av den deriverte av tilbuds- og etterspørselsfunksjonene, d.v.s. hvor bratte tilbuds- og etterspørselskurvene er. Uten bufferlagring er eksportinntekten i periode 1:

$$(4.10) \quad A_{F_1} = p_1 \cdot x_1$$

og i periode 2:

$$(4.11) \quad A_{F_2} = p_2 \cdot x_2$$

Ved bufferlagring er eksportinntekten i periode 1:

$$(4.12) \quad A_{B_1} = \bar{p}x_1^*$$

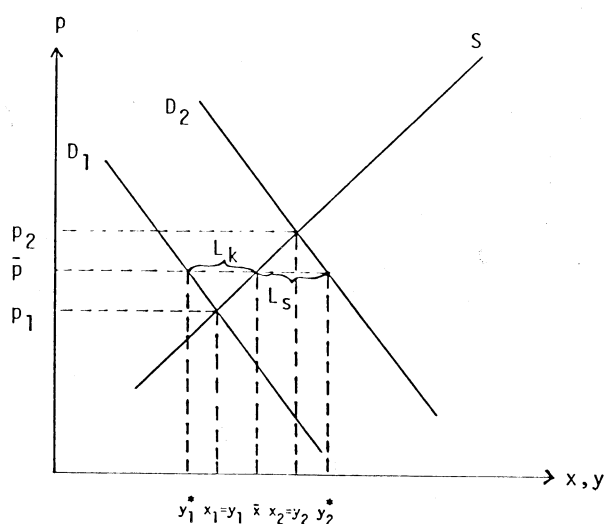
og i periode 2:

$$(4.13) \quad A_{B_2} = \bar{p}x_2^*$$

Vi kan da si at eksportinntektene stabiliseres ved et bufferlager dersom:

$$(4.14) \quad A_{F_1} - A_{F_2} > A_{B_1} - A_{B_2}$$

⁴⁾ Dersom myndighetene i det enkelte land administrerer bufferfondet, må vi skille mellom eksport- og produsentinntekt. Om bufferfondet er et internasjonalt organ, blir et lands eksportinntekter sammenfallende med produsentenes inntekter i hver periode. Det integrerte råvareprogrammet forutsetter at bufferfondet skal være et internasjonalt organ. Vi skal derfor bruke begrepet eksportinntekt i det følgende.

Figur 2: Skift i etterspørsel.

Under fri markedstilpasning vil en reduksjon i eksportert kvantum bli under- eller overkompensert ved økning i pris. Ved bufferlagring vil nedgang i eksportert kvantum gi samme prosentvise nedgang i eksportinntektene, fordi prisen holdes konstant. Det kan vises at ved prisstabilisering gjennom bufferlagre er det mulig at eksportinntektene stabiliseres, men under normale tilbuds- og etterspørselsforhold vil konklusjonen være den motsatte. Bufferlagring vil altså som oftest føre til at variasjonen i eksportinntektene på de aktuelle varer blir større enn ved fri markedstilpasning. Slik kurvene er tegnet i Figur 1, destabiliseres eksportinntektene. Debatten om «second window» har sammenheng med dette.

5. Prisstabilisering ved skift i etterspørsel

Forutsetningene i dette avsnitt er de samme som i avsnitt 4 bortsett fra at forutsetning 6 er endret til

6': Endring i etterspørselsstruktur skjer ved parallellt skift i etterspørselskurven.

Disse forutsetninger er gjengitt i figur 2:

Symboler

$\bar{x}$ – produksjon ved bufferlagring.

y_i ($i=1,2$) konsum ved bufferlagring.

Symbolene har forøvrig samme betydning som i figur 1.

På samme måte som i avsnitt 4 kan vi også her trekke en del konklusjoner ut fra det enkle grafiske bildet:

1. *Prisen stabiliseres.* I periode 1 med svak etterspørsel fra det ordinære marked, vil lageretterspørselen virke prisdrivende. Med bufferlagre øker prisen fra p_1 til p . I periode 2 med sterk etterspørsel virker lagertilbudet prisdempende. Prisen reduseres fra p_2 til p .

2. *Konsumert kvantum destabiliseres.* I periode 1 med svak etterspørsel fra det ordinære marked, virker lageretterspørselen prisdrivende slik at konsumert kvantum reduseres fra y_1 til y_1^* . I periode 2 med sterk etterspørsel virker lagertilbudet prisdempende slik at etterspørselen stimuleres ytterligere; den øker fra y_2 til y_2^* . Konklusjonen blir altså at med skift i etterspørsel forsterkes svingningene i konsumert kvantum.
3. *Produsert kvantum stabiliseres.* Stabilisering av råvareprisen medfører stabilisering av produsert kvantum når det ikke forekommer skift i tilbudsfunksjonen. Dette vil produsentlandene rimeligvis betrakte som en fordel.

For å avgjøre hvordan bufferlager virker inn på samlet eksportverdi er det behov for en analytisk betraktning. Om vi skriver tilbudsrelasjonen som

$$(5.1) \quad p = cx + d$$

kan vi ved tilsvarende regning som i avsnitt 4 finne at betingelsen for at samlet eksportinntekt øker ved bufferlager er:

$$(5.2) \quad -1/2c(x_1 - x_2)^2 > 0$$

Ulikheten (5.2) holder dersom $c < 0$. Men ettersom det normale tilfelle er en stigende tilbudskurve, det vil si $c > 0$, kan vi konkludere at stabilisering av råvareprisen i dette tilfellet gir redusert eksportinntekt.

Spørsmålet om eksportinntektene stabiliseres er lettere å besvare her enn i avsnitt 4. Ettersom tilbudskurven ligger fast, betyr dette at tilbudt kvantum er uendret så lenge prisen er konstant. Ved bufferlager som innebærer prisstabilisering, blir derfor eksportert kvantum det samme i begge perioder. Med både pris og kvantum uendret, er det klart at også eksportinntektene holdes konstant over de to periodene.

Eksportinntektene uten støtputelager blir i periode 1:

$$(5.3) \quad A_{F_1} = p_1 x_1$$

og i periode 2

$$(5.4) \quad A_{F_2} = p_2 x_2$$

Vi ser at såvel pris som kvantum er mindre enn p og x i periode 1 og større enn p og x i periode 2. Resultatet er ustabile eksportinntekter ved fri markedstilpasning. Med skift i etterspørsel vil således eksportinntektene stabiliseres ved innføring av bufferlager.

6. Fallende tilbudskurver

Som tidligere anført er det normalt å regne med stigende tilbudskurver i de fleste markeder. Imidlertid finnes det eksempler på det motsatte, det vil si at

Tabell 1. Virkninger av stabilisering av pris ved bufferlager.

		Pris	Produksjon	Samlet eksportinntekt	Variasjon i eksportinntekt	Konsum
Ustabil tilbudsside	Stigende tilbudskurve	Stabiliseres	Destabiliseres	Økes	Avhengig av tilbuds- og etterspørselastisitetene, men økes som oftest	Stabiliseres
Stabil etterspørselsside	Fallende tilbuds-kurve	Stabiliseres	Stabiliseres	Reduseres	Avhengig av tilbuds- og etterspørselastisitetene, men økes som oftest	Stabiliseres
Stabil tilbudsside	Stigende tilbudskurve	Stabiliseres	Stabiliseres	Reduseres	Reduseres	Destabiliseres
Ustabil etterspørselsside	Fallende tilbudskurve	Stabiliseres	Stabiliseres	Økes	Reduseres	Destabiliseres

tilbudt kvantum stiger når prisen synker. For enkelte jordbruksprodukter i USA i 1930-årene var markedet preget av fallende tilbudskurver. I perioder med fallende priser måtte bønder med stor gjeldsbyrde øke produksjonen for å betale faste beløp i renter og avdrag.

Det samme forhold kan gjelde for råvaremarkeder i dag. U-land som er helt avhengige av en viss mengde fremmed valuta for å finansiere nødvendig import, kan bli nødt til å øke produksjonen om prisen faller.

I disse tilfelle endres konklusjonene ovenfor. Samme analytiske apparat kan benyttes for å vurdere virkninger av prisstabilisering ved bufferlagring når man har fallende tilbudskurve⁵).

Vi skal ikke her gjennomføre analysen for tilfellet med fallende tilbudskurver, men nøye oss med å presentere konklusjonene samlet i en tabell.

7. Tabellarisk oppsummering

Tabell 1 kan brukes som utgangspunkt for en diskusjon om det på økonomisk grunnlag vil være ønskelig å innføre en ordning med stabilisering av råvarepriser ved hjelp av bufferlagring. Analysen fokuserer oppmerksomheten på flere økonomiske variable enn prisen. Det kan hevdes at virkninger på realøkonomiske variable som produksjon og konsum, og finansøkonomiske variable som samlet eksportinntekt og variasjon i eksportinntekt burde tillegges større betydning i debatten omkring prisstabilisering basert på bufferlagre.

Eksempelvis vil prisstabilisering i et marked preget av ustabil tilbud, stigende tilbudskurve og stabil etterspørsel resultere i at produsert kvantum destabileres. Ved å binde prisen har man fjernet én av de

sikkerhetsventiler som trer i funksjon for å eliminere det press som oppstår i et marked der tilbudssiden er skiftende. Nå må hele presset elimineres ved kraftig variasjon i produsert kvantum mot tidligere mer moderate variasjoner i både pris og kvantum.

I dette tilfelle (som vi gjenfinner som øverste linje i tabellen) vil vi videre få at de samlede eksportinntektene øker og at konsumet stabiliseres. Endelig får prisstabiliseringen virkning for variasjonen i eksportinntektene. Analysen her kan imidlertid ikke gi et entydig svar på hvordan denne variabel påvirkes, men som oftest vil bufferlagring gi en mer ustabil eksportinntektsstrøm. Dette skyldes at den vanlige priskompensasjonsmekanismen ved redusert tilbud elimineres.

8. Langsiktige virkninger

Betraktningene ovenfor har vært basert på en enkel to-periode modell. Vi har påpekt både positive og negative virkninger ved innføring av et bufferlager og stabilisering av råvarepriser.

Ved en mer langsiktig vurdering virker flere av de forutsetninger som denne analysen er basert på, mindre realistiske. Dette gjelder særlig antakelsen om at det stipuleres en gjennomsnittspris som fører til at lagerholdet blir akkurat passe stort.

Erfaringer med råvarefond både i kaffe og kakao, tinn og kobber viser at den langsiktige pristrend er blitt feilberegnnet. Når pristrenden undervurderes, vil lageret bli tømt og prisen må «slippes løs». Et kraftig prishopp er resultatet. Dersom pristrenden overvurderes, vil lageret stadig vokse. Når de finansielle ressurser er brukt opp, tvinges man til salg fra lageret, og prisen faller kraftig.

På lang sikt er det derfor ikke utenkelig at innføring av et bufferlager til prisstabilisering fører til det motsatte resultat, nemlig økende ustabilitet i råvarepriser.

⁵) Man må forutsette at den korresponderende dynamiske modell har stabil stasjonærløsning. Til det kreves at tilbudskurvene skjærer etterspørselskurvene ovenfra.

REFERANSER:

- Brook, E., Grilli, E., Waelbroeck, J., (1978): «Commodity price Stabilization and Developing Countries», *Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review*, Vol. 31, s. 79-99.
- Cuddy, G. D. A. (1978): «Commodity Price Stabilization; Its Effects on Producers and Consumers». *Resources Policy*, s. 25-30.
- Grubel, H. G. (1964): «Foreign Exchange Earnings and Price Stabilization Schemes». *The American Economic Review*, s. 378-385.
- Hallwood, P. (1977): «Instability in Primary Commodity markets». *Resources Policy*, s. 209-221.
- Isachsen, A. J. (1976): «A note on Price Stabilization Schemes and the Terms of Trade», Memo ved Sosialøkonomisk Institutt, Oslo.
- Johnson, H. G. (1976): «World Inflation, the Developing Countries and the Integrated programme for Commodities», *Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review*, s. 309-335.
- Keynes, M. (1942): «The International Control of Raw Materials». *Journal of International Economics* (1974), s. 299-315.
- Kindleberger, C. P. (1968): «*International Economics*», Irwin.
- Massel, B. F. (1969): «Price Stabilization and Welfare». *Quarterly Journal of Economics*, s. 284-298.
- Morton, K. & Tulloch, P. (1977): «*Trade and Developing Countries*», Croom Helm.
- Newbery, D. M. G. & Stiglitz, Q. E.: (1979) The Theory of Commodity price Stabilisation Rules: Welfare Impacts and Supply Responses. *The Economic Journal*, s. 799-818.
- Nurkse, R. (1958): «Trade Fluctuations and Buffer Policies of Low-Income countries». *Kyklos*, s. 141-54.
- Oi, W. Y. (1961): «The Desirability of Price Instability under Perfect Competition». *Econometrica*, s. 284-292.
- Porter, R. C. (1969): «Who Destabilizes Primary Product Prices». *The Indian Economic Journal*, s. 889-418.
- Prebish, R. (1962): «The Economic Development of Latin America and its Principal Problems», *Economic Bulletin for Latin America*.
- Shape, R. H. and Yamey, B. S. (1963): «A Diagrammatic Analysis of some Effects of Buffer Fund Price Stabilization». *Oxford Econ. Papers*, s. 95-106.
- Turnovsky, S. J. (1974): «Price Expectations and the Welfare Gains from Price Stabilization», *American Journal of Agricultural Economics*, s. 706-715.
- Turnovsky, S. J. (1976): «The Distribution of Welfare Gains from price Stabilization: The Case of Multiplicative Disturbances», *International Economic Review*, s. 133-198.
- Waugh, F. V. (1944): «Does the Consumer Benefit from Price Instability?». *Quarterly Journal of Economics*, s. 602-614.
- United Nations (1952): «*Instability in Export Markets of Underdeveloped Countries*», New York.

FYLKESARBEIDSKONTORET I ØSTFOLD, MOSS SØKER

Utredningskonsulent

Arbeidsområdet er særlig utredninger, undersøkelser, prognoser og vurderinger vedrørende arbeidskraftspørsmål i fylket som grunnlag for arbeidsmarkedstiltak, etablerings- og lokaliseringssaker, fylkesplanen m.v. Søkere bør ha høyere utdanning, fortrinnsvis sosialøkonomer. Søkere med annen god utdanning og relevant praksis kan komme på tale. Praksis fra utredningsarbeid er en fordel.

Stillingen er lønnet i lønnstrinn 18/21 (brutto kr. 82 376,-/96 632,- pr. år), eventuelt i lønnstrinn 22 (brutto kr. 102 188,- pr. år). Stillingen er innlemmet i Statens pensjonskasse. De første 6 måneder er prøvetid.

Nærmere opplysninger kan fås ved henvendelse til Fylkesarbeidssjef K. Gulbrandsen, telefon 032-54 020.

Søknad, som fortrinnsvis skrives på eget skjema som fås ved arbeidsformidlingens kontorer, sendes
Fylkesarbeidskontoret i Østfold,
Dronningensgt. 3, 1500 Moss
innen 2. juni 1980.

DEBATT

Sosialøkonomi for den videregående skolen

AV
GUNDER KVÆRNE

Under denne overskrift har professor Fritz C. Holte en artikkel i Sosialøkonomen nr. 3 for i år. Som lærebokforfatter ønsker jeg av prinsipielle grunner ikke å delta i noen offentlig debatt om dette emne. På ett punkt tror jeg imidlertid det vil være riktig å komme med et par opplysninger.

Etter først å ha gjengitt min definisjon av sparing som den delen av nasjonalinntekten som ikke nyttes til forbruk, skriver Holte bl.a.: «Statistisk Sentralbyrå definerer imidlertid sparing som den delen av landets disponible inntekt som ikke nyttes til forbruk. Hvis Byråets definisjon brukes som norm, er Kværnes definisjon feil, og det er da også en feil i den ligningen jeg refererte.»

Som kanskje enkelte vil huske, ble den definisjon av begrepet sparing som brukes i mine lærebøker, brukt i nasjonalbudsjettene i begynnelsen av 1960-årene. I «St. meld. nr. 1 (1959–60) Nasjonalbudsjettet 1960.» finner vi i «Vedlegg 3. Begreper og beregningsprinsipper i nasjonalbudsjett og nasjonalregnskap» bl.a. følgende (side 64): «Siden den disponible inntekten også inkludere gaver til og fra

utlandet, vil kapitaltilveksten ikke bare gi uttrykk for den formuesøkning som skyldes landets egen innsats. En har derfor innført begrepet sparing = kapitaltilvekst ÷ gaver fra utlandet (netto).» Denne definisjonen av sparing er altså senere endret.

Når jeg har fortsatt å bruke ovennevnte definisjon av begrepet sparing, er dette som nevnt i Holtes artikkel, av pedagogiske grunner. Vi definerer enkeltpersoners sparing som inntekt ÷ forbruk. For elevene vil det da være logisk å definere landets sparing som nasjonalinntekt ÷ forbruk. Det vil etter min mening være misvisende å kalle hele kapitaltilveksten i et utviklingsland for sparing, dersom landet i perioden hadde mottatt store stønader fra utlandet.

Det kan også være av interesse å nevne at det FN-anbefalte nasjonalregnskapsystem «A System of National Account» (SNA-systemet) skiller mellom sparing og kapitaltilvekst. De land som konsekvent følger dette system, vil derfor få forskjellige verdier for sparing og kapitaltilvekst i sine nasjonalregnskaper.

Litt mer om sosialøkonomi i den videregående skolen

AV
FRITZ C. HOLTE

Innledning

I en artikkel i aprilnummeret av «Sosialøkonomen» bidrog Gunnar Bramness til debatten om undervisningen i sosialøkonomi i den videregående skolen. Mye av det han sier gjelder eller tar utgangspunkt i min lærebok «Økonomi og Samfunn».

Jeg skal her drøfte en del av de spørsmålene Bramness reiser. Av lett forståelige grunner ville jeg ha foretrukket å diskutere dem på et forholdsvis generelt plan. Men jeg tror at en debatt om undervisningsspørsmål vanligvis må være forholdsvis konkret for å kunne være nyttig, og jeg skal derfor si en del om min egen bok. Jeg kommer hovedsaklig til å konsentrere meg om det som kan sies til forsvar for boka. Jeg oppfatter meg nemlig i denne debatten som deltaker i en slags arbeidsdeling hvor Bramness

og eventuelle andre debattanter bl.a. skal ta seg av arbeidet med å trekke fram svakheter ved boka.

Det meste av det jeg sier, er tanker jeg gjorde meg før og under skrivingen av «Økonomi og samfunn». Boka kan derfor oppfattes som et eksempel på hva som kan bli resultatet av den «filosofien» jeg skisserer.

La meg også nevne at på samfunnsfaglinjen i den videregående skolen må alle elevene ta et grunnkurs i sosialøkonomi på 3 timer pr. uke i ett år. Det gis dessuten to videreføringskurs i faget, på henholdsvis 2 og 5 timer pr. uke i ett år. De elever som ønsker det, kan ta ett av disse kursene. – «Økonomi og Samfunn» er først og fremst beregnet for grunnkurset og for videreføringskurset på 2 timer pr. uke. I det følgende skal jeg hovedsaklig være opptatt av hvordan det bør undervises i disse to kursene.

Antall temaer som berøres.

Bramness siterer Stigler, som kritiserer amerikanske lærebøker for å inneholde «a vast array of techniques and problems». Bramnes mener at «Økonomi og Samfunn» i sterk grad treffes av en slik kritikk, og han sier at den ideelle lærebok vil inneholde langt færre temaer og momenter enn min bok.

Jeg synes denne kritikken reiser et meget vesentlig spørsmål, og jeg vil ikke på noen måte forkaste muligheten for at Bramness' konklusjon på dette punktet er riktig. Men når dette først er sagt, vil jeg opptre i rollen som forsvarer.

Viktigst er selvsagt hvordan boka virker i praksis. Hva vet vi om det?

Før boka ble trykt, ble den prøvd i en del klasser. Jeg besøkte ni av disse klassene og snakket med lærere og elever. Ved slutten av skoleåret besvarte de fleste av elevene et spørreskjema som tok sikte på å finne svakheter ved boka. Det kom fram en del kritikk, men svært lite av denne gikk ut på at boka burde ha konsentrert seg om færre emner. Elevenes generelle vurderinger av boka pekte heller ikke i retning av at spredning på mange emner hadde ført til en bok som var vanskelig og/eller kjedelig.

Jeg er klar over at jeg bør utvise forsiktighet når jeg tolker denne undersøkelsen. For det første synes antakelig mange elever og lærere at det er interessant å delta i utprøvingen av en bok. Det kan føre til at de vurderer boka mer positivt enn de ville ha gjort hvis de hadde blitt kjent med den på en mer ordinær måte. For det andre forteller en slik undersøkelse ikke noe om hvilket utbytte undervisningen i sosialøkonomi gir elevene etter at de har forlatt skolen.

Litt vekt synes jeg likevel jeg kan legge på undersøkelsen. Elevene ville neppe ha hatt glede av å lese en «telefonkatalog» over momenter. Hvis tallet på momenter hadde vært svært stort, ville dette sikkert blitt kritisert. Det forhold at tallet på momenter sjelden ble berørt i den kritikk som kom, gir derfor informasjon av interesse.

Før jeg drøfter hvile muligheter det fins for å redusere antall momenter i «Økonomi og Samfunn», er det antakelig nyttig å si litt om hvordan ulike typer av stoff er representert i boka.

Begrepsdefinisjoner. Hvis det innføres mange begreper i en lærebok, blir boka tung å lese. Jeg har derfor lagt stor vekt på å unngå begreper jeg synes kan unngås. Men ønsket om å unngå begrepsinnføringer har en del ganger måttet vike for ønsket om å kunne gjennomføre presise resonnementer og/eller for ønsket om at elevene skal bli kjent med de vanligste av de betegnelse som brukes når økonomiske problemer drøftes.

Analysemetoder. Dette temaet vil bli tatt opp i et seinere avsnitt i denne artikkelen. La meg bare her nevne at i «Økonomi og Samfunn» legges det liten vekt på direkte opplæring i analysemetoder. Boka

rammes derfor ikke av Stiglers kritikk mot bøker som inneholder «a vast array of techniques . . .».

Økonomisk teori. Da jeg skrev teoriavsnittene, tok jeg bl.a. hensyn til følgende vurderinger: Den som behersker de sentrale deler av den økonomiske teori, vil kunne ha stor nytte av dette. – «Ufordøyd» teori er til liten nytte. – Det er begrenset hvor mye teori elevene i den videregående skolen kan lære i løpet av 3-timerskurset og 2-timerskurset. – Elevene vil lett synes at læreboka er tunglest og lite virkelighetsnær hvis den inneholder mye teori. Det vil i så fall redusere deres interesse for faget.

Ut fra dette har jeg prøvd å «ta midt på treet» i spørsmålet om hvor mye teori boka bør inneholde. Den inneholder forholdsvis lite av den klassiske mikroøkonomiske teorien, mens innslaget av makroteori er større. En stor del av den teorien som er tatt med, er knyttet til forholdet mellom samlet etter-spørsel og samlet tilbud, og har således et enhetlig preg.

Jeg har prøvd å gjøre de teoretiske avsnittene letteste. Det har antakelig ført til at momenttettheten (dvs. gjennomsnittlig antall momenter pr. side) i et hvert fall i de fleste av disse avsnittene er forholdsvis moderat.

Beskrivende stoff. Under denne betegnelsen vil jeg her ta med en del stoff som fins i boka om bl.a. penge- og kredittmarkedet, arbeidsmarkedet, den økonomiske utvikling og internasjonale forhold.

Jeg har hatt minst to grunner for å ta med dette stoffet. For det første synes jeg det hører med til en samfunnsfaglig almenutdannelse å være orientert om slike ting. For det andre tror jeg det er nødvendig for å unngå at den økonomiske teorien skal virke nokså abstrakt. For de elevene boka er beregnet for, tror jeg det er viktig at drøftingene av teoretiske sammenhenger gis en konkret bakgrunn.

Noe av det beskrivende stoffet er uten tvil en repetisjon av ting elevene har lært før. På andre områder er situasjonen kanskje den at elevene har visse kunnskapsbrokker, men at boka forhåpentligvis bidrar til at for i et hvert fall noen av elevene faller brokkene på plass i et helhetsbilde.

Jeg har brukt en nokså knapp framstillingsform på områder hvor jeg tror at det jeg sier er en repetisjon og/eller en strukturering av stoff elevene har kjennskap til fra før. Avsnitt som behandler slike områder bidrar derfor til høy moment-tetthet i «Økonomi og Samfunn».

Debatteferater. Boka inneholder en del «debatteferater», dvs. avsnitt hvor jeg refererer noen av argumentene bak ulike syn på sentrale økonomiske spørsmål. Disse avsnittene er skrevet i en knapp form, og bidrar derfor til høy moment-tetthet.

Mulighetene for å redusere antall momenter. Hvis antall momenter skal reduseres i seinere utgaver av «Økonomi og Samfunn», tror jeg at det først og fremst er følgende muligheter som bør vurderes: 1) En del av debatteferatene sløyfes. – 2) En del av

det beskrivende stoffet sløyfes. – 3) Noen av hovedtemaene sløyfes.

I et seinere avsnitt skal jeg komme tilbake til spørsmålet om hvor stort innslaget av debattreferater bør være.

En viktig innvending mot å sløyfe en del av det beskrivende stoffet, er at boka derved kan bli for «teoretisk» for en del av elevene.

La meg så si litt om mulighetene for å sløyfe hovedtemaer.

Den veiledende fagplanen for grunnkurset på 3 timer nevner bare noen få hovedtemaer. I dette kurset, som for mange av elevene på samfunnsfaglinjen blir deres eneste kurs i sosialøkonomi, er flere sentrale emneområder sløyfet helt. For eksempel skal det verken gjøres rede for prisdannelsen i en markedsøkonomi eller for spørsmål som har å gjøre med fordelingen av inntektene.

Ideen med å sløyfe hovedtemaer kan selvsagt også utformes på andre måter.

Jeg stiller meg litt tvilende til slike opplegg.

For det første vil de føre til at elevene som nøyer seg med grunnkurset, får «hull» i sine kunnskaper. La meg her forsøke meg med en analogi, selv om jeg ikke er helt sikker på hvor treffende den er. Jeg har liten tro på at man i geografiundervisningen kunne tenke seg å sløyfe all undervisning om Afrika, med den begrunnelse at man derved fikk mer tid til å beskjefte seg med de andre verdensdelene.

For det andre kan drøftingen av et bestemt tema, f.eks. prisutviklingen, antakelig lett bli «hengende i luften» hvis man ikke får et visst kjennskap til de øvrige områder av økonomien.

Jeg heller til den oppfatning at grunnkurset i sosialøkonomi dels bør gi en nokså knapp oversikt over de viktigste temaene i økonomien, og dels gi en fordypning i noen få av disse temaene. Dette er selvsagt et nokså upresist program. Det vil måtte diskuteres både hva en skal forstå med «de viktigste temaene», og hvilke vekt som skal legges på henholdsvis oversikt og fordypning.

I «Økonomi og Samfunn» har jeg prøvd å følge opp de ideene jeg har gitt uttrykk for her. Ved siden av at boka gir oversikt over nokså mange emner, gir den etter min mening også noe fordypning i sysselsettings- og inflasjonsproblemene. Jeg har forøvrig prøvd å gjøre boka såpass kort at det vil være mulig for elevene å lese både det meste av den og noe fordypningsstoff som er hentet fra andre kilder.

Debattreferater

Som nevnt inneholder «Økonomi og Samfunn» en del avsnitt hvor jeg refererer argumenter bak ulike syn på visse sentrale spørsmål. Spørsmålene dreier seg dels om «hvordan er verden?» og dels om «hva bør vi gjøre?». Eksempler på titler på debattavsnitt er «Ulike syn på sysselsettingsutsiktene», «Er det ønskelig med fortsatt produksjonsøkning?» og «Debatten om hvordan inntektene bør fordeles».

Dette stoffet er tatt med bl.a. fordi det er et av målene for undervisningen i sosialøkonomi i den videregående skolen å inspirere elevene til å følge med i aktuelle økonomiske spørsmål. Jeg tror debattreferatene vil bidra til dette.

Det vil antakelig også være en virkning den motsatte veien. Samfunnsinteresserte elever vil kunne få økt interesse for faget sosialøkonomi hvis det i sosialøkonomitimen behandles problemer de allerede er opptatte av.

Jeg har møtt den innvending at debattavsnittene må virke forvirrende på elevene. Etter å ha blitt presentert for ulike syn, må det være nærliggende for mange av dem å spørre: «Hva skal jeg mene?» Boka gir ikke svar på slike spørsmål.

Mitt svar på denne innvendingen er følgende: Elevene skal leve i en verden hvor det fins ulike syn på mange viktige spørsmål, og skolen bør forberede dem på dette. Det vil være en dårlig løsning om man i undervisningen unngår alle andre spørsmål enn dem det hersker full enighet om. Det vil også være lite tilfredsstillende om en lærebok later som om det fins alment aksepterte svar på spørsmål som det hersker sterkt delte meninger om. Det er kanskje forvirrende for elevene om lærebøkene presenterer dem for ulike syn. Men de vil neppe være mindre forvirrende for dem om lærebøkene tegner et bilde av en verden hvor vi vet svaret på alle spørsmål, mens de utenfor skolen møter en verden av en helt annen type.

Forøvrig kan vi også se på debattreferatene som en presentasjon av visse fakta. Referatene gir opplysninger om hva folk mener. Slike opplysninger vil kunne være nyttige, bl.a. fordi folks meninger påvirker den økonomiske utviklingen.

Erfaringene fra utprøvingen av «Økonomi og Samfunn» tyder på at debattreferatene ikke skaper særlig mye forvirring blant elevene. En lærer uttrykte det slik: «Til å begynne med var det litt uvant for elevene med disse debattreferatene. Men de vendte seg fort til dem». – Det virket heller ikke som om debattreferatene vanskeliggjorde undervisningssituasjonen for de lærere som deltok i utprøvingen. – La meg imidlertid igjen peke på at det bør utvises forsiktighet med bruk av erfaringer fra utprøvningsperioden.

Følgende forhold har bidratt til at det er blitt nokså mange debattreferater: Jeg har ønsket å fange opp de spørsmålene som kommer til å dominere samfunnsdebatten i de nærmeste tre til fem årene, inntil en eventuell ny utgave av boka kan komme. Det vil være uheldig om elever som bruker boka i skolen skulle kunne finne at den ikke orienterer om viktige økonomiske spørsmål som blir sterkt debattert mens de leser sosialøkonomi. Men det fins ulike muligheter for hva som vil bli sterkt debattert i de nærmeste årene. Hvis boka skal dekke en rimelig andel av disse mulighetene, må den beskreftige seg med et ganske stort antall emner.

Det er ikke min tanke at elevene skal pugge alle de

argumentene som fins i debattreferatene. Jeg synes følgende bruk av referatene virker fornuftig: Hver klasse velger et lite antall debatt-temaer som behandles nokså grundig. Under arbeidet med disse temaene benyttes både boka og stoff fra andre kilder. En del av de øvrige debattreferatene leses som ordinært pensum. Resten av referatene, og antakelig nokså mange av dem, tildeles rollen som «kursorisk stoff til orientring».

Det er ikke slik at jo flere debattreferater det tas med, dess bedre blir boka. Det fins en rekke argumenter mot å ta med mange slike referater. Her er noen av dem: Debattreferatene bidrar til at boka inneholder mange momenter, og det har sine uheldige sider. – Tas det med mange debattreferater, vil dette kanskje for noen elever skygge for det faktum at vi tross alt vet en del om økonomiske sammenhenger. – Jo mer tid det brukes på debattreferatene, dess mindre tid blir det til det øvrige stoffet.

Jeg vil ikke på noen måte forkaste muligheten av at det er for mange debattreferater i «Økonomi og Samfunn», og jeg er interessert i få andres vurderinger av hvilken rolle slike referater bør spille i en lærebok for den videregående skolen.

Analysemetoder

En person som har lært å svømme, kan svømme overalt hvor det fins vann, og ikke bare i det bassenget eller tjernet hvor vedkommende lærte denne ferdigheten. Mange mener noe tilsvarende kan og bør skje i økonomiopplæringen. De mener at elevene bør lære «å tenke økonomisk», og at når de har lært dette, vil de være i stand til å analysere økonomiske problemer med ulik konkret bakgrunn. – Jeg tror det er noe i denne tankegangen, men jeg vil vokte meg for å trekke den for langt.

Bør vi, ut fra analogien med svømming, la den grunnleggende sosialøkonomiundervisningen i den videregående skolen for en stor del bestå i opplæring i analysemetoder? Jeg vil konkretisere dette spørsmålet ved å knytte det til tre grupper av metoder.

Algebraiske modeller. Min hypotese er at hvis man i 3-timerskurset og/eller 2-timerskurset prøver å gi opplæring i algebraiske modeller, vil resultatet for de fleste av elevene bli mer slit enn utbytte. Jeg mener derfor at man i disse kursene ikke bør besjeftige seg med slike modeller. Derimot bør kanskje en algebraisk modell brukes i det største av de to videreføringskursene.

Grafiske analyser. Under drøftinger av økonomiske problemer vil diagrammer kunne være nyttige. Et stykke på vei er det antakelig slik at jo flere diagrammer en person har besjeftiget seg med, dess større er sjansene for at vedkommende selv kan lage diagrammer som er tilpasset nye problemer. Jeg tror imidlertid at det er små sjanser for at elevene i den videregående skolen vil kunne nå særlig langt i denne retning. Den nytten de vil ha av å arbeide seg gjennom et diagram, vil sannsynligvis først og fremst

bestå i at de får innsikt i de sammenhenger vedkommende diagram beskriver. Ut fra dette vil jeg ikke la det være noe høyt prioritert mål i seg selv å la elevene bli kjent med diagrammer. Derimot synes jeg det er rimelig at en bruker diagrammer når det redegjøres for emner hvor diagrammer er vel egnet til å få fram det vesentlige.

Verbale analyser. De fleste økonomiske analyser er verbale. Dette gjelder både for de analysene elevene vil møte utenfor skolesituasjonen, og for de analyser de selv eventuelt kommer til å foreta. Hvordan kan en best lære elevene litt av kunsten å lage gode verbale analyser? Jeg føler meg på tynn is når dette spørsmålet skal drøftes, og har ingen vel fundert oppskrift på hva en bør gjøre. La meg likevel komme med én betraktning. Jeg tror at noe av det som karakteriserer personer som kan lage gode økonomiske analyser, er at de behersker sentrale deler av den økonomiske teori. Denne hypotesen får konsekvenser for mine vurderinger av hvor mye og hvordan det bør undervises i økonomisk teori, men det skal jeg ikke komme inn på her.

Konklusjon. Min konklusjon på disse betraktningene er at lite av tiden bør brukes til eksplisitt metodeopplæring. Det meste av metodeopplæringen bør antakelig komme som et biprodukt av undervisning hvor det er «sakene» og ikke analysemetodene som står i sentrum for oppmerksomheten. (Som eksempler på «saker» kan nevnes sysselsettingsproblemer, prisproblemer og utenriksøkonomiske problemer.)

Bør det legges stor vekt på å informere om at mange økonomiske spørsmål er kompliserte?

Bramness sier i sitt innlegg at «samfunnsøkonomiske spørsmål som regel er kompliserte.» Han mener det er viktig å få fram dette i undervisningen, bl.a. fordi han ønsker å skape forståelse for at økonomi er et fag som krever kunnskaper og arbeid.

Jeg er enig i at mange økonomiske spørsmål er kompliserte, men vil også hevde følgende:

I et hvert fall de fleste av disse spørsmålene har en forholdsvis enkel «kjerne» som man ikke trenger være økonom for å kunne forstå og ta standpunkt til.

Det er av flere grunner ønskelig at elevene gjøres oppmerksomme på at mange spørsmål er kompliserte. Men man bør vokte seg for å understreke dette for sterkt i undervisningen. Stor vekt på at mye er komplisert, vil nemlig kunne bidra til at mange av elevene får følgende oppfatning: «De fleste samfunnsøkonomiske spørsmål er så innviklede at man må ha en universitets- eller høyskoleutdannelse i økonomiske fag for å kunne skjønne noe av dem. Det har derfor ingen hensikt for meg å besjeftige meg med disse spørsmålene.» Etter min mening er en slik oppfatning ikke riktig, og jeg synes det ville være uheldig om den blir utbredt.

Det jeg har sagt her, er ikke nødvendigvis noen polimikk mot Bramness. Jeg vil tro at vi trekker inn

de samme momenter i våre vurderinger. Bare en nærmere drøfting vil kunne vise om vi også veier dem mot hverandre på noenlunde samme måte.

Avsluttende merknader

I en tidligere artikkel i «Sosialøkonomen» om undervisningen i den videregående skolen beskjeftiget jeg meg hovedsaklig med hvor omfattende innføringen i nasjonalregnskapsbegrepene bør være. Jeg vil også denne gang understreke at jeg synes det er viktig å få drøftet dette spørsmålet, og at jeg

mener at innføringen bør være mye mindre omfattende enn den er i dag.

Vi vet i dag for lite om hvordan ulike opplegg for sosialøkonomiundervisningen i den videregående skolen virker. Jeg synes det kunne være av stor interesse om man gjennom intervju-undersøkelser kan få samlet informasjon om hvordan tidligere elever vurderer hva de har fått ut av den undervisningen de har mottatt. Man bør også undersøke hva lærerne mener de har oppnådd gjennom de undervisningsopplegg de har nyttet.

Steinar Strøm og Myrvoll-utvalgets innstilling om kraftpriser

AV
ARNE FESTERVOLL

Steinar Strøm har i Sosialøkonomen nr. 2/1980 en gjennomgåelse av Myrvoll-utvalgets innstilling om kraftintensiv industri og kraftpriser. Siden de fleste etterhvert er blitt fortrolig med Strøms syn på norsk elektrisitetspolitikk, byr innlegget egentlig ikke på overraskelser.

Likevel synes jeg det ville ha vært naturlig om han ikke så lett hadde hoppet over den rolle han selv har spilt på et viktig punkt i utvalgets innstilling. Til tross for at utvalget egentlig ikke var bedt om å vurdere kalkulasjonsrenten, har både flertallet (8 av 12) og mindretallet uttalt seg om den. Og mindretallet bygger sin støtte til 7% realrente som grunnlag for prispolitikken på beregninger utført av blant andre Steinar Strøm. (Se artikkel i Statsøkonomisk Tidskrift 1979 – Hefte 2) Flertallet sier at dette er et for høyt avkastningskrav om en ser på hva (og hvordan) kapital ellers kaster av seg.

At kalkulasjonsrenten er sentral bør ikke forundre noen. Endringer i renten med én prosentenhet forandrer «riktig» pris med 1 øre pr. kWh; og 1 øre pr. kWh utgjør ca 300 millioner kroner for de 35 bedriftene i kraftintensiv industri. De spørsmålsteget som har vært satt ved Steinar Strøms analyse på dette punkt gjelder først og fremst:

1. Hans utgangspunkt, som er beregninger av oppnådd, gjennomsnittlig avkastning i norsk industri totalt, for en årrekke bakover. Det viser seg at disse beregningene baserer seg på nasjonalregnskapstall, som trolig sterkt underestimerer det økonomiske kapitalslit i bedriftene. Steinar Strøm har ikke korrigert for dette.
2. Nevneren i den brøk som gir avkastningen inneholder kun anleggskapital. Derved er brøken blitt for stor, enkelte mener dobbelt så stor som den

burde være. Steinar Strøms framstilling inneholder ingen presisering av dette.

3. En oversikt over den faktisk oppnådde avkastning på kapital i Norge er selvsagt ikke uavhengig av fordelingen av produksjonsresultatet. Steinar Strøm har ikke tatt opp dette problemet.

Dessverre formidler dette et inntrykk av en «hensikten-helliger-middelet-analyse.»

Når det gjelder andre sentrale punkter, savner en kanskje en mer prinsipiell vurdering av vår tilpasning til det forhold at våre utenlandske konkurrenter også i fremtiden ser ut til å ville stå overfor andre prinsipper i prispolitikken enn hva Myrvoll-utvalgets mindretall legger opp til. Og her er ikke alternativet å vente med kraftutbygging noen år, for så å komme tilbake når man i andre land «er kommet til fornuft». Her er det et «nå eller aldri», en parallell til det man i sin tid ville ha hatt ved inngåelse av langsiktige kraftkontrakter og utbygging av egen kraft: Med Steinar Strøms krav til høy avkastning på gjenanskaffelsesverdien av investeringene ville flere av de mest gullkantede investeringer vi har hatt i Norge ikke ha vært foretatt.

Hva betaler så industrien for kraften? Steinar Strøm angir et gjennomsnitt på 3.91 øre pr kWh i 1977. Så enkelt er det ikke. Mer en 40% av forbruket i kraftintensiv industri dekkes av egen kraft. Produksjonskostnaden for denne er i dag ca. 2,5 øre pr. kWh i gjennomsnitt, d.v.s. at bedriftenes kostnad er 4,5 øre pr. kWh inklusive elektrisitetsavgift.

For kjøpt kraft er gjennomsnittsprisen ca. 6.5 øre pr. kWh, varierende fra vel 4 øre pr kWh til ca. 9.5 øre pr. kWh. Den laveste prisen gjelder

eldre kontrakter, hvor utgangspunktet for kontraktprisen var investeringer i konkrete kraftverk. (Når Norsk Jernverk i dag betaler 4.2 øre pr. kWh, er det med utgangspunkt i en investering i sin tid på ca. 18 øre pr. kWh/år.) 9.5 øre pr. kWh gjelder kontrakter inngått i 1976. Etter den tid har det praktisk talt ikke vært mulig for norsk kraftintensiv industri å få ny fastkraft, uansett pris. Dette er selvsagt ikke uten betydning for avkastningsmulighetene i bransjen i tiden som kommer.

«Mindretallets forslag vil nok være det som vil

få alminnelig tilslutning, i alle fall blant nålevende økonomer», skriver Steinar Strøm. Jeg vil ikke diskutere argumentasjonsverdien i et slikt utsagn. Min observasjon er imidlertid noe mer nyansert. De fleste økonomer jeg møter har både motforestillinger og sier at de egentlig ikke har tilstrekkelig detaljkunnskap til å ha bastante oppfatninger. Generelle utsagn basert på enkel teori kan vi fort bli enige om.

Vanskelighetene oppstår først når «verden i 2 ligninger og 3 variable» ikke løser de problemene vi står overfor i praksis.

Renteutvalgets innstilling. En replikk til Kåre P. Hagen.

AV
AXEL DAMMANN

I de avsluttende vurderinger i artikkelen om Renteutvalgets innstilling i Sosialøkonomen for mars måned, kommer Kåre P. Hagen inn på et par spørsmål som jeg har lyst til å kommentere.

Han undres på om publikum og kredittinstitusjonene kan være så miljøskadde etter en lang periode med kredittrasjoner og «koblingshandel» mellom innskudd og utlån at det vil ta en viss tid før de vil tilpasse seg en fri markedstilpasning i kredittmarkedet. Jeg tror denne bekymringen er ubegrunnet. I de senere år har konkurransen bankene imellom øket betraktelig. Se bare på hvorledes opphevelsen av renteforståelsen i løpet av knapt to måneder førte til at det løsnet et skred av nye tilbud om innskuddsformer med ulike rentevilkår og løpetider. Også på utlånssiden er bankene begynt å arbeide med nye tilbud.

For oss har koblingen mellom innskudd og utlån vært et ubehagelig system, som vi er blitt drevet inn i på grunn av manglende muligheter for å konkurrere på andre måter. Så fort slike muligheter åpner seg vil denne praksis etter min mening raskt bli bygget ned.

Dessuten vil de obligasjonsutstedende realkredittinstituttene temmelig fort melde seg som skarpe konkurrenter. Vi vil få se markedsføring av obligasjoner som plasseringsobjekter. I den nåværende situasjon med et obligasjonsrentenivå som er det høyeste vi, så vidt jeg kan se noen gang har hatt,

burde obligasjoner være en ytterst interessant konkurrent til bankinnskudd. Dermed vil også langsiktig boligfinansiering kunne få en renessanse. I dag er det vel få som husker at i tidligere tider var 1. prioritets pantelån ofte helt avdragsfrie.

Min konklusjon er at markedstilpasningen vil komme meget hurtig. I hvertfall ruster vi oss til dette.

Når det gjelder den penge- og kredittpolitiske styring tror jeg hovedpoenget vil være at bedre markedstilpasning vil komme til å redusere subsidielementet og tvinge alle instanser til mer nøkterne vurderinger. I et system med ulikevekt og kredittrasjoner er det slett ikke bare kreditttilførselen som er avgjørende for den samlede etterspørsel. Også publikums likviditet, som befinner seg som innskudd i bankene, har ganske stor betydning. Gjennom sirkulasjonsprosessen i markedet utenom bankene skjer det en øket omløpshastighet under kredittrasjoner, som myndighetene helt sikkert har undervurdert. Under et system i likevekt vil man etter mitt skjønn få adskillig bedre oversikt over hele systemet, og man vil i større grad kunne påvirke etterspørselen via likviditeten og banksystemet.

Samtidig skulle jeg tro at man, bl.a. for å få rentenivået noe nedover, må bringe det offentlige lånebehovet nedover igjen. Disse to ting vil tilsammen hjelpe myndighetene til å gjenvinne noe av den kontrollen som de egentlig har tapt.

BOKANMELDELSE

IMMANUEL WALLERSTEIN:

Det moderne verdenssystem

Oversatt av

Egil Johan Ree og Jørgen Sandemose,
Gyldendal Norsk Forlag.

Bind I, 290 sider, pris: 79 kroner.

Bind II, 322 sider, pris: 98 kroner.

I senere år har studiet av u-landsproblemet ført til økende interesse for tidligere faser i europeisk historie, også blant forskere som strengt tatt ikke kan betraktes som historikere. Den såkalte «underutviklingsskolen» som forsøker å anlegge et helhetlig perspektiv på fremveksten av den moderne verden har kanskje vakt særlig oppmerksomhet. Her hjemme er den representert av Helge Hveem med boken *En ny økonomisk verdensorden og Norge* (Oslo 1977). Skolens sentrale tese er at utviklingen i de rike landene og underutviklingen i de fattige står i et nært funksjonelt forhold til hverandre. En utmerket oversikt over denne literaturen er gitt av Øyvind Østerud i *Utviklingsteori og historisk endring* (Oslo 1978).

Wallersteins bok som er oversatt til norsk i to deler, er ment som første bind i et større fire-bindsværk, og gir således uttrykk for et nokså ambisiøst prosjekt. Det foreliggende bind dekker perioden ca. 1350–1640, d.v.s. overgangen fra «føydalisme» til «kapitalisme». Wallerstein er sosiolog av profesjon og gjør selv nøye rede for prosjektets (sosiale) bakgrunn.

«Mitt utgangspunkt var en interesse for de sosiale grunnvillene for politiske konflikter i mitt eget samfunn. Jeg var av den oppfatning at jeg ved å forstå formene for slike konflikter som et rasjonelt menneske også ville kunne bidra til å forme dette samfunnet. Dette førte meg inn i to store diskusjoner.» (I, 12) Den første diskusjonen dreidde seg om i hvilken grad det er riktig at «all historie er historie om klassekamp». Den andre gjaldt spørsmålet om det kan eksistere konsensus om verdier i et samfunn og eventuelt i hvilken grad de rådende normer bestemmer menneskenes handlinger. De to diskusjoner henger nøye sammen «fordi det bare er når en forkaster stridens grunnleggende karakter for det sivile samfunn at en i det hele tatt kan reise (det andre) spørsmålet.» Wallerstein må forholdsvis tidlig ha kommet til at materielle behov og sosial strid er grunnleggende i forhold til ideer og verdier. Det viser seg gjennom hele boken at f.eks. religion eller vitenskap ikke blir tillagt noen selvstendig betydning i den økonomiske og politiske utvikling. Når slike fenomener overhodet diskuteres er det tydelig at vi befinner oss i en marxistisk overbygging forholdsvis fjernt fra mer grunnleggende realiteter.

Wallerstein startet ved å studere grupper og klasser i U.S.A. «Jeg skiftet imidlertid fokus for de empiriske betraktninger fra mitt eget samfunn til Afrika, i håp om at jeg enten ville få bekreftet forskjellige teorier med det jeg der fant, eller at et blikk på fjerne himmelstrøk ville skjerpe min oppfattelsesevne ved at jeg måtte konsentrere meg om emner jeg ellers ville gått glipp av. Jeg ventet at det første ville skje. Men det var det siste som kom til å inntreffe.» (I, 13).

Han fant for det første at tidligere teorier om utvikling i bestemte stadier (i en utviklingsprosess) måtte forkastes. Det er bortimot miningsløst å si at Frankrike i det syttende århundre på sett og vis tilsvarte India i det tyvende fordi verdenssituasjonen er radikal forskjellig i de to tilfelle. Han fant også at negerstammer i Afrika eller nyere afrikanske nasjoner ikke kunne studeres som selvstendige sosiale systemer fordi de helt avgjørende grad ble påvirket av ytre forhold. «Det eneste sosiale system jeg i det opplegget jeg hadde kommet frem til, var verdenssystemet.» (I, 16).

Hva et verdenssystem egentlig er, forblir lenge uklart. Dette er en viktig svakhet fordi bokens formål er klart systemteoretisk. I siste kapittel foretar Wallerstein en lengre presisering av begrepet, men innrømmer selv at det fortsatt er vagt i kantene. Det som etter hans mening «karakteriserer et sosialt system, er at dets indre liv stort sett er seg selv nok, og at de dynamiske krefter i dets utvikling også stort sett finnes innenfor det selv.» (II, 274). Ut fra dette kriterium finner han at de fleste av de enheter som omtales som sosiale systemer egentlig ikke er sosiale systemer. De eneste virkelige sosiale systemer han finner, er på den ene siden små subsistensøkonomier og på den andre siden de såkalte verdenssystemer. De siste kjennetegnes ved at de er basert på en ekstensiv arbeidsdeling og at de omfatter flere kulturer.

Han skiller mellom to typer verdenssystemer, på den ene siden verdensriker eller imperier hvor et enkelt politisk system dekker det meste av verdenssystemets område, og på den annen side såkalte verdensøkonomier som omfattes av flere politiske systemer. En sentral påstand er at frem til nyere tid var de fleste verdensøkonomier svært ustabile, de hadde en tendens til å forvandle seg til imperier eller gå i oppløsning. Omkring år 1500 oppsto kapitalismen som er den første virkelig stabile verdensøkonomien som har eksistert: «Det karakteristiske ved det moderne verdenssystemet er at det har eksistert en verdensøkonomi i mer enn 500 år uten at det ennå har forvandlet seg til et imperium. Dette er hemmeligheten bak dets styrke. . . . Når verdensøkonomien har hatt ikke bare et enkelt, men et flertall politiske sy-

stemer innenfor sine grenser, så er det nettopp dette som er grunnen til at kapitalismen har vært i stand til å blomstre.» (II, 275).

Dette betyr ikke at han godtar «den kapitalistiske ideologiens klassiske påstand» om at kapitalismen er basert på prinsippet om statlig non-intervensjon i økonomien. Tvert imot sier han at kapitalismen er basert på at politiske enheter kontinuerlig overtar de økonomiske tapene, mens den økonomiske vinningen fordeles på private hender. Poenget er snarere at kapitalistene kan operere på en arena som er større enn noen politisk enhet kan kontrollere. Dette medfører stor økonomisk handlefrihet, det har muliggjort en nærmest kontinuerlig økonomisk ekspansjon, men også en meget skjev fordeling av inntektene.

«Det eneste alternative verdenssystem som ville være i stand til å opprettholde et høyt produktivitetsnivå og samtidig forandre distribusjonssystemet, ville føre med seg en reintegrering av de nivåene hvor de politiske, respektivt økonomiske, avgjørelsene blir tatt. Dette ville utgjøre en tredje mulig form for verdenssystem, nemlig en sosialistisk verdensregjering. Denne form eksisterer ikke for øyeblikket, og på femtenhundretallet var den ennå utenkelig.» (II, 275).

Et interessant trekk ved denne systemtenkningen er at den synes å utelukke muligheten for sosialisme i ett land. Wallerstein sier at han i fremtidige bind vil «ta en varsom og gjennomtenkt holdning til påstanden om at det i det tyvende århundre skulle eksistere sosialistiske nasjonaløkonomier innenfor verdensøkonomiens ramme (i motsetning til sosialistiske bevegelser som kontrollerer enkelte statsmaskinerier innenfor verdensøkonomien.)» (II, 279.)

Den moderne verdensøkonomien er inndelt i kjerne-stater og perifere områder. Perifere stater hører vi mindre om. Det som kjennetegner systemet er nemlig at slike stater ikke eksisterer (d.v.s. at perifere områder står i en kolonial situasjon) eller at de har liten selvstendighet (d.v.s. en ny-kolonial situasjon.) Det finnes også en semiperifi med bestemte funksjoner. Funksjonsdelingen er i hovedsak den at de oppgaver som krever stor dyktighet og høy kapitalinnsats finnes i sentrum, mens arbeidsintensiv produksjon av råvarer foregår i periferien.

Wallerstein er på mange måter en facinerende forfatter. Han viser en bredde i legning, lesning og interesser som er meget imponerende. Han har en dristighet og fantasi i valg av problemer og hypoteser som kan ta pusten fra en stakkar. Han tar opp emner som få før har våget, men som svært mange mener er vesentlige og er derfor blitt oppfattet som en betydningsfull forfatter. Han forfølger sine problemer med imponerende energi og nøler ikke med å krysse fag-grenser når dette er nødvendig.

En slik holdning skaper beundring, men den medfører også at Wallerstein på en lang rekke punkter stiller seg lagelig til for hugg fra kolleger som kanskje

er mindre vågsomme, ikke minst fra historikere og økonomer.

Vi ser f.eks. at han praktisk talt utelukkende arbeider ut fra sekundærkilder. I betraktning av verkets veldige spenn i rom og tid er dette kanskje uunngåelig, spesielt fordi Wallerstein er sosiolog og ikke historiker. Det er like fullt en fremgangsmåte som møter megen skepsis i historiske miljøer. Konkret gir dette seg blant annet utslag i at boken er nokså rikelig forsynt med misvisende formuleringer eller direkte feil. I diskusjonen av de europeiske kjernestatene i det sekstende århundre sier han f.eks.: «Irland og Norge ble økonomiske «kolonier» under England». (II, 103) Dette er for grovt. Politisk var vi som kjent under Danmark i denne perioden. Vår utenrikshandel som lenge hadde vært dominert av hanseatene, ble nå gradvis overtatt av hollenderne. Viktigere er det imidlertid at det meget rike noteapparat med henvisninger til sekundærkilder gir boken et vitenskapelig preg som det ikke er grunnlag for. Det ser ut som om påstandene i teksten blir dokumentert. I virkeligheten velger Wallerstein ut tekster og passasjer som passer mer eller mindre godt i hans eget system uten noen gang å gjøre systematisk rede for utvalget. I de tilfelle hvor det som står i sitatet avvises, skjer dette stort sett uten reell argumentasjon. Prøven er nærmest om det passer med Wallersteins teori.

Som sosialøkonom merker man seg at forfatteren (uten noen formell analyse) våger seg på lange, nesten halsbrekkende resonnementer, f.eks. om årsaks-kjedene i den økonomiske nedgang i senmiddelalderen eller om den sterke veksten i handelen med oversjøiske områder som fulgte noe senere. Man blir imidlertid noe skeptisk når forfatteren nesten alltid begrunner økende handel med forskjeller i prisnivået mellom ulike områder eller med Vest-Europas behov for gull og sølv. Forskjeller i relative priser hører vi sjelden eller aldri om.

I diskusjonen av prisstigningen på femtenhundretallet spiller kvantitetsteorien en sentral rolle. Her begynner vi for alvor å lure på om forfatteren behersker sitt emne. Han uttrykker seg f.eks. som om han ikke helt forstår at økende prisnivå i et gullstandard betyr fallende realverdi for gull. Vi får f.eks. inntrykk av at økonomisk ekspansjon og økende priser medfører lavere realkostnader for gullproduksjonen. (I. 99–100). I konklusjonen heter det. «Følgelig kan vi ikke gå ut fra at økningen i mengden av edelmetall førte til prisstigning direkte, men bare i kraft av sin evne til å øke sysselsettingen.» (I. 101) Påstanden er isolert sett tvilsom, og den blir etter min mening ikke bedre i den sammenheng den står.

Mer generelt reagerer jeg på Wallersteins utpregede funksjonalistiske argumentasjon som synes å utsette skillet mellom årsak og virkning. Han stiller f.eks. spørålet om hvorfor de nye slavene ble afrikanere. Det var «fordi Europa trengte en arbeidskraftkilde fra et noenlunde godt befolket område som var tilgjengelig og som lå relativt nær bruks-

området. Men det måtte dreie seg om et område som lå utenfor dets verdensøkonomi, slik at Europa ikke trengte å bekymre seg om de økonomiske konsekvenser som den omfattende eksporten av slavearbeidskraft måtte få for dette utviklingsområdet. Vest-Afrika passet best inn i dette opplegget.» (II, 123–124). Det er meget mulig at slavene med tiden fikk den funksjon i europeisk økonomi som det sies at de fikk, men man kan ikke derfra slutte noe om årsakene, med mindre man betrakter Europa (verdenssystemet, kapitalistklassen etc.) som tenkende og handlende aktører slik Wallerstein gjør. Hele boken er gjennomsyret av slike resonnementer.

Det er m.a.o. adskillig man kan ergre seg over. På toppen av (stort sett) saklige innvendinger kommer den marxistiske formen som mange nå automatisk

reagerer mot selv om det som står der er greit og riktig. Wallerstein avslutter med følgende sentens: «Den moderne verdens kjennemerke er profitørenes fantasi og de undertryktes selvhevdelse. Det er utbyttingen og motstanden mot å godta utbyttingen som noe uunngåelig eller rettferdig som utgjør den uopp-hørlige motsigelsen i nytiden. De er bundet sammen i en dialektikk som langt fra har nådd sitt klimaks i det tyvende århundre.»

Det er ingen tvil om Wallerstein og underutviklingsskolens gode vilje til å rette på det som er skjevt i verden. Man kan også bare beundre deres energiutfoldelse for å finne frem til årsakene gjennom historiske studier. Selv mener jeg imidlertid at disse studier til nå har gitt forholdsvis beskjeden innsikt.

Tore Jørgen Hanisch

CHR. MICHELSENS INSTITUTT AVDELING FOR SAMFUNNSVITENSKAP OG UTVIKLING

FORSKNINGS— OG AKSJONSPROGRAMMET FOR UTVIKLINGSLAND (DERAP)

Vi er en tverrfaglig samfunnsvitenskapelig forskningsgruppe på ca. 20 medlemmer som ved en kombinasjon av feltarbeid og forskning søker å utvide kunnskapen om utviklingsland og utviklingsproblemer. For tiden består gruppen av økonomer, demograf, sosialantropologer, geograf og sosiolog. I rekrutteringen av nye medlemmer tar en sikte på personer som både har en solid samfunnsvitenskapelig bakgrunn og engasjement og interesser konsentrert om DERAP's arbeidsområde.

Det skal besettes opp til 2 stillinger.

Både nylig uteksaminerte kandidater og personer med lengre forsknings- eller felterfaring vil kunne komme i betraktning.

Søknadsfrist: 20. juni 1980.

*For nærmere opplysninger kontakt
R. Skarstein eller J. Isaksen,
Chr. Michelsens Institutt,
Fantoftvegen 38, 5036 FANTOFT,
tlf. (05) 28 44 10.*

Rekrutteringsstipend for forskerutdanning innen samfunnsvitenskapelig fiskeriforskning

**Stipend innen fagområdet
ØKONOMI OG ANDRE
SAMFUNNSFAG
med søknadsfrist
1.6. og 15.11. 1980.**

Innen dette fagområdet arbeider økonomer, geografer, sosiologer, statsvitere, jurister, historikere og sosialantropologer. Behovet for økonomer er særlig stort. Aktuelle forskningsfelt for dem vil bl.a. være bioøkonomiske analyser, foretaksøkonomi, energiøkonomisering

og markedsforskning. NFFR er også interessert i å få søknader fra kandidater med annen samfunnsvitenskapelig utdanning.

Stipendene kan søkes av folk med høyere utdanning; – av nyutdannede og av personer med praksis fra

næringsliv og/eller offentlig virksomhet. Interesserte anbefales å ta kontakt med Kari Lindbekk, NFFR. For øvrig vises til fullstendig utlysning i Norsk Lysingsblad 24. april nr. 94.

Norges Fiskeriforskningsråd

NFFR – Håkon Magnussons gate 1 B Telefon (075) 15 580, Postboks 1853, 7001 Trondheim

Amanuensis i samfunnsøkonomi (Vikariat)

Ved Møre og Romsdal distriktshøgskole i Molde er det ledig et vikariat for amanuensis i samfunnsøkonomi fra 1.7.80 til 30.6.81.

Den som blir engasjert har plikter og rettigheter etter gjeldende instruks for slike stillinger.

Stillingen som amanuensis er lønnet etter l.tr. 20-24 i det offentlige regulativ. Det kan søkes opprykk til førsteamanuensis i l.tr. 25.

Høgskolen er behjelpelig med å skaffe bolig.

Søknadsfristen er 1. juni 1980.

Søknad med vitnemål, attester og eventuelle publikasjoner sendes

**Møre og Romsdal distriktshøgskole,
boks 308, 6401 Molde.**

Nærmere opplysninger får en ved distriktshøgskolen, tlf. (072) 51 077.

dh

OSLO LYSVERKER

Økonom

til energiøkonomiseringskontoret med utdannelse fra universitetet eller høyskole.

Kontorets hovedoppgave er å initiere og koordinere tiltak som vil kunne bidra til å redusere veksten i byens energiforbruk.

Arbeidsoppgavene for den nye medarbeider vil omfatte økonomisk/tekniske analyser av energiøkonomiske tiltak i eksisterende og nye bygninger, utarbeidelse av lønnsomhetskriterier, utforming av forslag til finansieringstiltak og utarbeidelse av energistatistikker/prognoser. Videre vil det bli arbeidet med økonomiske vurderinger i tilknytning til utarbeidelse av rullerende energiøkonomiseringsplaner til etater/bedrifter, samt energibudsjettering og energiregnskap/kontroll.

Arbeidet ved energiøkonomiseringskontoret vil i utstrakt grad bli basert på nært samarbeid med kommunale etater og private firmaer og institusjoner. Energiøkonomiseringsarbeidet skal koordineres med tiltak fra sentralmyndighetene.

Stillingen lønnes som konsulent i l.tr. 25, for tiden kr. 117 577,- pr. år.

Søknad mrk. «22/Økonom» sendes

Oslo Lysverker,

Sommerrogt. 1, Oslo 2

innen 30. mai –

*fortrinnsvis på søknadsskjema som fås ved henvendelse til
personalavdelingen, telefon 56 41 60, linje 551.*